

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

IZVJEŠTAJ O RADU AGENCIJE ZA 2011. GODINU

Podgorica, april 2012. godine

SADRŽAJ

UVOD	4
1. DINAMIKA OSTVARIVANJA KONKURENCIJE NA TRŽIŠTU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA I PRIMJENA PRINCIPA TARIFNE POLITIKE	7
1.1. Analiza relevantnih tržišta u cilju ocjene stepena konkurentnosti tržišta	7
1.1.1. Regulatorni okvir Evropske Unije	7
1.1.2. Pravni osnov za sprovođenje postupka analize sedam relevantnih tržišta	8
1.1.3. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u postupku analize sedam relevantnih tržišta	8
1.1.4. Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza relevantnih tržišta izvršenih tokom 2010. godine	9
1.1.5. Pravni osnov za sprovođenje postupka definisanja i analize pet dodatnih relevantnih tržišta	13
1.1.6. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u postupku analize pet dodatnih relevantnih tržišta tokom 2011. godine	13
1.1.7. Regulatorne obaveze koje su propisane operatorima sa značajnom tržišnom snagom na pet dodatnih relevantnim tržištima	14
1.1.8. Planirane aktivnosti na analizama dodatnih relevantnih tržišta tokom 2012. godine	17
1.2. Projekat računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	17
1.2.1. Pravni osnov za sprovođenje obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	17
1.2.2. Svrha uvođenja obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	18
1.2.3. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u 2011. godini	19
1.2.4. Predstojeće aktivnosti Agencije na implementaciji projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	20
1.3. Razvoj konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija	20
1.3.1. Fiksna telefonija	20
1.3.2. Mobilna telefonija	29
1.3.3. Širokopoljasni pristup internetu	34
2. STEPEN OSTVARIVANJA UNIVERZALNOG SERVISA U SEKTORU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA SA OCJENOM KOLIKO SU KORISNICI ZADOVOLJNI OVOM USLUGOM	37
2.1. Regulatorni okvir Evropske Unije	37
2.2. Aktivnosti na realizaciji Univerzalnog servisa	37
2.3. Ocjena o zadovoljstvu korisnika ovom uslugom	40
3. DODIJELJENI OGRANIČENI RESURSI I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA	41
3.1. Dodijeljene radio-frekvencije i ocjena njihovog racionalnog korišćenja	41
3.1.1. Dodijeljene radio-frekvencije u postupku javnog tendera	43
3.1.2. Analiza zauzetosti najznačajnijih radio-frekvencijskih opsega	44
3.1.3. Neracionalno korišćenje radio-frekvencija	49
4.1.4. Međunarodna koordinacija radio-frekvencija	50
3.2. Dodijeljena numeracija/adrese i ocjena njihovog racionalnog korišćenja	51
4. STEPEN RAZVOJA SEKTORA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA U 2011. GODINI SA PREGLEDOM OBIMA, VRSTE I KVALITETA USLUGA KOJE OPERATORI I PRUŽAOCI USLUGA NUDE KRAJNJIM KORISNICIMA	56
4.1. Pregled registrovanih operatora elektronskih komunikacija tokom 2011. godine	56
4.2. Tržište fiksne telefonije i javnih telefonskih govornica	57
4.3. Tržište mobilne telefonije	60
4.3.1. Proces registracije prepaid korisnika mobilnih usluga	63
4.3.2. Proces implementacije mobilnog koda zemlje MCC 297 i zamjena SIM kartica	64

4.3.3. Usklađivanje forme detaljnih računa sa članom 113 Zakona o elektronskim komunikacijama	65
4.4. Tržište Interneta i širokopojasnog pristupa	66
4.4.1. Dial-up pristup internetu	67
4.4.2. Fiksni širokopojasni pristup internetu	67
4.4.3. Mobilni širokopojasni pristup internetu	72
4.4.4. Internet penetracija	73
4.5. Tržište VoIP servisa	75
4.6. Tržište iznajmljenih linija	76
4.6.1. Cijene usluge iznajmljenih linija	77
4.6.2. Struktura tržišta	78
4.7. Tržište distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjih korisnika	80
4.8. Interkonekcija i operatorski pristup	82
4.8.1. Cijene interkonekcionih servisa	83
4.8.2. Tržište terminacije poziva	88
4.9. Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture	90
5. PLANIRANI I IZVRŠENI RADNI ZADACI AGENCIJE U 2011. GODINI	94
5.1. Upravni postupci	94
5.1.1. Ostvarivanje prava korisnika i zaštita interesa korisnika	94
5.1.2. Upravni postupci po zahtjevima subjekata na tržištu elektronskih komunikacija i rješavanje sporova između tih subjekata	96
5.2. Izrada regulative u oblasti elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti	97
5.3. Implementacija projekta centralne administrativne baze podataka prenesenih brojeva i pružanje servisa prenosivosti brojeva	98
5.4. Monitoring radio-frekvencijskog spektra	100
5.5. Završetak radova na Glavnom kontrolno-mjernom centru na Dajbabskoj Gori u Podgorici i aktivnosti na izgradnji tri nove daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice u Rožajama, Kotoru i Ulcinju	104
5.6. Elaborat o daljem razvoju Sistema za kontrolu i monitoring radio-frekvencijskog spektra U periodu 2012-2016. godine	106
5.7. Stručni nadzor u oblasti elektronskih komunikacija	106
5.8. Proces prelaska sa analognih na digitalne radio-difuzne sisteme	113
5.9. Davanje mišljenja na prostorno planska dokumenta	114
5.10. Izdavanje uslova prilikom izgradnje stambenih i poslovnih objekata	115
5.11. Međunarodne aktivnosti	116
5.12. Istraživanje o upotrebi informacionih i komunikacionih tehnologija u Crnoj Gori	118
5.13. Razvoj kadrovskih resursa	120
5.14. Evropske integracije – Poglavlje 10: Informaciono društvo i mediji	121
6. TRŽIŠTE POŠTANSKE DJELATNOSTI	123
6.1. Regulacija tržišta poštanskih usluga	123
6.1.1. Pošta Crne Gore	123
6.1.2. Ostali operatori	125
6.1.3. Pošta Crne Gore i ostali operatori	126
6.2. Informacija o kvalitetu obavljanja univerzalne poštanske usluge	128
6.2.1. Mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka u unutrašnjem Poštanskom saobraćaju	129
6.2.2. Mjerenje kvaliteta prenosa knjiženih poštanskih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju	130
6.2.3. Mjerenje kvaliteta prenosa preporučenih poštanskih pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja u dolazu	130
6.2.4. Primljene i riješene potražnice u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju	131

UVOD

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost kao nacionalno, nezavisno regulatorno tijelo za oblast elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti, svoju regulatornu aktivnost obavlja već više od decenije, tačnije od 08. marta 2001. godine. Osnovni principi i načela kojim se Agencija rukovodila tokom njenog decenijskog djelovanja i regulacije sektora su bili: obezbjeđivanje sigurnog i predvidivog ambijenta za poslovanje operatora i značajne investicije, obezbjeđivanje uslova za implementaciju i razvoj novih tehnologija na cijeloj teritoriji Crne Gore uz podsticanje racionalnog korišćenja ograničenih resursa (radio-frekvencija i numeracije/adresa), podsticanje konkurencije uz spriječavanje narušavanja tržišnog takmičenja među operatorima, rješavanje sporova između operatora, kao i neprekidno unapređenje zaštite interesa potrošača.

Upravljački organi Agencije, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, su Savjet Agencije i Izvršni direktor Agencije. Savjet Agencije je imenovan Odlukom Vlade Crne Gore krajem 2008. godine. Shodno Zakonskim odredbama, Savjet je krajem januara 2009. godine izabrao izvršnog direktora Agencije sa mandatom od 4 godine. Savjet Agencije je tokom 2011. godine održao 120 sjednica od kojih je 12 bilo redovnih (održavaju se mjesečno) i 108 vanrednih. U decembru mjesecu je istekao trogodišnji mandat dva člana Savjeta.

Tokom 2011. godine Agencija je sprovedila nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije od 11. 11. 2010. godine, koje su rezultat sprovedenih analiza sedam relevantnih tržišta urađenih tokom 2010. godine. Početkom 2011. godine Savjet Agencije je po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, donio odluku da se urade i nove analize pet tržišta i to za dva maloprodajna i tri veleprodajna tržišta. Značajne aktivnosti Agencija je, u saradnji sa KPMG Croatia, imala i na implementaciji mjere računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, koju je Agencija utvrdila Crnogorskom Telekomu A.D. Podgorica, kao operatoru fiksne elektronske komunikacione mreže sa značajnom tržišnom snagom.

Savjet Agencije je u novembru 2011. godine donio odluku o raspisivanju javnog tendera za dodjelu odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1920-1980/2110-2170 MHz. Na ime naknade za efektivno korišćenje radio-frekvencija u Budžet Crne Gore je uplaćen iznos od 1.649.500,00 EUR, a predmetne radio-frekvencije su dodijeljene Telenoru i Crnogorskom Telekomu koji će iste koristiti za povećanje kapaciteta postojeće GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS mreže, kao i za implementaciju novih tehnologija, prije svega LTE.

Agencija je nakon sprovedene tenderske procedure početkom 2011. godine donijela rješenja o izboru operatora za obavljanje pojedinačnih usluga iz opsega Univerzalnog servisa na period od pet godina na cjelokupnoj teritoriji Crne Gore i to: Telenora d.o.o. za ispunjavanje svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu, na fiksnoj lokaciji, čime se omogućava korišćenje javno dostupnih telefonskih usluga uspostavljanja lokalnih, međumjesnih i međunarodnih poziva, prenos komunikacija putem telefaksa i prenos podataka brzinom pogodnom za funkcionalan pristup Internetu kao i obezbjeđivanje određenih povoljnosti za lica sa invaliditetom, dok je za pružanje usluge Univerzalnog telefonskog imenika i Univerzalne službe za davanje informacija korisnicima o pretplatnicima izabrano privredno društvo i MCA d.o.o. iz Maribora (Slovenija).

Operatori su tokom 2011. godine vršili registraciju prepaid korisnika mobilne telefonije. Na kraju godine je bilo registrovano 935.663 korisnika. Shodno važećoj podzakonskoj regulativi, SIM kartice čiji se korisnici nijesu registrovali do kraja 2011. godine su trajno deaktivirane od strane operatora.

Implementiran je projekat centralne administrativne baze podataka prenesenih brojeva i pružanje servisa prenosivosti brojeva. Uz već realizovanu mogućnost izbora i predizbora operatora, mogućnost prenosivosti broja između različitih operatora će doprinijeti povećanju konkurentnosti i smanjenju cijena postojećih usluga koje pružaju operatori elektronskih komunikacija u Crnoj Gori. Uslugu prenosivosti brojeva korisnici su mogli da koriste počev od 01. decembra 2011. godine i u prvom mjesecu funkcionisanja prenijeto je 320 telefonskih brojeva u mobilnim mrežama.

Na osnovu rezultata sprovedenih analiza i istraživanja, Agencija je i u 2011. godini nastavila aktivnosti vezane za informisanje i edukaciju potrošača tj. korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga. Štampano je Uputstvo za korisnike elektronskih komunikacionih usluga koje je distribuirano preko štampanih medija u tiražu od 60.000 primjeraka. Tokom 2011. godine podnijeto je 176 žalbi korisnika javnih komunikacionih usluga na odluke operatora po prigovorima korisnika.

Tokom 2011. godine upisano je 8 novih operatora u Registar operatora kojeg vodi Agencija shodno odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama. Određeni broj operatora je na njihov zahtjev izbrisan iz Registra tako da je na kraju godine ukupno bilo 42 registrovana operatora.

Agencija je racionalno upravljala ograničenim radio-frekvencijskim, numeričkim i adresnim resursima. Savjet Agencije je donio 457 rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija od kojih je 141 bilo rješenje o tehničkim uslovima za radio-bazne stanice u fiksnoj i mobilnoj službi. Oduzeto je 13 rješenje usljed neracionalnog korišćenja radio-frekvencija od strane subjekata kojima su predmetne radio-frekvencija bile izdate. Savjet Agencije je donio i 42 rješenja o odobrenju numeracija i/ili adresa i 5 rješenja o oduzimanju prava za korišćenje numeracija i/ili adresa.

Završen je i stavljen u funkciju objekat Glavnog kontrolno-mjernog centra na Dajbabskoj Gori u Podgorici. Osim ovog centra od ranije su u funkciji bili i Regioanalni kontrolno-mjerni centar na Crnom Rtu kod Bara te Daljinski upravljana kontrolno-mjerna stanica kod Pljevalja. Povezivanjem ovih objekata u jedinstveni sistem, uz postojanje i dvije mobilne kontrolno-mjerne stanice obezbijedena je kvalitetna podrška za efikasno i racionalno upravljanje radio-frekvencijskim spektrom. Kada je u pitanju korišćenje mobilnih kontrolno-mjernih stanica, redovne kontrole i monitoring radio-frekvencijskog spektra u 2011. godini je obuhvatio ukupno 76 izlazaka na teren i vršenje kontrole i monitoringa u 19 opština na 37 mikrolokacija. Značajne aktivnosti su sprovedene i na polju nadzora nad radom operatora koji su registrovani kod ove Agencije. Nadzor je vršen preko nadzornika za elektronske komunikacije. U toku 2011. godine izvršeno je ukupno 263 pregleda.

Shodno izmjenama Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, Agenciji je u nadležnost stavljeno i to da na zahtjev nosioca pripremnih poslova dostavi raspoložive podatke, kao i svoje predloge i mišljenja koja su neophodna za izradu planskog dokumenta. Agencija je u 2011. godini izdala 38 mišljenja na plansku dokumentaciju u dijelu elektronskih komunikacija. Agencija na osnovu zahtjeva izdaje i uslove prilikom izgradnje objekata. U periodu od 23. 08. 2011. godine do 31. 12. 2011. godine podnijeto je 310 zahtjeva po osnovu kojih je Agencija izdala odgovarajuće uslove.

Analizom statističkih podataka vezanih za sektor elektronskih komunikacija može se primjetiti nastavak trenda razvoja sektora elektronskih komunikacija koji je bio prisutan svih prethodnih godina. Kao najznačajnije podatke koji karakterišu ovaj sektor mogli bi se istaći sljedeći:

- Broj pretplatnika fiksne telefonije je iznosio 170.856 što je odgovaralo penetraciji od 27.56 %.
- Ukupan broj ISDN priključaka je iznosio 5.273.
- Ukupan broj širokopojasnih priključaka u Crnoj Gori, nezavisno od tehnologije koja se upotrebljava za pristup je iznosio 82.506.
- Broj ADSL priključaka je iznosio 64.712, što je povećanje od 12,8% u odnosu na 2010. godinu.
- Broj WiMax priključaka je iznosio 7.296 što je povećanje od 7,4% u odnosu na 2010. godinu.
- Broj korisnika mobilne telefonije je iznosio 1.159.112 što odgovara penetraciji od 186,94%. Od ovog broja je 841.071 prepaid korisnika, dok je 318.041 bilo postpaid korisnika.

- Tokom 2011. godine korisnici sva tri crnogorska operatora mobilne telefonije ostvarila su 1.481.648.465 minuta odlaznih poziva, što je rast od 4.1 % u odnosu na prethodnu godinu.
- Broj korisnika koji je internetu pristupao putem dial-up-a je opao za 62,8% u odnosu na 2010. godinu i iznosio je 4.072.
- Broj korisnika koji su pristup internetu ostavili pomoću kablovskih distributivnih sistema je iznosio 3.338 što je povećanje više od 100% u odnosu na 2010. godinu.
- Tokom 2011. godine počelo se sa intenzivnijom instalacijom optike do krajnjih korisnika, tako da je na kraju 2011. godine bilo 8.152 instaliranih priključaka, od čega je bilo 1.029 aktivnih.
- Ukupan broj internet iznajmljenih linija je 569 što je povećanje od oko 80% u odnosu na 2010. godinu.
- Ukupan broj bežičnih pristupnih tačaka je smanjen u odnosu na 2010. godinu i iznosio je 107.
- Broj korisnika mobilnog širokopojasnog pristupa koji su pristupili internetu putem *data* SIM katica se povećao za 89,4 % u odnosu na 2010. godinu i iznosio je 64.416.
- Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa je na kraju 2011. godine bila 13,3%, što je povećanje od 1,7% u odnosu na 2010. godinu. Kada se penetracija posmatra u odnosu na broj domaćinstava, onda se penetracija penje na 42,4% što je povećanje za 2,4% u odnosu na 2010. godinu.
- Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa je 10,4% što je povećanje za 4,9% u odnosu na prethodnu 2010. godinu.
- Tokom 2011. godine korisnici su preko VoIP operatora ostvarili 940.713 minuta saobraćaja, što je povećanje od 16,6% u odnosu na 2010 godinu.
- Ukupan broj iznajmljenih linija u 2011. godini iznosio je 603, što predstavlja povećanje u iznosu od 7,1% u odnosu na 2010. godinu.
- Ukupan broj korisnika usluge prenosa radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika je iznosio 122.404 što predstavlja povećanje broja korisnika u iznosu od oko 10 % u odnosu na 2010. godinu.

1. DINAMIKA OSTVARIVANJA KONKURENCIJE NA TRŽIŠTU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA I PRIMJENA PRINCIPA TARIFNE POLITIKE

1.1. Analiza relevantnih tržišta u cilju ocjene stepena konkurentnosti tržišta

1.1.1. Regulatorni okvir Evropske unije

Regulatorni okvir Evropske unije iz 2002. godine rezultat je dugog i kontinuiranog procesa rasprava i analiza o načinima ostvarivanja najprikladnijeg okruženja za razvoj efikasne konkurencije u sektoru elektronskih komunikacija. Taj okvir danas predstavlja regulatorni model koji je prihvaćen kao najbolji poznati model i u mnogim zemljama koje nijesu članice Evropske unije. Evropska komisija je marta 2002. godine usvojila četiri direktive koje dijelom čine regulatorni okvir iz 2002. godine na području elektronskih mreža i komunikacionih usluga, dok je peta direktiva, koja je takođe sastavni dio regulatornog okvira, usvojena u oktobru 2002. godine:

- Direktiva 2002/19/EC o pristupu i interkonekciji elektronskih komunikacionih mreža i pripadajućih dodatnih usluga („Direktiva o pristupu“),
- Direktiva 2002/20/EC o autorizaciji na području elektronskih komunikacionih mreža i usluga („Direktiva o autorizaciji“),
- Direktiva 2002/21/EC o zajedničkom regulatornom okviru za elektronske komunikacione mreže i usluge („Okvirna direktiva“),
- Direktiva 2002/22/EC o univerzalnom servisu i pravima korisnika u vezi sa elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama („Direktiva o univerzalnom servisu“),
- Direktiva 2002/58/EC o obradi ličnih podataka i zaštiti privatnosti i povjerljivosti komunikacija u sektoru elektronskih komunikacija („Direktiva o privatnosti u elektronskim komunikacijama“).

Na osnovu člana 15. „Okvirne direktive“ Evropska komisija je usvojila sljedeće preporuke o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija:

- Preporuku (2003/311/EC)⁷ od 11. 02. 2003. godine, o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija, koja je sadržala 18 tržišta koja su podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji i koja je zamijenjena sa Preporukom (2007/879/EC)⁸ od 17. 12. 2007. godine, o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija, koja sadrži 7 tržišta koja su podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji.

Na inicijativu Evropske komisije, Evropski parlament i Savjet ministara Evropske Unije su u decembru 2009. godine donijeli novi regulatorni okvir u oblasti elektronskih komunikacija koji se sastoji od dvije direktive i jednog pravilnika:

- Pravilnika 1211/2009 Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta, o uspostavljanju Tijela evropskih regulatora za elektronske komunikacije (BEREC)⁹;
- Direktive 2009/136/EC Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta 10, kojom se mijenjaju Direktiva 2002/22/EC o univerzalnom servisu, Direktiva 2002/58/EC o korišćenju podataka o ličnosti i Pravilnik broj 2006/2004 o saradnji nacionalnih organa nadležnih za primjenu propisa o zaštiti prava potrošača;
- Direktiva 2009/140/EC Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta 11, kojom se mijenjaju Direktiva 2002/21/EC o zajedničkom okviru, Direktiva 2002/19/EC o pristupu i interkonekciji i Direktiva 2002/20/EC o izdavanju odobrenja za mreže i usluge.

1.1.2. Pravni osnov za sprovođenje postupka analize sedam relevantnih tržišta

Zakonom o elektronskim komunikacijama u članu 8, utvrđena je, između ostalih, nadležnost Agencije da vrši nadzor tržišta, utvrđuje operatore sa značajnom tržišnom snagom i preduzima preventivne mjere za spriječavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora.

Agencija je, saglasno članu 41 Zakona, utvrdila predlog teksta Odluke o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu, koji je bio predmet javnih konsultacija.

Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 03. 04. 2009. godine, a nakon sprovedenog konsultativnog procesa, usvojio Odluku o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu.

Odlukom o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu¹ je određena teritorija Crne Gore kao relevantno geografsko tržište. Takođe, Odlukom su određena i relevantna tržišta usluga i to:

1. Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica - maloprodajni nivo;
2. Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;
3. Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;
4. Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo;
5. Tržište širokopojasnog pristupa - veleprodajni nivo;
6. Terminalni ili zaključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbijedi zakupljeni ili dodijeljeni kapacitet - veleprodajni nivo;
7. Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo.

1.1.3. Hronološki redosled aktivnosti Agencije u postupku analize sedam relevantnih tržišta

Čitav tok i procedura sprovođenja postupka analiza relevantnih tržišta karakteriše veliki stepen transparentnosti, na što upućuje i sljedeći hronološki pregled aktivnosti Agencije:

- Agencija je dana 18. 02. 2009. godine inicirala javne konsultacije, saglasno članu 41 Zakona, povodom predloga Odluke o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu. Rok za dostavljanje primjedbi i sugestija je bio 30 dana. Pregled komentara, sugestija i primjedbi na tekst predloga Odluke o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu, koji je bio predmet javnih konsultacija u periodu 18. 02 -18. 03. 2009. godine, dostupan je na *web site-u* Agencije, www.ekip.me;
- Savjet Agencije je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, dana 03. 04. 2009. godine usvojio Odluku o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu;
- Radna grupa za analize tržišta je pristupila kreiranju upitnika i to: upitnika za fiksne mreže, upitnika za mobilne mreže, upitnika za širokopojasni pristup i upitnika za podacima Radio difuznog centra. Upitnicima su specificirani statistički, operativni i finansijski podaci koji se odnose na period od posljednje tri godine neophodni za sprovođenje postupka definisanja i analize relevantnih tržišta;

¹ Odluka o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu, „Službeni list Crne Gore“, broj 29/09.

- Agencija je dana 08. 04. 2009. godine uputila operatorima Predloge specificiranih upitnika, sa rokom od 7 dana za dostavljanje primjedbi, sugestija i zahtjeva za dodatnim pojašnjenjima. Ovaj rok je, u naknadnoj komunikaciji sa operatorima produžen 7 dana;
- Dana 28. 04. 2009. godine potpisan je Sporazum o saradnji Agencije za elektronske komunikacije i Uprave za zaštitu konkurencije;
- Agencija je operatorima dostavila usaglašene forme Upitnika dana 04. 05. 2009. godine, uz obavezu da se traženi podaci po Upitnicima dostave najkasnije u roku od 30 dana;
- Radna grupa za analize tržišta je u periodu 04-05. 06. 2009. godine prisustvovala Seminaru o analizi relevantnih tržišta u skladu sa novom Preporukom Evropske komisije, koji se, u organizaciji TAIEX-a iz Evropske komisije, održavao u Podgorici;
- Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je na Sjednici od 03. 07. 2009. godine usvojio tekst Metodologije za sprovođenje postupka analize relevantnih tržišta koji je dostupan na web site-u Agencije;
- U periodu 27 - 30. 10. 2009. godine radna grupa za analizu tržišta je bila u radnoj posjeti regulatoru iz Slovenije;
- U periodu od 01 - 03. 12. 2009. godine u radnoj posjeti Agenciji je boravio ekspert angažovan od strane TAIEX-a na završnoj provjeri urađenih dokumenata - analiza relevantnih tržišta i finalnoj verifikaciji projekta;
- Agencija je Nacrte analiza relevantnih tržišta i Nacrte rješenja operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima dala na javnu raspravu dana 26. 05. 2010. godine sa rokom od 2 mjeseca za dostavljanje primjedbi, komentara i sugestija. Na zahtjev Crnogorskog Telekom-a ovaj rok je produžen;
- Agencija je sve pristigle primjedbe, komentare i sugestije učesnika u javnom konsultativnom postupku postavila na svom *web site-u*, čime se ispoštovao princip transparentnosti i primijenila dobra praksa evropskih regulatora;
- Agencija je sa dužnom pažnjom razmotrila sve pristigle opšte i pojedinačne primjedbe i komentare operatora na Nacrte dokumenata i pripremila svoje stavove po istim, a koji su, takođe, dostupni na web site-u Agencije;
- Agencija je, nakon sprovedenog konsultativnog postupka i razmatranja primjedbi i sugestija operatora na nacрте analiza i nacрте rješenja, dana 12. 11. 2010. godine donijela Rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima.

1.1.4. Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza relevantnih tržišta izvršenih tokom 2010. godine

Agencija je tokom 2011. godine sprovodila nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije od 11. 11. 2010. godine, koje su rezultat sprovedenih analiza sedam relevantnih tržišta u skladu sa Odlukom o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu („Službeni list Crne Gore“ broj 29/09).

Agencija je regulatornim mjerama kreirala stimulatívno okruženje u smislu otklanjanja ili smanjenja barijera ulasku na relevantno tržište koje će doprinijeti većem stepenu konkurentnosti tržišta čime se posmatrano na dugi rok maksimiziraju benefiti krajnjih korisnika u pogledu mogućnosti većeg izbora pružalaca usluga i inovativnih usluga, povoljnijih cijena usluga i većeg nivoa kvaliteta usluga.

Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica - maloprodajni nivo

Agencija je Crnogorskom Telekom-u A.D. Podgorica kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom maloprodajnom tržištu pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica odredila odgovarajuće regulatorne obaveze na veleprodajnom nivou i regulatorne obaveze na maloprodajnom nivou.

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica je shodno obavezi transparentnosti propisanoj u sklopu regulatorne obaveze na veleprodajnom nivou koja se odnose na pružanje mogućnosti usluge izbora/predizbora operatora, objavio Referentnu interkonekcionu ponudu u februaru mjesecu 2011. godine, kojom su, između ostalog, definisani uslovi i cijene pružanja usluga izbora i predizbora operatora. Takođe, Crnogorski Telekom A.D. Podgorica je shodno obavezi transparentnosti koja se odnosi na obavezu iznajmljivanja pretplatničkih linija objavio Ponudu za pružanje usluge iznajmljivanja pretplatničkih linija na veleprodajnom nivou u februaru mjesecu 2011. godine.

Obaveze na maloprodajnom nivou su propisane Pravilnikom o regulaciji cijena maloprodajnih elektronskih komunikacionih usluga koje se pružaju putem javnih fiksnih telefonskih mreža („Službeni list Crne Gore” broj 52/11) kojim se uređuju pitanja kao što su metodi kontrole cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku primjenom obaveza nediskriminatornosti i transparentnosti, kao i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga.

Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, je shodno obavezi transparentnosti propisanoj u sklopu regulatornih obaveza koja se odnose na pružanje usluge originacije poziva, objavio Referentnu interkonekcionu ponudu u februaru mjesecu 2011. godine u skladu sa Analizom definisanim uslovima pružanja ove veleprodajne usluge.

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica je cijene definisane Analizom ovog relevantnog tržišta počeo primjenjivati danom objavljivanja Referentne ponude, dok je ciljane cijene počeo primjenjivati godinu dana nakon donošenja Rješenja Agencije, tj od 11. 11. 2011. godine. Ciljna cijena polazih poziva u okviru mrežnog koda pristupne tačke je snižena sa 2.25 €/min koja je bila na snazi prije donošenja Rješenja Agencije na 0,93 €/min krajem 2011. godine, a cijena nacionalnog polaznog poziva sa 2.7 €/min na 1.07 €/min. Navedene ciljane cijene Agencija je utvrdila primjenom benchmarking metodologije tj. referentnih vrijednosti, kao prelazno rješenje dok Agencija ne bude u mogućnosti primijeniti troškovno orijentisane cijene.

Cilj Agencije je bio da, snižavanjem cijene usluge polazih poziva u okviru mrežnog koda pristupne tačke i cijene usluge nacionalnog polaznog poziva, definisanih u okviru obaveze nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva, osigura povoljnije veleprodajne uslove koji će doprinijeti razvoju efikasne konkurencije.

Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica i M:Tel d.o.o. Podgorica, kao operatori sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, su shodno obavezi transparentnosti propisanoj u sklopu regulatornih obaveza koja se odnose na pružanje usluge terminacije poziva, objavili Referentne interkonekционе ponude u februaru mjesecu 2011. godine, u skladu sa Analizom definisanim uslovima pružanja ove veleprodajne usluge.

Agencija je prilikom određivanja cijena terminacije poziva primijenila odgovarajuće stepene asimetrije cijene terminacije poziva u mrežu M:Tel-a u odnosu na cijenu terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekom-a, koji se postupno smanjivao sa 50% u prvoj godini primjene na 16% u trećoj godini primjene asimetrije, nakon čega se cijene izjednačavaju sa nivoom cijena terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekom-a.

Crnogorski Telekom A.D Podgorica i M:Tel d.o.o Podgorica su cijene definisane Analizom ovog relevantnog tržišta počeli primjenjivati danom objavljivanja Referentnih ponuda, dok su ciljne cijene počeli primjenjivati godinu dana nakon donošenja Rješenja Agencije, tj. od 11. 11. 2011. godine. Cijena usluge terminacije u fiksnu mrežu (lokalna terminacija) u mrežu Crnogorskog Telekom-a je snižena sa 2.25 €/min koja je bila na snazi prije donošenja Rješenja Agencija na ciljnu cijenu od 0,93 €/min, a cijena usluge terminacije u fiksnu mrežu (*single transit*) Crnogorskog Telekom-a sa 2.7 €/min na 1.07 €/min. Takođe, cijena usluge terminacije u fiksnu mrežu M:Tel-a je snižena sa 3,00 €/min prije donošenja Rješenja Agencija na ciljnu cijenu od 1,42 €/min.

Postavljanje asimetričnih cijena u slučaju cijene fiksne terminacije je opravdano činjenicom da M:Tel d.o.o. ne uživa prednosti ekonomije obima i da je prisutan visok indeks asimetrije, odnosno razlika u tržišnoj snazi operatora u pogledu broja fiksnih pristupnih linija i broja pretplatnika. Cilj Agencije je bio da uvođenjem asimetričnih cijena podstakne ulazak na tržište novih operatora koji će ulagati u sopstvenu mrežnu pristupnu infrastrukturu.

Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu za pristup lokalnoj petlji u februaru mjesecu 2011. godine kojom je uveo nove veleprodajne usluga i to: uslugu zajedničkog ili potpuno razvezanog pristupa infrastrukturi.

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica, je shodno obavezi nadzora cijena i troškovnog računovodstva primijenio propisane cijene i to: cijenu mjesečne pretplate za potpuni pristup lokalnoj petlji na nivou od 3,88 € i cijenu mjesečne pretplate za zajednički pristup lokalnoj petlji na nivou od 1,16 €. Prilikom utvrđivanja ovih cijena Agencija je primijenila metodologiju izračunavanja nivoa veleprodajnih cijena umanjnjem maloprodajne cijene, odnosno „*retail minus*“ metodologiju, koja, saglasno ERG²-ovom Izveštaju o primjerima najbolje regulatorne prakse u pogledu usluga razvezanog pristupa lokalnoj petlji i veleprodajnog širokopojasnog pristupa internetu, koja omogućava rentabilno poslovanje potencijalnih alternativnih operatora i onemogućava cjenovno stezanje profitne margine alternativnog operatora (eng. *Price-squeeze*). Procjena iznosa „*minus*“ izvršena je upoređivanjem sa uslovima koje nudi sličan tip operatora na uporedivim tržištima.

Takođe, Crnogorski Telekom A.D. je primijenio propisano sniženje cijene korišćenja kablovske kanalizacije za prostor za kabal u PE cijevi Ø 40 mm, koja je smještena u PVC cijev Ø 110 mm sa 36,00 €cent koja je bila na snazi prije donošenja Rješenja Agencije na 9,45 €cent mjesečno po metru dužnom.

Prilikom izračunavanja cijene mjesečne pretplate za zajedničko korišćenje kablovske kanalizacije, Agencija je koristila rezultat ekspertize koja je zasnovana na pojednostavljenom troškovnom modelu, pri čemu su cijene zakupa kablovske kanalizacije za 1 metar/mjesec za različite profile korišćenih cijevi zasnovane na inkrementalnim troškovima.

Cilj Agencije je bio da, rukovodeći se ciljevima promovisanja infrastrukturne konkurencije, u početnoj fazi kreiranja konkurentnog okruženja nametne regulatornu obavezu operatorima sa značajnom tržišnom

² ERG - Evropske asocijacije regulatora (eng. *European Regulators Group*)

snagom pristupa veleprodajnim uslugama i njihovu preprodaju, što je bilo opravdano ciljevima privlačenja novih pružalaca usluga na tržište i povećanjem stepena iskorišćenosti postojeće infrastrukture.

Tržište širokopojasnog pristupa - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu veleprodajnog širokopojasnog pristupa u februaru mjesecu 2011. godine. Agencija je analizom ovog relevantnog tržišta nametnula Crnogorskom Telekom-u obavezu obezbjeđenja tački pristupa za preuzimanje saobraćaja na IP nivou, na Ethernet nivou i na DSLAM-u.

Crnogorski Telekom A.D, Podgorica je shodno obavezi nadzora cijena i troškovnog računovodstva kod određivanja veleprodajne cijene *bitstream* pristupa, iznos mjesečnih naknada definisao na principu „Retail – 42%“ u skladu sa trenutno važećim cjenovnikom.

Cijena mjesečne naknade za *bitstream* pristup formirana po optimalnoj metodologiji za regulaciju cijena ovih relevantnih usluga, odnosno metodologiju izračunavanja nivoa veleprodajnih cijena umanjnjem maloprodajne cijene, odnosno „Retail minus“ metodologiju, koja, saglasno ERG-ovom Izvještaju o primjerima najbolje regulatorne prakse u pogledu usluga razvezanog pristupa lokalnoj petlji i veleprodajnog širokopojasnog pristupa internetu, koja omogućava rentabilno poslovanje potencijalnih alternativnih operatora i onemogućava cjenovno stezanje profitne margine alternativnog operatora (eng. *Price-squeeze*). Procjena iznosa „minusa“ izvršena je upoređivanjem sa uslovima koje nudi sličan tip operatora na uporedivim tržištima

Cilj Agencije u pogledu regulatornih obaveza na ovom relevantnom tržištu je bio kreiranje uslova za postizanje konkurentnosti u pogledu uslova pristupa esencijalnim mrežnim resursima operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Terminalni ili zaključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbijedi zakupljeni ili dodijeljeni kapacitet -veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom A.D. Podgorica je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu terminalnog segmenta iznajmljenih linija na veleprodajnom nivou u februaru mjesecu 2011. godine.

Crnogorski Telekom A.D. je, shodno obavezi nadzora cijena i troškovnog računovodstva, formirao cijene iznajmljenih linija bazirane na kapacitetu i dužini iznajmljene linije i u skladu sa propisanim maksimalnim nivoom cijena iznajmljenih linija prema Preporuci Evropske komisije 2005/268/EC o cjenovnim aspektima veleprodajnih iznajmljenih linija. Veleprodajne cijene iznajmljenih linija za ovaj segment su znatno povoljnije od cijena koje su bile na snazi prije donošenja Rješenja Agencije, a takođe je stvorena i mogućnost za preprodaju iznajmljenih linija.

Poslije objavljivanja Referentne ponude za terminalni segment iznajmljenih linija - veleprodajni nivo, Agencija je od Crnogorskog Telekoma zahtijevala da izvrši usklađivanje maloprodajnih cijena sa objavljenom ponudom. Crnogorski Telekom je dostavio cjenovnik iznajmljenih linija za segment maloprodaje sa povoljnijim cijenama iznajmljenih linija, tako da su stvoreni uslovi da pravna lica, koja su uglavnom korisnici iznajmljenih linija, posluju u povoljnijem ambijentu.

Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo

Operatori Crnogorski Telekom A.D. Podgorica (T-Mobile), Telenor d.o.o Podgorica i M:Tel d.o.o. Podgorica su shodno obavezi transparentnosti objavili Referentne interkonekzione ponude mobilne mreže u februaru mjesecu 2011. godine.

Operatori sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu su cijene definisane Analizom počeli primjenjivati danom objavljivanja Referentne ponude, dok je ciljna cijena primijenjena godinu dana nakon donošenja Rješenja Agencije, tj. od 11. 11. 2011. godine. Ciljna cijena usluge mobilne terminacije je snižena sa 10,00 €/min koja je bila na snazi prije donošenja Rješenja Agencije na 7,06 €/min krajem 2011. godine.

Prilikom utvrđivanja cijene relevantne usluge, Agencija je primijenila metodologiju benchmarkinga primijenjenu u Dokumentu Evropske asocijacije regulatora ERG-a od jula mjeseca 2009. godine. Naime, u zaključcima pomenutog dokumenta je konstatovano da postoje značajne razlike u nivou cijena mobilne terminacije od zemlje do zemlje, ali da su one rezultat različitog pristupa u regulaciji a ne razlika u nivoima troškovno orijentisanih cijena, te je stoga metod benchmarkinga optimalan u regulaciji cijene ove relevantne usluge.

Cilj Agencije je bio, da snižavanjem cijene usluge terminacije poziva u mobilnim mrežama onemogućiti operatore sa značajnom tržišnom snagom da na relevantnim tržištima iskorišćavaju status operatora sa značajnom tržišnom snagom, naplaćivanjem previsokih veleprodajnih cijena.

1.1.5. Pravni osnov za sprovođenje postupka definisanja i analize pet dodatnih relevantnih tržišta

Zakonom o elektronskim komunikacijama u članu 8 utvrđena je, između ostalih, nadležnost Agencije da vrši nadzor tržišta, utvrđuje operatore sa značajnom tržišnom snagom i preduzima preventivne mjere za sprečavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora. Agencija je početkom 2011. godine, saglasno članu 41 Zakona, utvrdila predlog teksta Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma koji je bio predmet javnih konsultacija u periodu 28. 01 - 02. 03. 2011. godine.

Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 31. 03. 2011. godine, a nakon sprovedenog konsultativnog procesa, usvojio Odluku o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma („Službeni list Crne Gore” broj 19/11). Ovom Odlukom su određena relevantna tržišta usluga i to:

1. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,
2. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,
3. Veleprodajno tržište *trunk* segmenata iznajmljenih linija,
4. Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža,
5. Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio-difuznih signala.

1.1.6. Hronološki redosled aktivnosti Agencije u postupku analize pet dodatnih relevantnih tržišta tokom 2011. godine

Agencija je dana 28. 01. 2011. godine inicirala javne konsultacije, saglasno članu 41 Zakona, povodom predloga Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma. Rok za dostavljanje primjedbi i sugestija je bio 02. 03. 2011. godine. Pregled komentara, sugestija i primjedbi na tekst predloga Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma, kao i stav Agencije na iste je dostupan na web site-u Agencije.

Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije broj 01-81/2 od 30. 03. 2011. godine, na sjednici od 31. 03. 2011. godine, a nakon sprovedenog konsultativnog procesa, usvojio Odluku o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma („Službeni list Crne Gore“ broj 19/11).

Agencija je za potrebe sprovođenja testa tri kriterijuma na relevantnim tržištima kreirala upitnike koji su dana 11. 04. 2011. godine upućeni telekomunikacionim operatorima, pri čemu je bio predviđen rok od mjesec dana za dostavljanje podataka po upitniku.

putem email-a Agencije (ekip@ekip.me), nakon čega će se razmotriti pristigle primjedbe i sugestije i utvrditi konačan tekst dokumenata.

Po prijemu komentara, primjedbi i sugestija operatora na sprovedene testove tri kriterijuma na pomenutim relevantnim tržištima Agencija je pripremila svoje stavove po istim. Stavovi Agencije su objavljeni na sajtu Agencije dana 20. 10. 2011. godine. Tom prilikom je Agencija istakla obavještenje da je na pomenutim tržištima utvrdila da su istovremeno zadovoljena sva tri kriterijuma testa i da su samim tim relevantna tržišta podložna *ex ante* regulaciji, o čemu je i Uprava za zaštitu konkurencije dala pozitivno mišljenje. S tim u vezi, Agencija je konstatovala da su se stekli preduslovi za sprovođenje postupka analize relevantnih tržišta. Dana 10. 11. 2011. godine Agencija je otvorila proces javnih konsultacija povodom nacrtu Rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima i povodom nacrtu Analiza relevantnih tržišta, i pozvala sve zainteresovane strane da dostave komentare, sugestije i primjedbe, najkasnije do 10. 12. 2011. godine. O ovom su istovremeno obaviješteni i operatori.

Agencija je sagledala pristigle primjedbe, sugestije i komentare operatora, uvažila osnovane sugestije i primjedbe i utvrdila konačne tekstove sprovedenih analiza kao i konačne tekstove rješenja. Isti su zajedno sa pregledom stavova Agencije po pristiglim primjedbama i sugestijama operatora objavljeni na sajtu Agencije.

1.1.7. Regulatorne obaveze koje su propisane operatorima sa značajnom tržišnom snagom na pet dodatnih relevantnih tržišta

Paralelno sa aktivnostima nadzora nad sprovođenjem regulatornih mjera, nakon završenih analiza 7 relevantnih tržišta, Agencija je tokom 2011. godine završila analize 5 dodatnih relevantnih tržišta, za koje je prethodno dokazala ispunjenost uslova iz testa tri kriterijuma.

Analizirana su sljedeća relevantna tržišta:

1. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,
2. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,

Agencija je sprovela test tri kriterijuma na ovom relevantnom tržištu i dana 05. 07. 2011. godine dostavila Upravi za zaštitu konkurencije radi davanja mišljenja o nacrtu dokumenta i ispunjenosti testa tri kriterijuma. Uprava za zaštitu konkurencije je dopisom broj 01-148/2 od 20. 07. 2011. godine konstatovala da dostavljeni nacrti dokumenata predstavljaju kvalitetnu osnovu, kako za *ex ante* regulaciju, tako i za potencijalne slučajeve, koje će Uprava za zaštitu konkurencije pokrenuti, ako za to budu postojali uslovi. Nakon pribavljanja mišljenja od Uprave za zaštitu konkurencije, Agencija je dana 02. 08. 2011. godine otvorila javni konsultativni postupak povodom nacrtu dokumenata o ispunjenosti testa tri kriterijuma i pozvala sve zainteresovane strane da svoje komentare, mišljenja i sugestije na predlog ovog dokumenta dostave najkasnije do 01. 09. 2011. godine, u pisanoj formi ili

3. Veleprodajno tržište *trunk* segmenata iznajmljenih linija,
4. Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža,
5. Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio-difuznih signala.

Agencija je na navedenim tržištima utvrdila prisustvo operatora sa značajnom tržišnom snagom i rješenjima od 30. 12. 2011. godine propisala odgovarajuće regulatorne mjere.

Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,

Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji, čine: pozivi prema geografskim brojevima (prema nacionalnim fiksnim mrežama) i pozivi prema brojevima u nacionalnim mobilnim elektronskim komunikacionim mrežama, nezavisno da li se radi o standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pozivima putem usluge izbora i predizbora operatora ili upravljanim VoIP pozivima.

Na ovom relevantnom tržištu Agencija je Crnogorskom Telekom-u A.D. Podgorica, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom, propisala sledeće regulatorne obaveze na veleprodajnom nivou:

- Obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora, sa pratećim obavezama transparentnosti, nediskriminatornosti, nadzora cijena i odvajanja računovodstvenih evidencija.
- Obavezu iznajmljivanja pretplatničkih linija na veleprodajnom nivou sa pratećim obavezama transparentnosti, nediskriminatornosti, nadzora cijena i odvajanja računovodstvenih evidencija.

Takođe, Crnogorskom Telekom-u A.D. Podgorica, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Agencija je propisala i regulatorne obaveze na maloprodajnom nivou i to:

- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga kojom se propisuje: zabrana obračunavanja prekomjernih cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga,
- Obavezu nediskriminatornosti i
- Obavezu transparentnosti.

Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji

Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji čine: pozivi prema geografskim brojevima (prema međunarodnim fiksnim mrežama) i pozivi prema brojevima u međunarodnim mobilnim elektronskim komunikacionim mrežama, nezavisno od toga da li se radi o standardnoj javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pozivima putem usluge izbora operatora ili upravljanim VoIP pozivima.

Na ovom relevantnom tržištu Agencija je Crnogorskom Telekom-u A.D. Podgorica kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom propisala sljedeće regulatorne obaveze na veleprodajnom nivou:

- Obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora, sa pratećim obavezama transparentnosti, nediskriminatornosti, nadzora cijena i odvajanja računovodstvenih evidencija.
- Obavezu iznajmljivanja pretplatničkih linija na veleprodajnom nivou sa pratećim obavezama transparentnosti, nediskriminatornosti, nadzora cijena i odvajanja računovodstvenih evidencija.

Takođe, Crnogorskom Telekom-u A.D. Podgorica, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Agencija je propisala i regulatorne obaveze na maloprodajnom nivou i to:

- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga kojom se propisuje: zabrana obračunavanja prekomjernih cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga.
- Obavezu nediskriminatornosti i
- Obavezu transparentnosti.

Veleprodajno tržište *trunk* segmenata iznajmljenih linija

Veleprodajnom tržištu *trunk* segmenata iznajmljenih linija pripadaju javno ponuđene elektronske komunikacionih usluga i to: *trunk* segmenti iznajmljenih linija bez obzira na kapacitet, pri čemu se terminalne tačke nalaze na teritoriji različitih opština ili teritoriji različitih država i *Ethernet* linije bez obzira na kapacitet, pri čemu se terminalne tačke nalaze na teritoriji različitih opština ili teritoriji različitih država.

Na ovom relevantnom tržištu, Agencija je Crnogorskom Telekom-u A.D. Podgorica, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom, propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obavezu omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obavezu obezbjeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža

Relevantno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz mobilnih javnih elektronskih komunikacionih mreža sastoji se od sljedećih usluga: usluge omogućavanja svih vrsta pristupa od strane operatora mobilnih mreža, usluge pristupa za sopstvene potrebe i usluga započinjanja (originacije) poziva i SMS poruka u sopstvenu mrežu i mreže drugih operatora koje se pružaju za sopstvene potrebe.

Na ovom relevantnom tržištu Agencija je Telenor-u d.o.o Podgorica, Crnogorskom Telekom-u A.D Podgorica i M:Tel-u d.o.o Podgorica, kao operatorima sa značajnom tržišnom snagom, propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obavezu omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana – nediskriminatornost,
- Obavezu obezbjeđivanja preglednosti,
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio-difuznih signala

Agencija je identifikovala dva veleprodajna tržišta prenosa audiovizuelnih sadržaja putem elektronskih komunikacionih mreža, i to:

- veleprodajno tržište usluge prenosa televizijskih programa putem elektronskih komunikacionih mreža i
- veleprodajno tržište usluge prenosa radijskih programa putem elektronskih komunikacionih mreža.

Na ovim relevantnim tržištima, Agencija je Radio-difuznom centru d.o.o. Podgorica, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom, propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obavezu obezbjeđivanja preglednosti, referentna ponuda,
- Obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obavezu omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

1.1.8. Planirane aktivnosti na analizama dodatnih relevantnih tržišta tokom 2012. godine

Agencija će tokom 2012. godine pristupiti ocjeni stepena konkurentnosti i efekata regulatornih mjera implementiranih nakon prvog kruga analiza relevantnih tržišta.

Agencija može, ukoliko se za to ukaže potreba u narednom periodu, identifikovati određene elektronske komunikacione usluge koje se nude po cijenama i uslovima koji nijesu povoljni za krajnje korisnike i razmotriti mogućnost definisanja novog tržišta, kako bi se nakon analize tržišta pristupilo uvođenju regulacije na tom relevantnom tržištu.

1.2. Projekat računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

1.2.1. Pravni osnov za sprovođenje obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija

Članom 46 Zakona o elektronskim komunikacijama regulisane su obaveze operatora sa značajnom tržišnom snagom koje se odnose na obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija. Naime, pomenutim članom propisana je obaveza da operator sa značajnom tržišnom snagom preduzme mjere u cilju odvojenog računovodstvenog praćenja poslovnih aktivnosti koje se odnose na pružanje usluge interkonekcije ili operatorskog pristupa. Agencija ovu mjeru posebno nameće vertikalno integrisanom operatoru, pri čemu može zahtijevati da operator dostavi računovodstvene evidencije, uključujući podatke o prihodima od trećih lica i da obezbijedi preglednost svojih veleprodajnih ili internih obračunskih cijena.

Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva

Članom 48 Zakona propisana je obaveza troškovne orijentacije cijena operatora koji ima značajnu tržišnu snagu na relevantnom tržištu, odnosno operator mora dokazati da su cijene izračunate na osnovu troškova uz prihvatljivu stopu prinosa na investiciona ulaganja. U cilju ispunjavanja ove obaveze, operator mora primijeniti metod troškovnog računovodstva koji odredi Agencija rješenjem.

Agencija može odrediti oblik i metodologiju vođenja računovodstva koje mora primijeniti operator sa značajnom tržišnom snagom, uključujući kategorizaciju i razvrstavanje troškova i pravila koja se primjenjuju za raspoređivanje troškova. Prilikom provjere ispunjavanja te obaveze, Agencija može primijeniti metode troškovnog računovodstva koje su nezavisne od onih koje primjenjuje operator.

Nadalje, Agencija može koristiti i upoređenja sa cijenama na uporedivim tržištima ili tržištima sa razvijenom konkurencijom, uzimajući u obzir specifičnosti domaćeg tržišta.

1.2.2. Svrha uvođenja obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Svrha uvođenja obaveze odvajanja računovodstvenih evidencija i nadzora cijena i troškovnog računovodstva je obezbjeđenje ravnopravnih i transparentnih kriterijuma koje operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu treba da primijeni prilikom raspodjele troškova na usluge koje pruža, kao i raspodjelu troškova, prihoda, imovine, obaveza i kapitala na pojedine aktivnosti i usluge. Računovodstveno odvajanje omogućava sistemsku podjelu troškova, prihoda i angažovanog kapitala između poslovnih jedinica regulisanog subjekta, tržišta, segmenata i usluga vertikalno integrisanog operatora. Takođe, računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo obezbjeđuju da svaki finansijski izvještaj uključuje samo troškove, prihode i angažovani kapital a koji se odnose na regulatorne subjekte, segmente, tržišta ili usluge. Metodologijom troškovnog računovodstva se omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i provjera troškovne usmjerenosti cijena radi spriječavanja unakrsnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu. Model računovodstvenog odvajanja koji primjenjuje operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, mora u potpunosti da zadovolji regulatorne obaveze na način da pruža finansijske informacije kako bi pokazao potpunu usklađenost sa regulatornim obavezama.

Model troškovnog računovodstva potreban je u slučaju kada su operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu nametnute sljedeće obaveze:

- raspodjela troškova na tržišta/segmente i/ili usluge,
- troškovno usmjerene cijene na veleprodajnom i maloprodajnom tržištu, uključujući cijene transfernih usluga,
- takozvane "retail minus" tarife i
- finansijsko izvještavanje na zahtjev Agencije.

Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva se uvodi kako za veleprodajno tako i za maloprodajno tržište, na način da osigura metodologiju implementacije odgovarajućeg modela troškovnog računovodstva, tj. operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu treba da osigura prihvatljivu stopu prinosa na angažovani kapital uzimajući u obzir uključenu stopu rizičnosti ulaganja, što znači da je trošak kapitala potrebno utvrditi kao ponderisani prosječni trošak kapitala (WACC).

Crnogorskom Telekomu A.D. Podgorica, kao operatoru fiksne elektronske komunikacione mreže sa značajnom tržišnom snagom, Agencija je odredila obavezu sprovođenja računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, na način i u rokovima određenim Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva.

Agencija je, zajedno sa izabranim konsultantom KPMG Croatia, definisala metodologiju troškovnog računovodstva baziranu na modelu potpuno raspodijeljenih troškova (eng. *Fully Distributed Costs - FDC*) sa kasnijim prelaskom na metodologiju dugoročnih inkrementalnih troškova (eng. *Long Run Incremental Costs - LRIC*), tj. u prvoj fazi implementacija po istorijskim troškovima, sa kasnijim prelaskom na obračun po tekućim troškovima.

Jedan od tzv. knjigovodstvenih modela je zasnovan na metodi istorijskih, potpuno raspodijeljenih troškova (*Historical, Fully Distributed Costs – FDC*), a poznat je pod nazivom *Fully Allocated Costs – FAC*. Zahtjevi računovodstvenog odvajanja mogu da budu bazirani na principima istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) ili tekućeg troškovnog računovodstva (CCA). On uobličava dva odvojena koncepta koji su uglavnom kombinovani za analitičke namjene. Troškovi za različite namjene se obično evidentiraju u računovodstvenim knjigama i koriste za sopstvene potrebe. Primjenom ovog pristupa raspodjeljuju se svi relevantni nastali troškovi, prihodi, imovina i obaveze operatora na pripadajuće usluge, za primjenu načela uzročnosti. Na ovaj način direktno i indirektno pripisivi troškovi alociraju se primjenom tehnika kao što su ABC (*Activity Based Costing*) ili obrada statističkih podataka. ABC metodologija jedna je od tehnika u okviru upravljačkog računovodstva koji omogućava utvrđivanje uzročno - posljedičnih odnosa između troškova i usluga ili proizvoda. Prema ABC metodologiji, usluge i proizvodi se posmatraju kao slijed aktivnosti, pri čemu svaka od njih koristi resurse preduzeća i stoga generiše troškove. Ova metodologija, zasnovana na

uzročnicima troškova, prati i raspodjeljuje troškove na osnovu sprovedenih aktivnosti i utvrđuje jasne uzročno - posljedične veze između aktivnosti, njenih troškova i pripadajućih usluga koje proizlaze iz istih.

Primjena ABC metodologije pruža mogućnost obračuna svakog troška uzrokovanog pojedinom aktivnošću u preduzeću (na primjer izgradnja elektronske komunikacione mreže, procesuiranje narudžbi i slično) i raspodjele ovog troška na usluge i proizvode primjenom uzročno - posljedične veze između troška i njegovog uzročnika. Ova metoda raspodjele omogućava raspodjelu resursa direktno uključenih u pružanje usluge kao i raspodjelu opštih i režijskih troškova na pojedine proizvode i/ili usluge.

Cilj analize primenom modela FDC je da određenim uslugama ili elementima mreže dodijeli određene troškove. To se može sprovesti alokacijom troškova prema relativnom kapacitetu iskorišćenom za svaku od usluga ili po minutima iskorišćenja elemenata mreže. Pristup FDC ispituje već nastale troškove postojećih usluga i alokira dio zajedničkih i opštih troškova za svaku pojedinačnu uslugu. Metod je veoma praktičan jer se oslanja na opšte dostupne podatke i eksplicitne pretpostavke. Suština je da troškovi usluga, određeni prema FDC-u, imaju tendenciju da osnaže nedovoljno efikasne djelove telekomunikacione mreže. Međutim, ovaj pristup ne uzima u obzir uticaj novih primijenjenih tehnologija. U praktičnom smislu, analize primjenom FDC su možda najrealniji tip analize koje mnogi regulatori mogu da primjene na osnovu dostupnih podataka.

1.2.3. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u 2011. godini

Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji ovog projekta tokom 2011. godine je bio sljedeći:

- 01. 02. 2011. godine Agencija je sa izabranim konsultantom - KPMG Croatia - započela aktivnosti na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva i to utvrđenom dinamikom.
- 01. 04. 2011. godine urađen je nacrt konsultativnog dokumenta - Metodologija za sprovođenje računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, koji je bio predmet javnog konsultativnog procesa. Isti sadrži prikaz regulatornih finansijskih izvještaja, predlog metoda troškovnog računovodstva za svako relevantno tržište i povezane tržišne segmente, smjernice za izradu troškovnog računovodstvenog sistema i sl, sa utvrđenim planom za konsultacije od mjesec dana. Rok za pripremu odgovora na primjedbe i komentare operatora je bio 01. 05. 2011. godine.
- 27. 05. 2011. godine je usvojena Metodologija za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo.
- 30. 05. 2011. godine je usvojena Odluka o donošenju Metodologije računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Istog dana je donijeto Rješenje Crnogorskom Telekomu A.D. kojim se kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima propisuje obaveza implementacije računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva.
- 01. 09. 2011. godine Crnogorski Telekom A.D. je, shodno dinamici predviđenoj usvojenom Metodologijom o računovodstvenom razdvajanju i troškovnom računovodstvu, dostavio Agenciji nacрте Regulatornog računovodstvenog dokumenta i Dokumenta o metodi alokacije.
- 30. 09. 2011. godine Agencija je u saradnji sa izabranim konsultantom, KPMG Croatia, pripremila primjedbe i komentare na tekstove pomenutih dokumenata.
- 30. 11. 2011. godine Crnogorski Telekom A.D. je, u skladu sa primjedbama i komentarima Agencije, dostavio Agenciji nacрте Regulatornog računovodstvenog dokumenta i Dokumenta o metodi alokacije.

1.2.4. Predstojeće aktivnosti Agencije na implemenaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Aktivnosti na ovom Projektu se nastavljaju i u 2012. godini shodno dinamici predviđenoj Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Agencija očekuje krajem drugog kvartala 2012. godine dostavljanje revidiranih regulatornih finansijskih izvještaja od strane Crnogorskog Telekom-a, na davanje saglasnosti. Takođe, Projekat se proširuje na ona relevantna tržišta na kojima je Agencija tokom 2011. godine, nakon ispunjenosti uslova iz testa tri kriterijuma, dokazala da je Crnogorski Telekom A.D. operator sa značajnom tržišnom snagom.

1.3. Razvoj konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija

Uprkos svjetskoj ekonomskoj krizi, telekomunikacije bilježe kontinuirani rast i u pogledu investicija i u pogledu prihoda. Taj rast je ipak bitno smanjen u odnosu na prethodne godine, tako da operatori traže nove puteve i nove načine za održanje i poboljšanje poslovanja, ponudom raznovrsnih paketa i određenih povoljnosti krajnjim korisnicima. Usljed jake konkurencije postoji stalna potreba za unapređivanjem i proširenjem sopstvene ponude usluga, smanjivanjem cijena, reagovanjem na poteze konkurencije i predviđanjem tih poteza. Stalno se razvijaju nove tehnologije i nove usluge i unapređuju se stare. Korisnici su, sa druge strane, postali veoma izbirljivi i potpuno svjesni svojih potreba i prava koja proističu iz Zakona o elektronskim komunikacijama.

1.3.1. Fiksna telefonija

Broj pretplatnika fiksne telefonije na kraju 2011. godine je iznosio 170.856 što je odgovaralo penetraciji od 27.56 %. U 2011. godini je zabilježen neznatan rast u odnosu na kraj 2010. godine kada je penetracija iznosila 27,50 %. Činjenica da penetracija fiksnih korisnika uglavnom stagnira pokazuje da bez obzira na postojanje tzv. fiksno-mobilne supstitucije, fiksna telefonija i dalje ima korisnike koji se opredjeljuju za ovaj vid usluga. Od ovog broja priključaka fiksne telefonije T-Com je imao 167.454, a M:Tel 3.402, odnosno procentualno T-Com 98,01 % a M:Tel 1,99 %. Operator M:Tel usluge fiksne telefonije pruža putem Wi-Max mreže realizovane u radio-frekvencijskom opsegu 3,400-3,600 MHz.

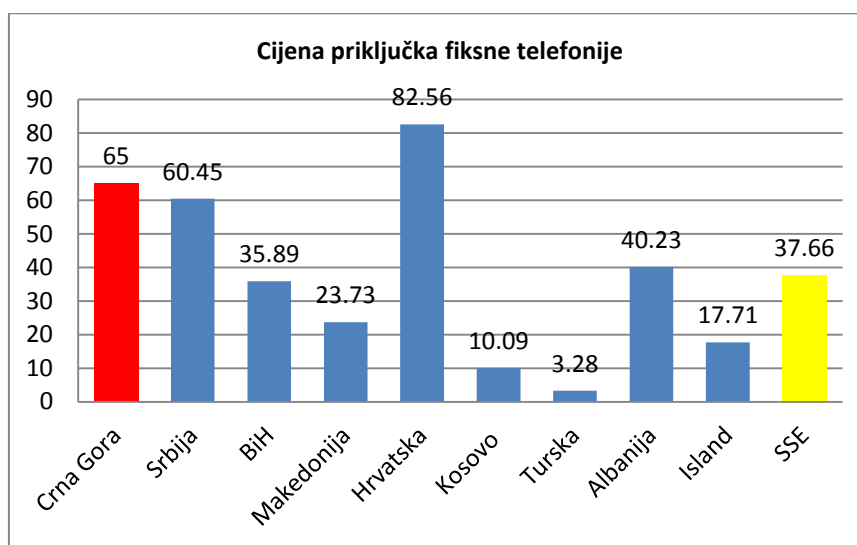

Ukupan broj ISDN priključaka na kraju decembra 2011. godine je iznosio 5.273 od čega ISDN-BA 5.035 i ISDN-PRA 238. Od ukupnog broja ISDN priključaka na fizička lica se odnosi 2.554 a na pravna 2.719, ili procentualno fizička lica 48,44% a pravna lica 51,66%. Ukupan broj ISDN govornih kanala na kraju prošle godine iznosio je 17.210 (po formuli $2 \times \text{ISDN-BA} + 30 \times \text{ISDN-PRA}$).

U nastavku teksta je dat uporedni pregled cijena usluga u fiksnoj telefoniji Crnogorskog Telekom A.D. (*incumbent operator*) koji se inače koriste za poređenje u relevantnim izvještajima međunarodnih institucija (*European Commission, Cullen International*). Za poređenje cijena usluga u Crnoj Gori sa cijenama identičnih usluga u državama regiona je korišćen *I Report Cullen International*-a iz septembra 2011. godine – Pružanje servisa i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacije i servise informacionog društva u državama regiona.³ Ovo je posljednji zvanični izvještaj koji je uradio Cullen International a sljedeći će biti objavljen sredinom 2012. godine.

Cijena priključka u fiksnoj mreži

Cijena priključka na fiksnu mrežu u Crnoj Gori iznosi 65,00 € sa uračunatim PDV-om. Ova cijena se odnosi na obje kategorije korisnika (fizička i pravna lica). Na sljedećem grafiku dato je poređenje sa zemljama u okruženju:

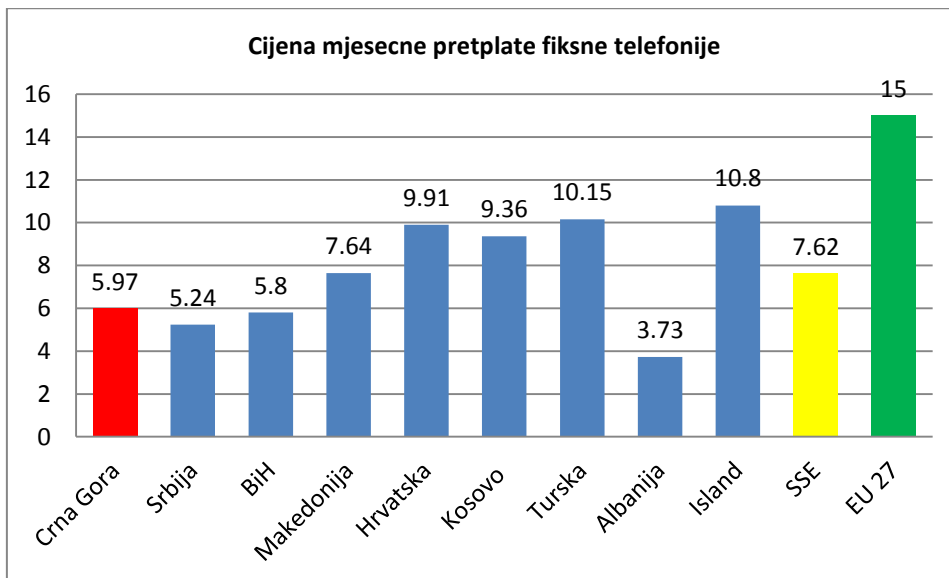

Na osnovu grafika može se zaključiti da je cijena priključka na fiksnu mrežu u Crnoj Gori iznad prosjeka u državama regiona koja iznosi 37,66 € a koja je zabilježila pad u odnosu na 2010. godinu kada je iznosila 39,21 €. Ističemo da je, shodno inicijativi Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Crnogorski Telekom A.D. u martu mjesecu 2012. godine cijenu priključka na fiksnu mrežu sa 65,00 € (sa uračunatim PDV-om) smanjio na 20,00 € (sa uračunatim PDV-om) čime je ova cijena u Crnoj Gori sada ispod prosjeka država regiona koja iznosi 37,66 €.

Cijena mjesečne pretplate

Cijena mjesečne pretplate za korisnike usluga fiksne telefonije Crnogorskog Telekom A.D. iznosi 5.97 €, sa PDV-om. Ova cijena se odnosi na obje kategorije korisnika (fizička i pravna lica). Na sljedećem grafiku dato je poređenje sa zemljama u okruženju:

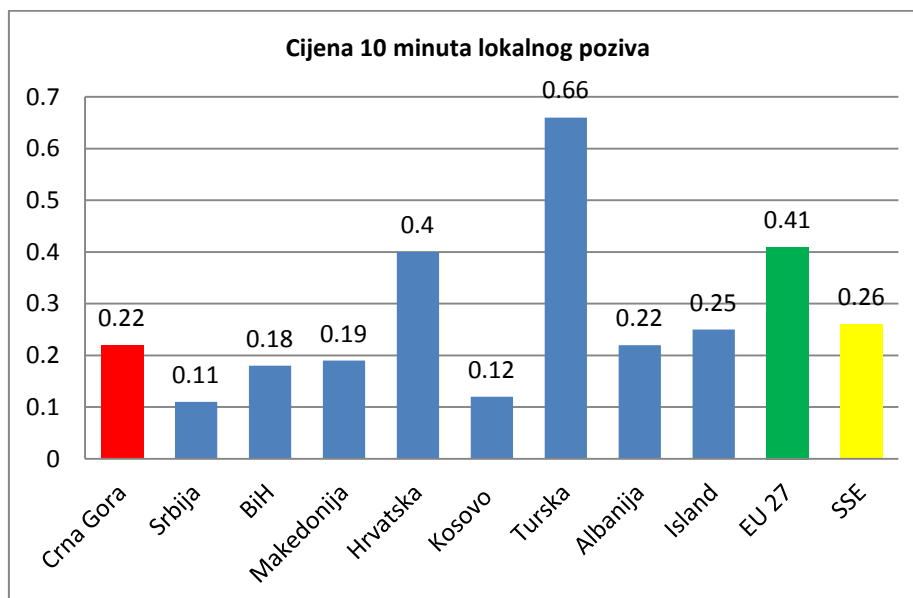
³ (Report I - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries, septembar 2011)

Na osnovu grafika se može zaključiti da je cijena mjesečne pretplate u Crnoj Gori ispod prosjeka u državama Evropske Unije (15,00 €). U odnosu na cijenu u zemljama regiona, cijena u Crnoj Gori je takođe ispod prosjeka (7.62 €).

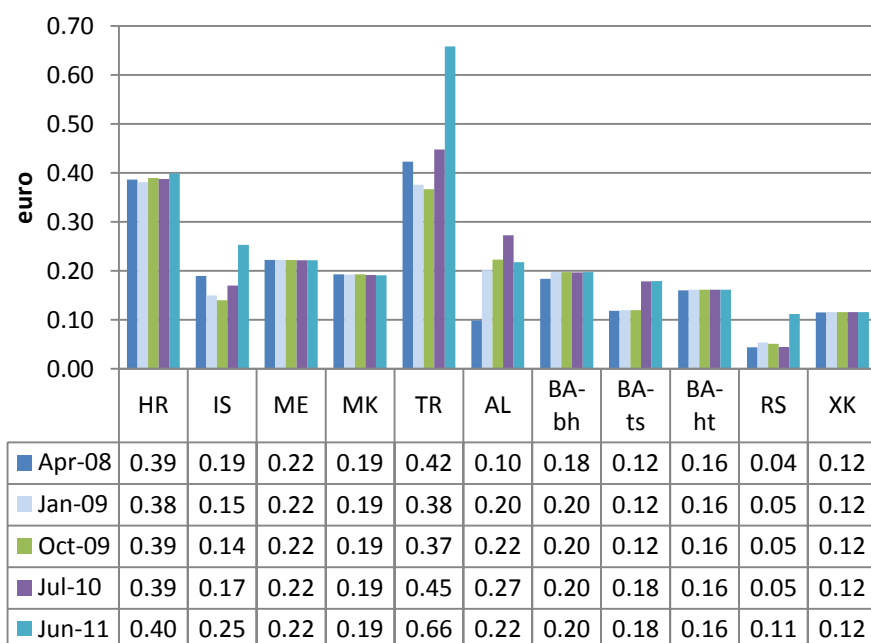
Cijena lokalnog poziva

Na sljedećem graficima prikazane su cijene lokalnih poziva u mreži *incumbent* operatora u trajanju od 10 (deset) minuta u državama regiona, sa naznačenim prosjekom u zemljama EU27. Cijene su izražene u eurima, sa uključenim PDV-om.

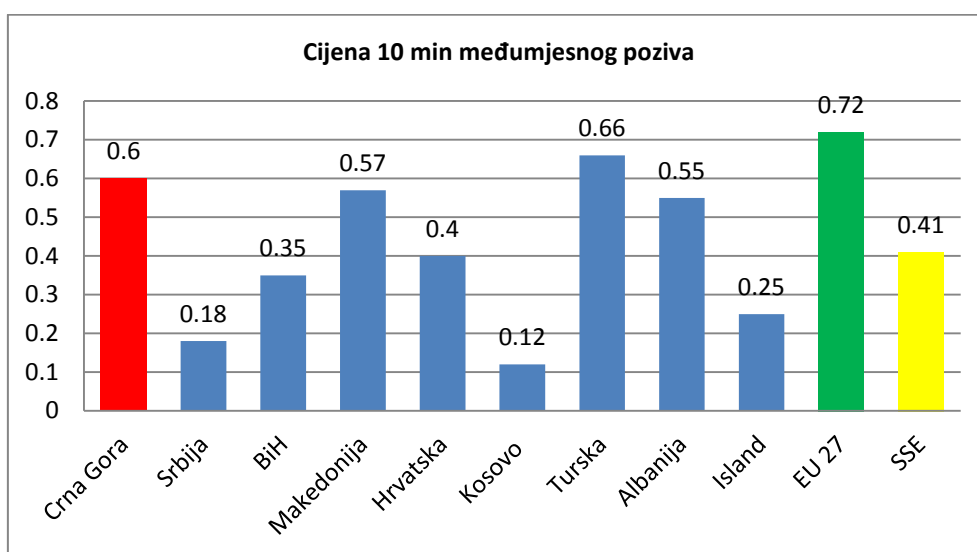
Na osnovu grafika može se zaključiti da su cijene 10 minuta lokalnog poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori (22,20 €centi, sa uključenim PDV-om) ispod EU prosjeka (41,00 €centi, sa uključenim PDV-om), a takođe ispod prosjeka ovih cijena u državama u regionu (26,00 €centi, sa uključenim PDV-om).

Kretanje cijena lokalnih poziva u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, tokom 2008, 2009, 2010. i 2011. godine je dato na sljedećem grafiku.

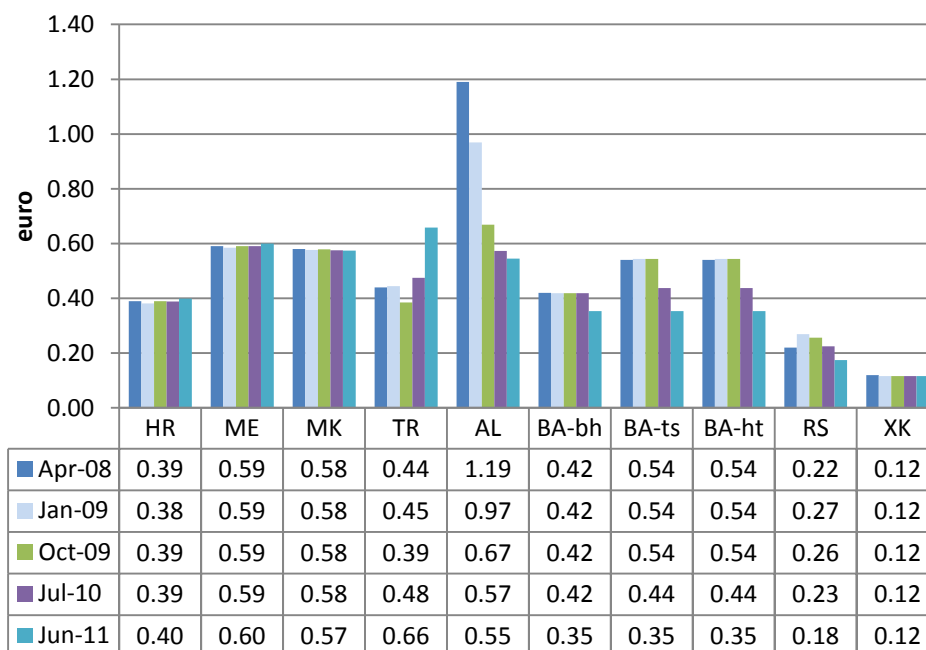
Cijena međumjesnog (nacionalnog) poziva

Na sljedećem grafiku prikazane su cijene nacionalnih (međumjesnih) poziva u mreži *incumbent* operatora u trajanju od 10 (deset) minuta u državama regiona, sa naznačenim prosjekom u zemljama EU27. Cijene su izražene u eurima, sa uključenim PDV-om.

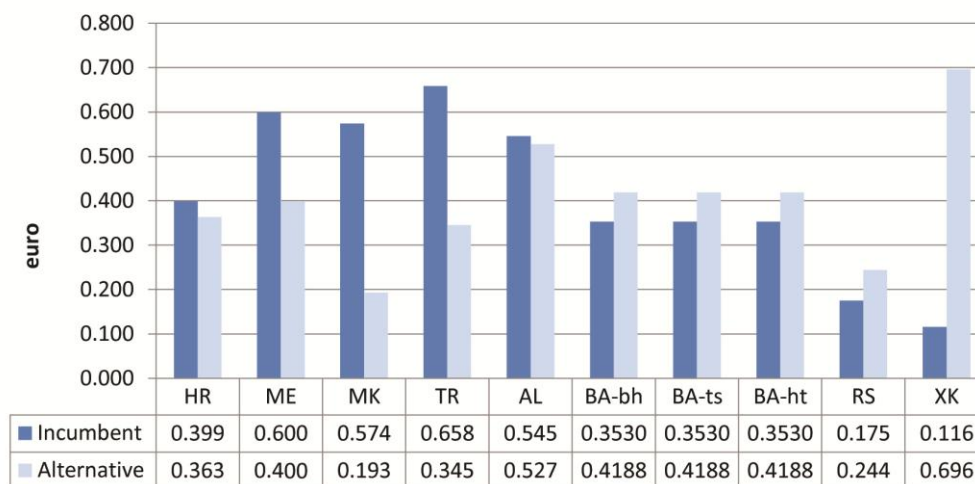

Na osnovu grafika može se zaključiti da su cijene 10 minuta međumjesnog poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori (60,00 €centi, sa uključenim PDV-om) ispod EU prosjeka (72,00 €centi, sa uključenim PDV-om), a iznad prosjeka ovih cijena u državama regiona (0,41 €centi, sa uključenim PDV-om).

Kretanje cijena međumjesnih poziva u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, tokom 2008, 2009, 2010. i 2011. godine je dato na sljedećem grafiku.

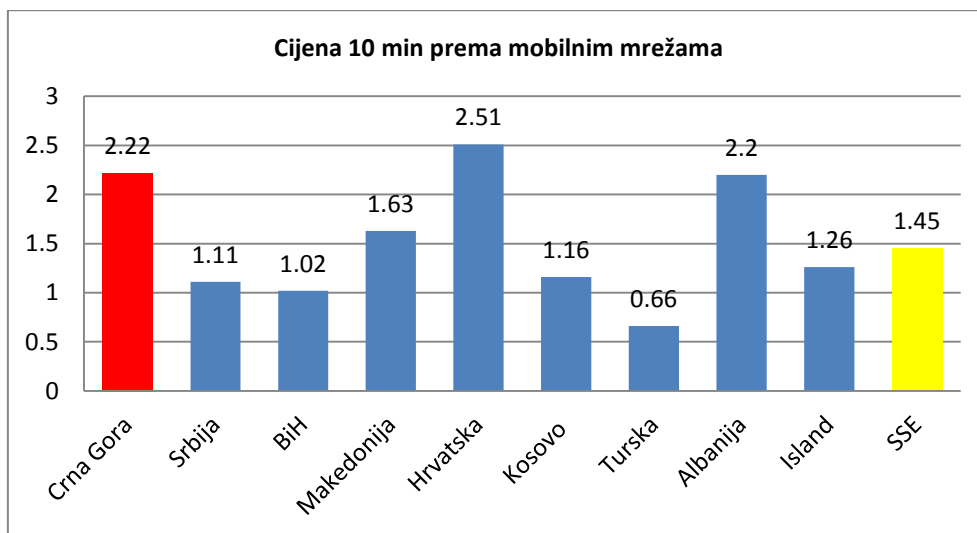

Kada se govori o nacionalnim (lokalnim i međugradskim) fiksnim telefonskim pozivima, važno je pomenuti da pored Crnogorskog Telekomu uslugu ovog tipa pruža i M:Tel kao alternativni operator, preko WiMax mreže. Sa aspekta cijena, M:Tel uslugu nacionalnih poziva u okviru svoje mreže nudi po jedinstvenoj cijeni od 4,00 €centa/min. Dakle, cijena 10 minuta nacionalnih (lokalnih i međugradskih) poziva u mreži M:Tela (0,40 €) je ispod cijena nacionalnih poziva u zemljama EU27 (EU27 prosjek 0,72 €) i ista je ispod prosjeka zemalja u regionu (0,41 €).

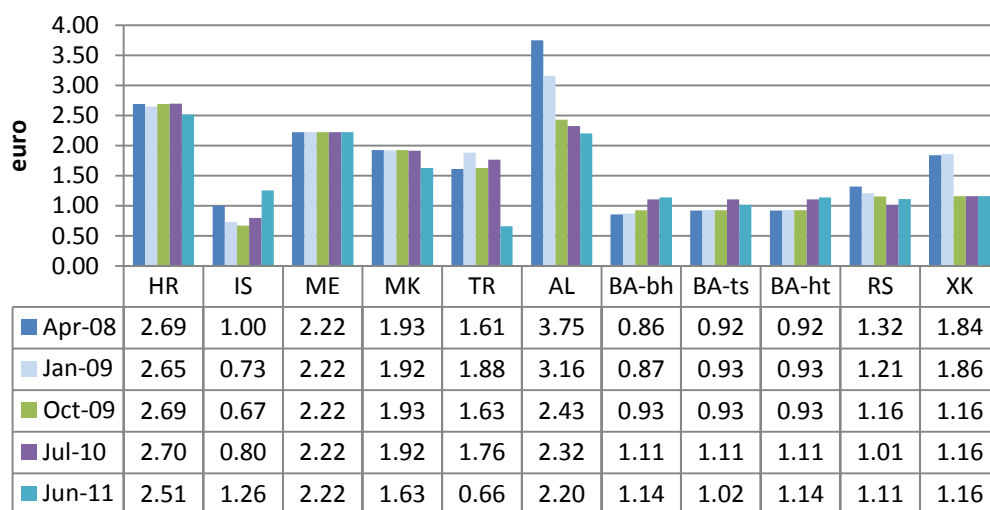
Cijena poziva prema mobilnim mrežama u Crnoj Gori

Na sledećem grafiku prikazane su cijene poziva iz mreže *incumbent* operatora prema mobilnim mrežama, u trajanju od 10 (deset) minuta u državama regiona. Cijene su izražene u eurima, sa uključenim PDV-om.

Na osnovu grafika može se zaključiti da su cijene 10 minuta poziva prema mobilnim mrežama u Crnoj Gori (2,22 €, sa uključenim PDV-om) iznad prosjeka ovih cijena u državama u regionu (1,45 € sa uključenim PDV-om).

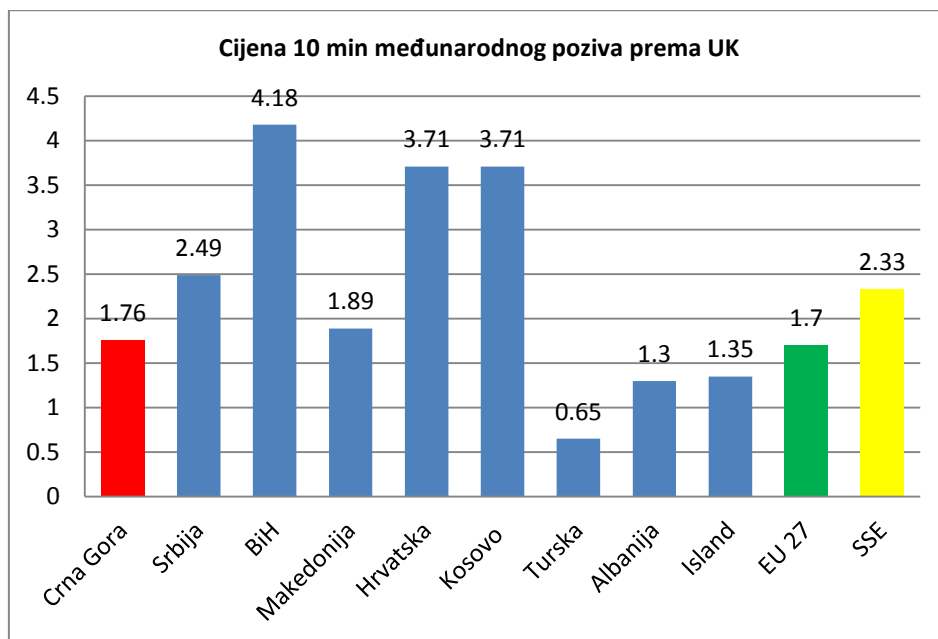
Kretanje cijena poziva prema mobilnim mrežama, u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, tokom 2008, 2009, 2010. i 2011. godine je dato na donjem grafiku.

Cijene međunarodnih poziva

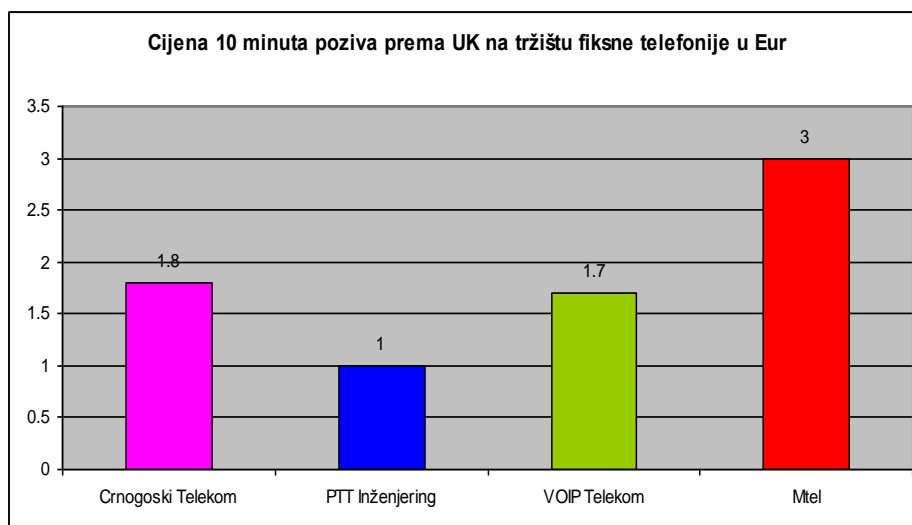
Kada su u pitanju cijene međunarodnih poziva u daljem tekstu su date cijene poziva iz fiksne mreže prema fiksnim mrežama u Velikoj Britaniji i SAD-u, kao reprezentativan primjer za analizu ovih cijena.

Na sljedećem grafikonu je prikazana cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže Crnogorskog Telekomu prema Velikoj Britaniji u € sa uporednim cijenama iste usluge u državama u regionu.

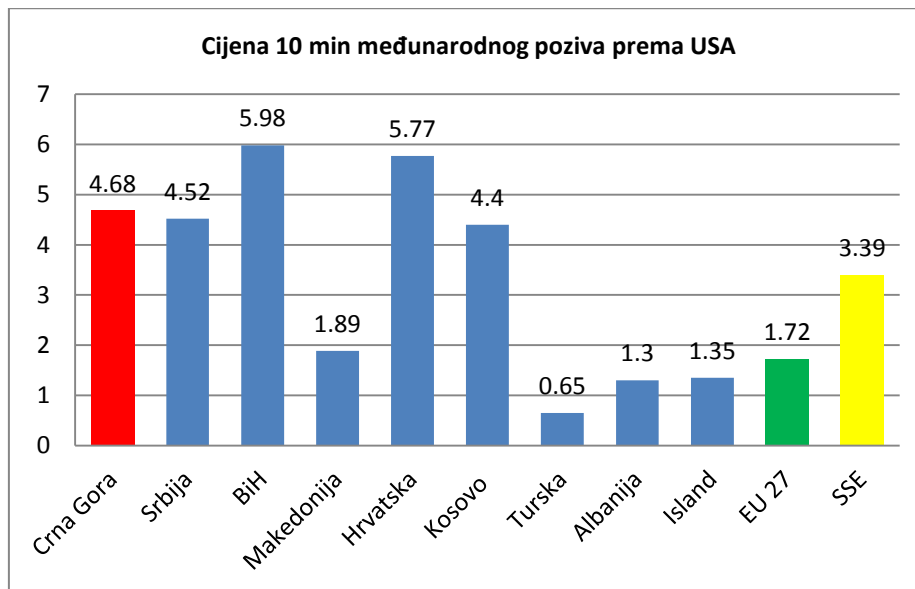
Na osnovu grafika može se zaključiti da su cijene 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže prema Velikoj Britaniji (UK) u Crnoj Gori (1,76 € sa PDV-om) na nivou EU prosjeka (1,7 € sa PDV-om) kao i ispod prosjeka ovih cijena u državama u regionu (2,33 € sa PDV-om).

U daljem tekstu dat je prikaz cijena 10 minuta međunarodnog poziva prema Velikoj Britaniji koje su aktuelne na crnogorskom tržištu:

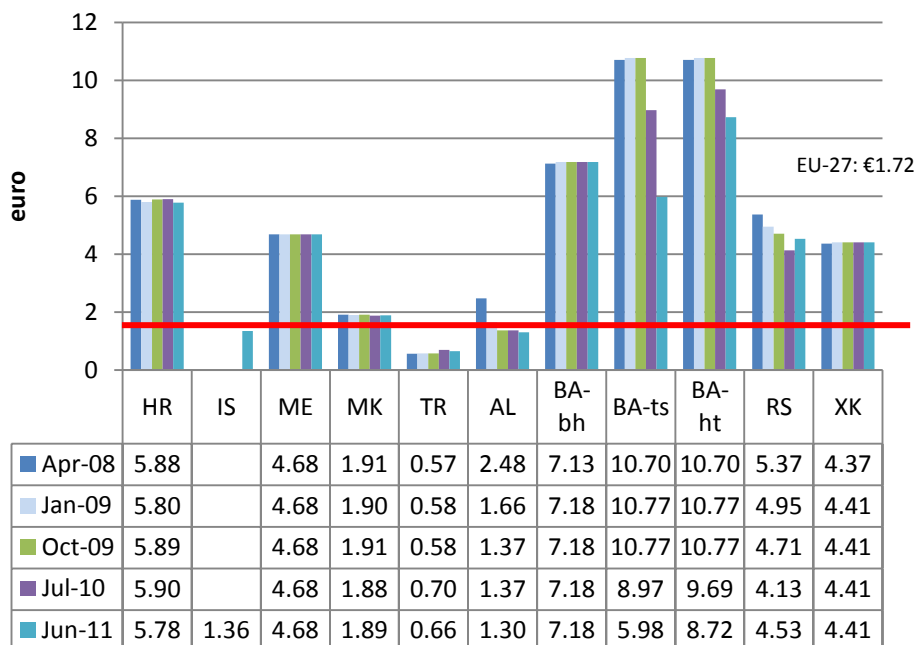
Iz priloženog se može zaključiti da na tržištu međunarodnih poziva postoji konkurencija, pri čemu su cijene koje nude alternativni operatori na različitim nivoima u odnosu na Crnogorski Telekom.

Na sledećem grafikonu je prikazana cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže prema SAD-u izraženu u € sa uporednim cijenama iste usluge u državama u regionu.

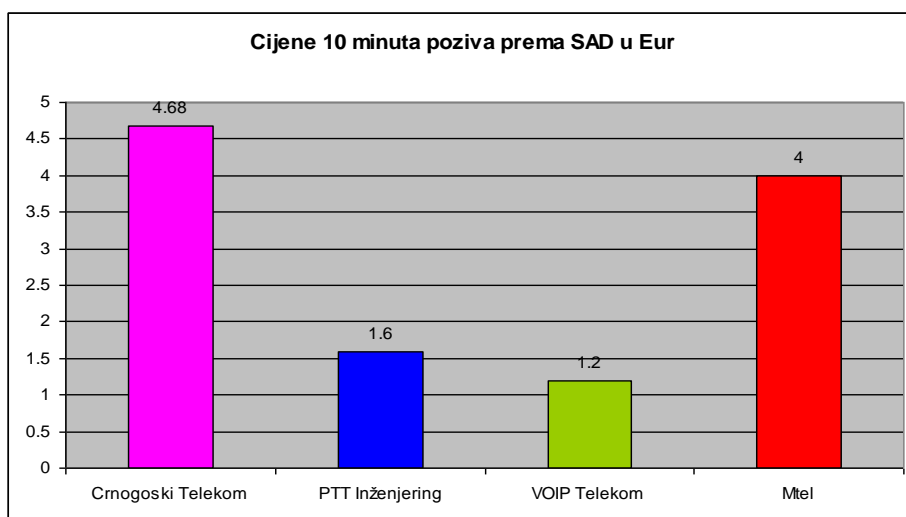

Na osnovu grafika može se zaključiti da su cijene 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže prema SAD-u u Crnoj Gori (4,68 € sa PDV-om) iznad EU prosjeka (1,72 €) kao i iznad prosjeka ovih cijena u državama u regionu (3,39 € sa PDV-om, a koji je zabilježio pad u odnosu na 2010. godinu, kada je iznosio 4,89 €). Ističemo da je Crnogorski Telekom A.D. u martu mjesecu 2012. godine smanjio cijenu poziva prema USA. Tako u 2012. godini cijena 10 minuta međunarodnog poziva prema USA iznosi 1,00 € što je ispod EU prosjeka (1,72 €) kao i ispod prosjeka ovih cijena država iz regiona (3,39 €).

Kretanje cijena međunarodnih poziva prema SAD-u, u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, tokom 2008, 2009, 2010. i 2011. godine je dato u grafiku koji slijedi.

U daljem tekstu dat je prikaz cijena 10 minuta međunarodnog poziva prema SAD-u koje su aktuelne na crnogorskom tržištu.

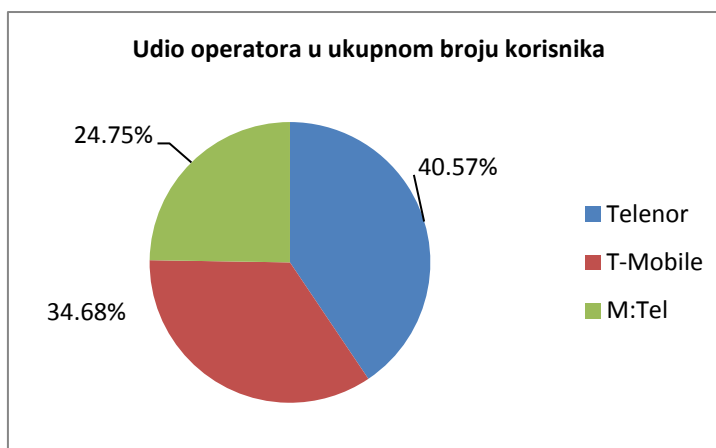
Iz priloženog se može zaključiti da na tržištu međunarodnih poziva postoji konkurencija, pri čemu su cijene koje nude alternativni operatori ispod cijena koje nudi Crnogoski Telekom.

Poređenje cijena fiksne telefonije operatora koji posluju na tržištu Crne Gore

Operator	T-Com	M:Tel
Paket	Standard paket (tarifiranje je na 60+1 sekunda)	Tel paket (tarifiranje je na 15 sekundi)
Mjesečna pretplata	5,97	5,00
Pozivi u okviru mreže	0,022=u periodu jakog saobraćaja 0,011=u periodu slabog saobraćaja	0,015
Ostale fiksne mreže u CG	0,069	0,044
CG mobilne mreže	0,22=u periodu jakog saobraćaja 0,111=u periodu slabog saobraćaja	0,123=Mobilna M:Tel 0,189=Mobilna CG
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u Srbiji	0,13	0,044
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u Srbiji	0,22	0,189
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u regionu	0,13	0,200-0,250
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u regionu	0,32	0,200-0,250
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u Evropi	0,18	0,250
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u Evropi	0,44	0,250

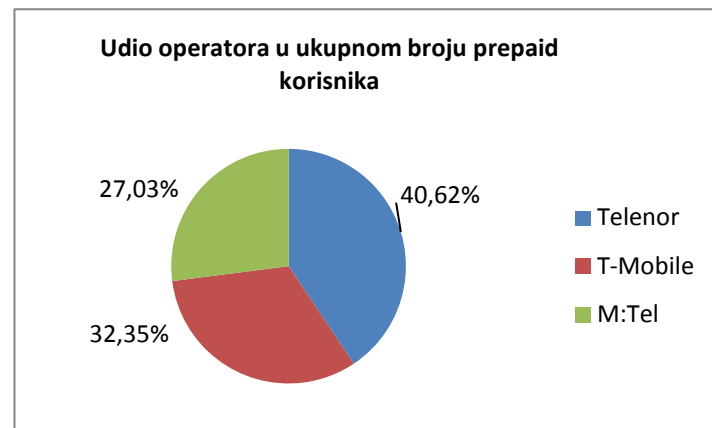
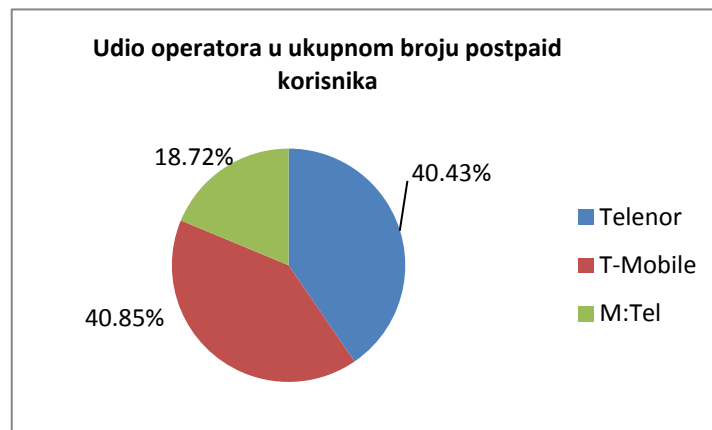
1.3.2. Mobilna telefonija

Na kraju 2011. godine broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori iznosio je 1.159.112 što odgovara penetraciji od 186,94%. Od ovog broja je 841.071 prepaid korisnika, dok je postpaid korisnika 318.041. Učešće prepaid i postpaid korisnika, kao i učešće pojedinih operatora mobilne telefonije u ukupnom broju korisnika prikazani su na sljedećim graficima:

Od ukupnog broja 1.159.112 korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori, mobilni operator Telenor je imao 470.257 korisnika, T-Mobile 401.958 korisnika i M:Tel 286.897 ili procentualno: Telenor 40,57%, T-Mobile 34,68% i M:Tel 24,75%.

Od ukupnog broja 841.071 prepaid korisnika Telenor je imao 341.672, T-Mobile 272.036, a M:Tel 227.363, a od ukupnog broja 318.041 postpaid korisnika T-Mobile je imao 129.922, Telenor 128.585 i M:Tel 59.534. Odgovarajući nivoi učešća prema broju prepaid i postpaid korisnika mobilnih operatora u procentualnom iznosu su prikazani na sljedećim graficima:

Cijene usluga mobilne telefonije (Metoda OECD "Korpa usluga")

Najpoznatija metoda na međunarodnom nivou za poređenje cijena usluga je **harmonizovana OECD metodologija za izračunavanje cijena korpi usluga**. Definisane su tri OECD korpe usluga mobilne telefonije, po jedna za svaku pretpostavljenu kategoriju korisnika i to: niskog (LOW users), srednjeg (MEDIUM users) i visokog (HIGH users) nivoa potrošnje, koje se razlikuju prema broju odlaznih poziva (distribuiranih prema destinacijama, vremenu u kom su ostvareni i prema dužini trajanja razgovora) i prema broju poslatih SMS poruka u toku mjeseca.

OECD korpa se sastoji od četiri komponente i to:

- komponente koja se odnosi na cijenu priključka, distribuiranu na period od 3 (tri) godine, tj. obuhvata 1/3 cijene priključka,
- komponente koja sadrži troškove mjesečne pretplate,
- komponente koja se odnosi na ostvarene odlazne pozive u toku mjeseca i
- komponente koja se odnosi na poslate SMS poruke u toku mjeseca.

Svaka od tri OECD korpe mobilne telefonije definisana je sa određenim brojem odlaznih poziva i SMS poruka u toku mjeseca, i to na sledeći način:

- korisnik LOW users korpe ostvari 30 odlaznih poziva u toku mjeseca, 33 SMS i 0,67 MMS.
- korisnik MEDIUM users korpe ostvari 65 odlaznih poziva u toku mjeseca, 50 SMS i 0,67 MMS.
- korisnik HIGH users korpe ostvari 140 odlaznih poziva u toku mjeseca, 50 SMS i 1 MMS.

Ovi pozivi su raspoređeni prema destinacijama na sledeći način:

- kod korisnika LOW users korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 15% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 48% prema istoj mreži i 22% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 8%.

- kod korisnika MEDIUM users korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 14% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 48% prema istoj mreži i 24% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 7%.
- kod korisnika HIGH users korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 13% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 47% prema istoj mreži i 26% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 7%.

Prilikom obračuna korpe, svaka od ove tri korpe sadrži raspodjelu poziva prema vremenu u kojem su ostvareni i to na sledeći način:

- korisnik LOW users ostvari 48% poziva u peak time⁴, 25% u off peak time⁵ i 27% tokom vikenda.
- korisnik MEDIUM users ostvari 50% poziva u peak time, 24% u off peak time i 26% tokom vikenda.
- korisnik HIGH users ostvari 60% poziva u peak time, 19% u off peak time i 21% tokom vikenda.

Dužina trajanja poziva se raspodjeljuje na sledeći način:

- korisnik LOW users korpe ostvari 1.5 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.6 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.4 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.
- korisnik MEDIUM users korpe ostvari 1.8 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.9 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.7 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.
- korisnik HIGH users korpe ostvari 1.7 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.9 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.8 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.

Ovako raspoređeni minuti se raspodjeljuju prema destinaciji na lokalne i međugradске, u mreži, van mreže i voicemail, i nakon proračuna dobija se sledeća raspodjela:

- LOW users ostvari 4.5 poziva ka lokalnu, 2.1 međugradskih poziva, 14.4 poziva u mreži, 6.6 poziva van mreže i 2.4 voicemail.
- MEDIUM users ostvari 9.1 poziva ka lokalnu, 4.55 međugradskih poziva, 31.2 poziva u mreži, 15.6 poziva van mreže i 4.55 voicemail.
- HIGH users ostvari 18.2 poziva ka lokalnu, 9.8 međugradskih poziva, 65.8 poziva u mreži 36.4 poziva van mreže i 9.8 voice mail.

Nakon raspodjele prema destinaciji, sledi raspodjela prema trajanju poziva u minutima:

- LOW users ostvari 6.75 min poziva ka lokalnu, 3.15 min međugradskih poziva, 23.04 min poziva u mreži, 9.24 min poziva van mreže i 1.92 min voicemail.
- MEDIUM users ostvari 16.38 min poziva ka lokalnu, 8.65 min međugradskih poziva, 59.28 min poziva u mreži, 26.52 min poziva van mreže i 3.64 min voicemail.
- HIGH users ostvari 30.94 min poziva ka lokalnu, 18.62 min međugradskih poziva, 125.02 min poziva u mreži 65.52 min poziva van mreže i 7.84 min voice mail.

Nakon ove raspodjele, vrši se distribucija poziva prema vremenu:

- LOW users od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 48% svojih poziva, u slabom saobraćaju 25% poziva i vikendom 27% poziva.
- MEDIUM users od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 50% svojih poziva, u slabom saobraćaju 24% poziva i vikendom 26% poziva.
- HIGH users od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 60% svojih poziva, u slabom saobraćaju 19% poziva i vikendom 21% poziva.

Prilikom obračuna bilo koje korpe, kredit koji je uključen u pretplatu se oduzima nakon proračuna korpe, svi inkluzivni minuti razgovora se oduzimaju iz korpe prije prije kalkulacije cijene mjesečnog utroška, pri čemu se svi inkluzivni minuti raspodjeljuju prema destinaciji i vremenu ostvarenja kao i minuti koji se naplaćuju. Sve inkluzivne SMS poruke se oduzimaju iz korpe prije kalkulacije cijene mjesečnog utroška za SMS, pri

⁴ Peak time – vrijeme jakog saobraćaja

⁵ Off peak time – vrijeme slabog saobraćaja

čemu se ne smije dobiti negativna vrijednost za SMS poruke u toku mjeseca. Prilikom obračuna ne uzima se u obzir transfer neiskorišćenih minuta u naredni mjesec.

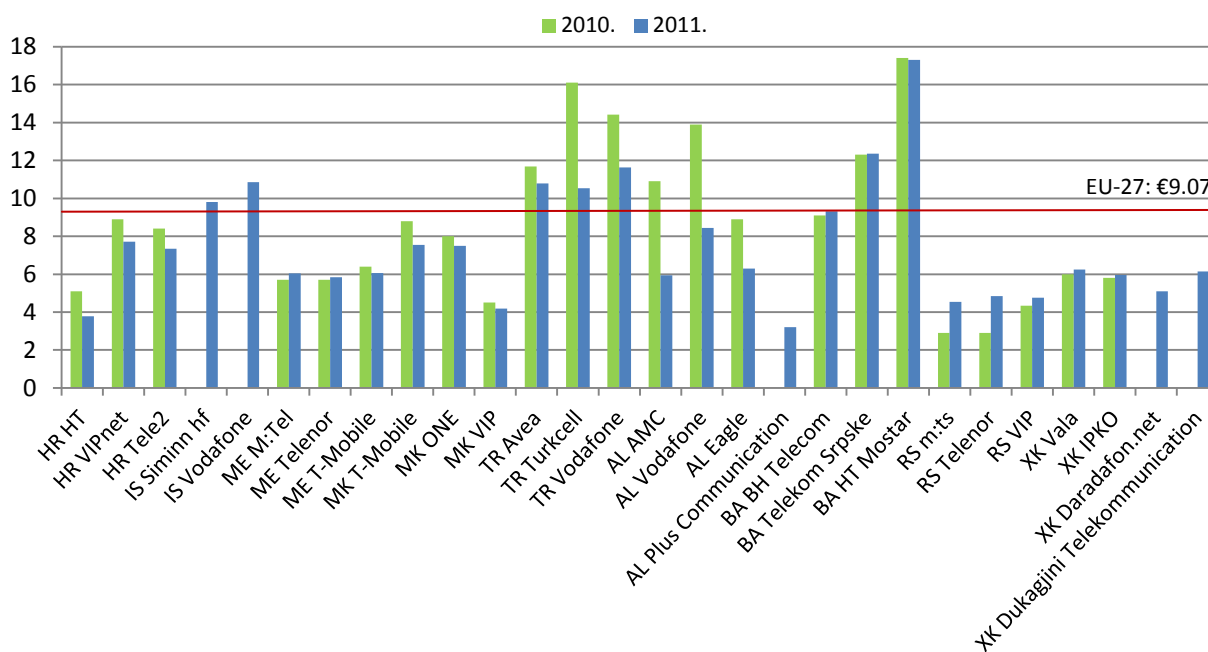
U nastavku teksta je dat pregled:

- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje (*low user basket*),
- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike srednjeg nivoa potrošnje (*medium user basket*),
- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike višeg nivoa potrošnje (*high user basket*).

Low-user korpe, odnosno vrijednost korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje u toku mjeseca je data u sljedećoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	Low		
	Crnogorski Telekom	Telenor	M:Tel
Crna Gora (2010)	6,4	5,7	5,7
Crna Gora (2011)	6,1	5,8	6,1

Na sljedećem grafiku je dat uporedni prikaz u odnosu na vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije sa niskim nivoom potrošnje u zemljama Regiona te vrijednost korpe u EU-27.

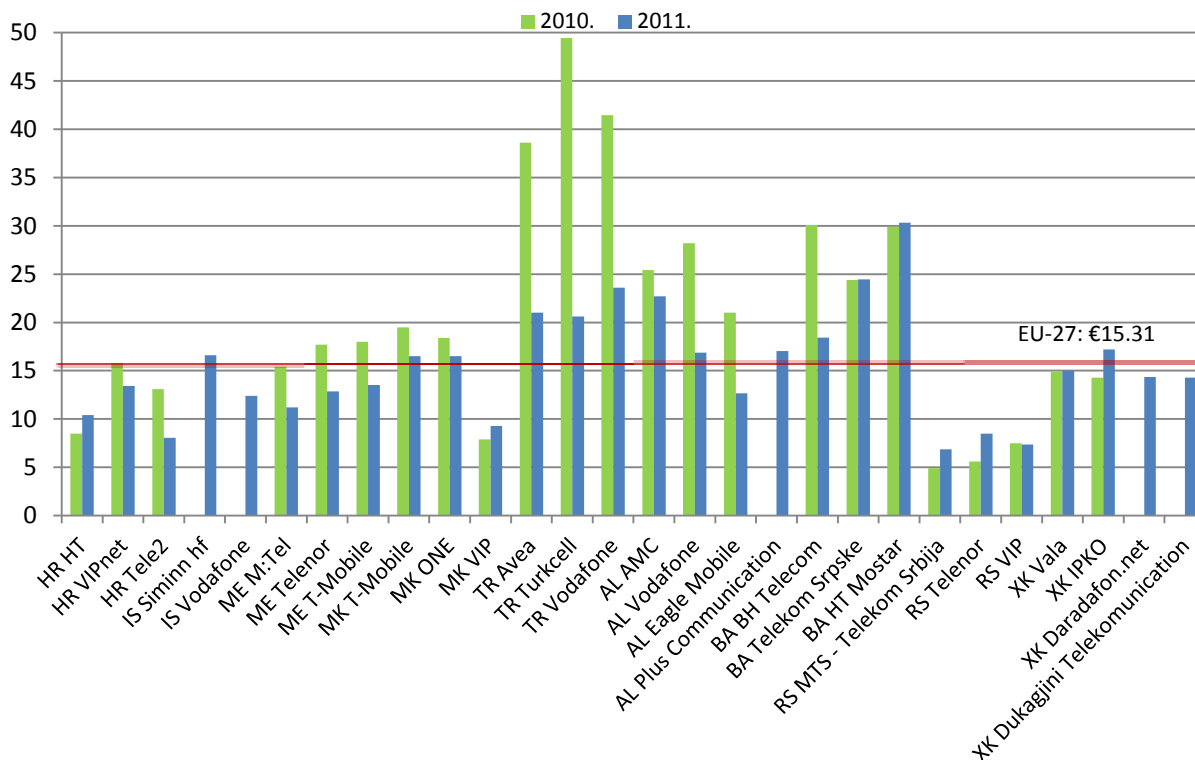
Treba napomenuti da je cijena ove OECD korpe u Crnoj Gori je ispod prosjeka cijene ovih korpi u regionu (7,06 €) a znatno ispod prosjeka u državama Evropske Unije (9,07 €). Ova korpa se za godinu dana zadržala otprilike na istom nivou za sva tri operatora u Crnoj Gori (neznatno smanjenje za Crnogorski Telekom i povećanje za Telenor i M:Tel).

Vrijednost **Medium-user korpe**, odnosno vrijednost korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa umjerenim nivoom potrošnje u toku mjeseca je dat u narednoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	Medium		
	Crnogorski Telekom	Telenor	M:Tel

Crna Gora (2010)	18,0	17,7	15,4
Crna Gora (2011)	13,5	12,9	11,2

Na grafiku koji slijedi je dat uporedni prikaz u odnosu na vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije sa srednjim nivoom potrošnje u zemljama Regiona te vrijednost ove korpe u EU-27.

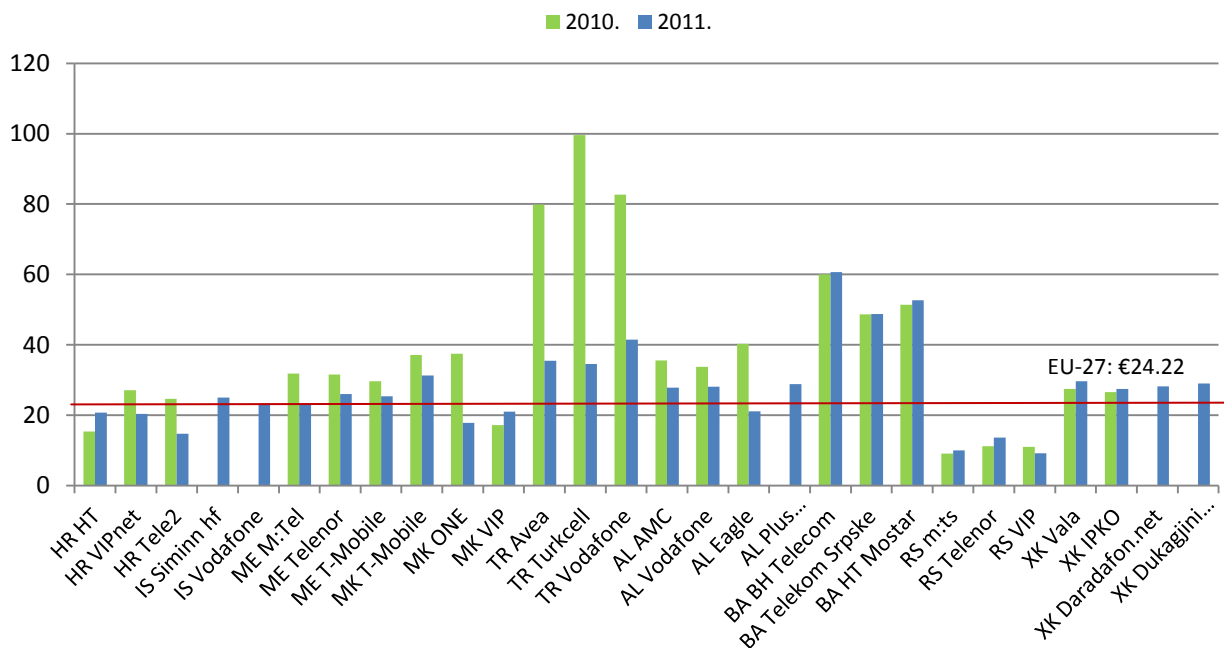

Sa grafika se vidi da su cijene ove OECD korpe u Crnoj Gori ispod prosjeka cijene ovih korpi u regionu (20,43 €), a takođe i ispod prosjeka u državama Evropske Unije (15,31 €). Kod ove korpe usluga može se konstatovati da se njena vrijednost za godinu dana smanjila kod sva tri operatora u Crnoj Gori.

High-user korpe, odnosno vrijednost korpe usluga mobilne telefonije za korisnike koji imaju visok nivo potrošnje u toku mjeseca je dat u narednoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	High		
	Crnogorski Telekom	Telenor	M:Tel
Crna Gora (2010)	29,7	31,6	31,9
Crna Gora (2011)	25,4	26,0	23,1

Na grafiku koji slijedi dat je uporedni prikaz u odnosu na vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije sa visokim nivoom potrošnje u zemljama Regiona te vrijednost ove potrošačke korpe u EU-27.

Sa grafika se vidi da su cijene ove OECD korpe u Crnoj Gori ispod prosjeka ovih korpi u regionu (32,78 €) a približne prosjeku vrijednosti ove korpe u državama Evropske Unije (24,22 €).

Vrijednost ove korpe se u poslednjih godinu dana smanjila kod sva tri operatora u Crnoj Gori. Trend pada vrijednosti ove korpe je bio prisutan i u zemljama Evropske Unije EU-27.

1.3.3. Širokopolasni pristup internetu

Tokom 2011. godine nastavljen je rast broja širokopolasnih korisnika interneta. Na kraju 2011. godine, ukupan broj širokopolasnih priključaka u Crnoj Gori, nezavisno od tehnologije koja se upotrebljava za pristup (ADSL, WiMAX, WiFi, KDS) iznosio je 82.506.

Korišćenje ADSL tehnologije i dalje predstavlja dominantan način za ostvarenje širokopolasnog pristupa (64.712 priključaka na kraju 2011. godine), a tokom 2011. godine u Crnoj Gori ga je pružao isključivo Crnogorski Telekom.

Broj WiMax priključaka na kraju decembra 2011. godine je iznosio 7.296.

Kada je u pitanju broj kablovskih priključaka isti je u stalnom rastu tokom 2011. godine.

Cijene širokopolasnog pristupa Crnogorskog Telekoma

Tokom 2011. godine cijene širokopolasnog pristupa kod Crnogorskog Telekoma se nijesu mjenjale. Jedina promjena koja je bitna se desila u aprilu 2010. godine kada je Crnogorski Telekom povećao brzine pojedinih paketa, tako da je korisnicima za istu cijenu ponuđen dvostruko veći protok.

U ponudi Crnogorskog Telekoma za ADSL pakete za fizička lica posebno ističemo tzv. Fl@T pakete sa neograničenim protokom, koji se nude uz minimalno trajanje korisničkog ugovora od 18 mjeseci, po sljedećim cijenama (sa uključenim PDV-om):

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Basic	do 1 Mbps / 128 kbps	1 GB	13.99 €
Fl@T 2	do 2 Mbps / 256 kbps	Flat	19.99 €
Fl@T 5	do 5 Mbps / 512 kbps	Flat	24.99 €
Fl@T 7	do 7 Mbps / 768 kbps	Flat	44.99 €

Crnogorski Telekom u ponudi za pravna lica ima isključivo ADSL pakete sa neograničenim protokom, koji se nude uz minimalno trajanje korisničkog ugovora od 12 mjeseci, po sljedećim cijenama (sa uključenim PDV-om):

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Fl@T B4	do 4 Mbps / 512 kbps	Flat	30.00 €
Fl@T B6	do 6 Mbps / 1 Mbps	Flat	50.00 €
Fl@T B8	do 8 Mbps / 1 Mbps	Flat	65.00 €
Fl@T B10	do 10 Mbps / 1 Mbps	Flat	80.00 €

Zasnivanje pretplatničkog odnosa kod Crnogorskog Telekoma uključuje cijenu izabranog modema (nezavisno od tipa modema) kao i cijenu instalacije ADSL modema u iznosu od 49,50 €.

Cijene modema koje u svojoj ponudi ima Crnogorski Telekom ne zavise od toga da li se nude fizičkim ili pravnim licima, a date su (sa uključenim PDV-om) u sljedećoj tabeli:

Tip modema	Cijena
ADSL modem Tip 1 (Bridge mode connection, npr. D-link 360R)	17,50 €
ADSL modem Tip 2 (4-portni switch, npr. D-link DSL-2543B)	37,50 €
ADSL modem Tip 3 (4-portni switch + WiFi, npr. D-link DSL-2641B)	52,50 €
ADSL modem Tip 4 (home gateway)	45,00 €

Ponuda različitih paketa sa mnoštvom tarifnih profila izaziva često nedoumice kod korisnika u smislu da je njemu samome vrlo teško da odluči koja je ponuda za njega najbolja. Međutim flat tarife, u ovom slučaju Crnogorskog Telekoma, neutrališu pomenute nedoumice i korisnici su za njih spremniji da plate čak i veću cijenu u odnosu na pakete sa ograničenim protokom. Imajući u vidu da se količina prenijetih podataka posebno naplaćuje nakon dostignutog limita, i to po prilično skupoj cijeni, korisnici se uglavnom odlučuju za neki od flat paketa.

Crnogorski Telekom takođe za korisnike (pravna i fizička lica) nudi tzv. triple-play pakete, odnosno pakete u kojima je istovremeno ponuđena usluga televizije, interneta i fiksnog telefona po pristupačnim cijenama. Svi ovi paketi su tipa post-paid, a neospornu prednost za korisnika predstavlja činjenica da na kraju obračunskog perioda dobija jedinstveni računa sa posebno iskazanom potrošnjom po svakoj od ovih usluga.

U narednoj tabeli su dati novi Extra Trio paketi Crnogorskog Telekoma koji obuhvataju Extra TV, ADSL i fiksnu telefoniju.

Paket	TV	Internet	Telefon	Cijena
Extra Trio Mini	25 kanala iz regiona	ADSL basic (1Mbps, protok 1GB)	Komfor veće (neograničeni pozivi u T-Com mreži od 19-07, 100 min prema T-Mobile broju besplatno)	19,95€
Extra Trio Flat 2	57 kanala	ADSL Fl@t 2 (2Mbps, protok neograničen)	Komfor paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži)	37,95€

Extra Trio Flat 5	57 kanala	ADSL Fl@t 5 (5Mbps, protok neograničen)	Komfor+ paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži, 100 min prema fiksnoj mreži u Srbiji besplatno)	44,95€
-------------------	-----------	---	---	--------

Cijene širokopojasnog pristupa u ponudi M:Tel-a

Na crnogorskom tržištu, M:Tel takođe nudi usluge širokopojasnog pristupa sa neograničenim protokom, po sljedećim cijenama:

Brzina konekcije	512kbps/128kbps	1024kbps/256kbps	2048kbps/256kbps
Mjesečna pretplata za 12 mjeseci	22 €	35 €	43 €
Mjesečna pretplata za 24 mjeseca	20 €	33 €	41 €

Iznosi u gornjoj tabeli su iskazani sa uračunatim PDV-om. Instalaciona taksa se tokom 2010. godine naplaćivala u iznosu od 200,00 €, sa mogućnošću plaćanja u 10 mjesečnih rata.

Cijene širokopojasnog pristupa internetu (ADSL) u poređenju sa regionom

Cijena mjesečne pretplate za 1 Mbps u Crnoj Gori nudi se po cijeni koja je ispod prosjeka u regionu (14,43 €), a upoređivanje sa zemljama EU27 nije moguće jer njihovi operatori ne nude internet servise po protoku od 1Mbps.

- 1) U Crnoj Gori nudi se tarifni paket Crnogorskog Telekoma od 1 Mb/s u iznosu od 13,99 €.
- 2) U Srbiji se paket od 1 Mbps nudi kod alternativnih operatora za 13,9 €.
- 3) U Makedoniji se paket od 1 Mbps se nudi za 22,17 €.
- 4) U Bosni i Hercegovini se paket od 1Mbps nudi za 10,17 €, 11,37 € i 14,96 €, zavisno od operatora.

Cijena mjesečne pretplate za 2 Mbps u Crnoj Gori nudi se po cijeni koja je u okviru prosjeka u regionu (17,40 €), a upoređivanje sa zemljama EU27 nije moguće jer njihovi operatori ne nude internet servise po protoku od 2Mbps.

- 1) U Crnoj Gori nudi se Flat tarifni paket Crnogorskog Telekoma od 2 Mbps u iznosu od 20,00 €.
- 2) U Srbiji se paket od 2 Mbps nudi kod Telkoma Srbije za 20,16 €, dok je kod alternativnih operatora u ponudi za 21,03 €.
- 3) U Makedoniji se ne nudi paket od 2 Mbps.
- 4) U Bosni i Hercegovini se paket od 2 Mbps nudi za 14,96 € i 20,94 € zavisno od operatora.
- 5) U Hrvatskoj se paket od 2 Mbps nudi po cijeni od 10,92 €.

2. STEPEN OSTVARIVANJA UNIVERZALNOG SERVISA U SEKTORU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA SA OCJENOM KOLIKO SU KORISNICI ZADOVOLJNI OVOM USLUGOM

2.1. Regulatorni okvir Evropske Unije

Zakon o elektronskim komunikacijama u članu 52 stav 1 definiše Univerzalni servis kao grupu telekomunikacionih usluga propisanog kvaliteta koja mora biti dostupna svim krajnjim korisnicima po pristupačnoj cijeni, bez obzira na njihov geografski položaj na teritoriji Crne Gore.

Evropsko zakonodavstvo o Univerzalnom servisu definisano je u sljedećim propisima:

- DIREKTIVA 2002/22/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 7. marta 2002. godine, na osnovne usluge i prava korisnika u vezi sa elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama (Universal Service direktiva);
- DIREKTIVA 2002/58/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 12. jula 2002. godine, u vezi s obradom ličnih podataka i zaštiti privatnosti u elektronskim komunikacijama sektora (Direktiva o privatnosti u elektronskim komunikacijama);
- DIREKTIVA 2009/136/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 25. novembra 2009. godine, sa izmjenama i dopunama Direktive 2002/22/EC na osnovne usluge i prava korisnika u vezi s elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama, Direktiva 2002/58/EC u vezi s obradom ličnih podataka i zaštiti privatnosti u elektronskim komunikacijama;
- UREDBA (EC) br 2006/2004 Evropskog Parlamenta i Savjeta od 27. oktobra 2004. godine, o saradnji između nacionalnih tijela odgovornih za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača (Pravilnik o zaštiti potrošača, saradnja NRA).

2.2. Aktivnosti na realizaciji Univerzalnog servisa

U procesu koji je prethodio izboru operatora za obavljanje pojedinačnih usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa donijeto je 7 propisa kojima je uređena ova oblast. Propise su donijeli Vlada Crne Gore (Uredba o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis⁶), organ državne uprave nadležan za telekomunikacije (Pravilnik o kvalitetu usluga Univerzalnog servisa⁷ i Pravilnik o određivanju kategorija povoljnosti u korišćenju usluga Univerzalnog servisa⁸) i Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (Pravilnik o metodologiji proračuna neto troška pružanja i visini i načinu plaćanja naknade za finansiranje Univerzalnog servisa⁹, Pravilnik o kriterijumima ocjene razumnosti zahtjeva korisnika za priključenje na javnu telefonsku mrežu i potrebe krajnjih korisnika u pogledu geografske pokrivenosti javnim telefonskim govornicama¹⁰, Pravilnik za sprovođenje javnog konkursa i uspostavljanje kriterijuma za određivanje operatora Univerzalnog servisa¹¹ i Pravilnik o tarifama i paketima Univerzalnog servisa za

⁶ „Službeni list Crne Gore“ broj 60/10

⁷ „Službeni list Crne Gore“ broj 57/10

⁸ „Službeni list Crne Gore“ broj 57/10

⁹ „Službeni list Crne Gore“ broj 35/10

¹⁰ „Službeni list Crne Gore“ broj 35/10

¹¹ „Službeni list Crne Gore“ broj 35/10

korisnike sa niskim primanjima i korisnike sa invaliditetom¹²). Nakon donošenja propisa kojima je uređena oblast Univerzalnog servisa, Agencija je raspisala javni konkurs za izbor operatora za obavljanje pojedinačnih usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa. Javni konkurs je raspisan 25. 10. 2010. godine i trajao je do 28. 12. 2010. godine. Agencija je po javnom konkursu 25. 01. 2011. godine, donijela rješenja o izboru operatora za obavljanje pojedinačnih usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa na period od pet godina na cjelokupnoj teritoriji Crne Gore.

Telenor d.o.o. Podgorica je određen za pružanje usluge ispunjavanja svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu, na fiksnoj lokaciji, što podrazumijeva uspostavljanje telefonskih poziva, prenos komunikacija putem telefaksa, prenos podataka brzinom pogodnom za funkcionalan pristup internetu kao i povoljnosti za lica sa invaliditetom i korisnike sa niskim primanjima. Telenor je dužan da po zahtjevu bilo kog građanina Crne Gore obezbijedi priključak na telekomunikacionu mrežu bez obzira na geografski položaj objekta u kom taj građanin stanuje. Preko ovog priključka mogu se obavljati telefonski pozivi, prenos komunikacija putem telefaksa i pristup internetu sa garantovanom brzinom od 144 kbit/s.

Telenor usluge Univerzalnog servisa pruža pod sljedećim uslovima:

- cijena priključka - 55,55 € (plaća se jednokratno);
- cijena mjesečne pretplate - 6,79 €;
- cijena lokalnih i međugradskih poziva u periodu od 08h do 20h - 0,06 €/min, a u periodu od 20h do 08h narednog dana - 0,04 €/min;
- cijena poziva prema mobilnim mrežama u periodu od 08h do 20h - 0,19 €/min, a u periodu od 20h do 08h narednog dana - 0,11 €/min;
- cijena međunarodnih poziva - 0,47 €/min;
- cijena internet saobraćaja za jedan MB - 0,017 €.

Cijene su izražene bez PDV-a. Osnovna terminalna korisnička oprema (modem) je uključena u cijenu priključka.

Licima sa invaliditetom i licima sa niskim primanjima Telenor usluge Univerzalnog servisa pruža pod sljedećim uslovima:

- cijena priključka za lica sa invaliditetom i lica sa niskim primanjima - 25,00 € (sa uračunatim PDV-om, plaća se u najmanje tri mjesečne rate);
- cijena mjesečne pretplate za lica sa invaliditetom i lica sa niskim primanjima - 4,00 € (sa uračunatim PDV-om);
- za sve vrste poziva i ostvareni internet saobraćaj cijene su 20% niže u odnosu na ostale korisnike Univerzalnog servisa.

Sa pružanjem usluga Univerzalnog servisa Telenor je počeo u toku jula 2011. godine.

MCA Maribor d.o.o. Republika Slovenija je određen za pružanje usluge Univerzalnog telefonskog imenika i Univerzalne službe za davanje informacija korisnicima o telefonskim brojevima pretplatnika, kao i obezbjeđivanje povoljnosti za lica sa invaliditetom i korisnike sa niskim primanjima. MCA Maribor je u cilju efikasnog obavljanja dodijeljenog posla u Crnoj Gori osnovao privredno društvo **Teleinfo.me d.o.o. Podgorica**. Krajnji korisnici svih mreža u Crnoj Gori (mobilnih, fiksnih mreža i javnih govornica) pozivom na broj predviđen planom numeracije za Univerzalnu službu informacija **1180** mogu dobiti podatke o telefonskim brojevima korisnika svih mreža. Teleinfo.me je u obavezi da napravi sveobuhvatan telefonski imenik u kojem će se naći brojevi krajnjih korisnika svih mreža koji nijesu putem zahtjeva zabranili da podaci o njima budu javni. Imenik koji je u obavezi da objavi operator Univerzalne službe treba da bude u štampanoj i elektronskoj verziji. Cijena štampane verzije telefonskog imenika će biti 2,25 €, a elektronske CD/DVD verzije telefonskog imenika će biti 6,00 €. Imenik će za lica sa invaliditetom biti besplatan, a cijena poziva prema Univerzalnoj službi informacija (njihova terminacija iz prihvaćene ponude) je 0,15 € po pozivu bez PDV-a.

¹² „Službeni list Crne Gore“ broj 14/11

Na rješenja Agencije o izboru operatora za obavljanje pojedinačnih usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa, žalbe organu državne uprave nadležnom za poslove telekomunikacija (Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije) su podnijeli:

- privredno društvo M:Tel d.o.o. Podgorica, i to na izbor oba operatora: Telenora d.o.o. i MCA d.o.o.,
- Telenor d.o.o. jer su mu, po njihovom mišljenju, rješenjem Agencije nametnute obaveze koje nijesu bile u skladu sa prihvaćenom ponudom. Naime, rješenjem je naloženo da terminalna oprema bude uključena u cijenu priključka i da se kao obračunska jedinica za obračun obima ostvarenog govornog saobraćaja koristi vremenski interval trajanja 1 sekunda, a za obračun obima ostvarenog saobraćaja podataka, izuzev SMS i MMS saobraćaja, jedinična mjera prenešenih podataka količine 1 kB.

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije donijelo je 09. 05. 2011. godine zaključke po žalbama, dopunama žalbi i povlačenju istih od strane M:Tel d.o.o. na izbor operatorâ Univerzalnog servisa po rješenjima Agencije, kojim su ista postala pravosnažna. Ministarstvo je donijelo rješenje i po žalbi Telenora na rješenje Agencije, kojim je odbijena žalba Telenora i potvrđeno rješenje Agencije.

Nakon potvrđivanja rješenja Agencije o izboru operatora za obavljanje pojedinačnih usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa, održano je više sastanaka na kojima su definisane aktivnosti odabranih operatora za obavljanje pojedinačnih usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa, obaveze koje imaju prema njima operatori koji pružaju usluge krajnjim korisnicima i rokovi za njihovo sprovođenje. U cilju praćenja implementacije Univerzalnog servisa za usluge iz opsega usluga Univerzalnog servisa za koju je odabran Telenor d.o.o, formirano je koordinaciono tijelo sastavljeno od predstavnika Agencije i Telenora d.o.o.

Agencija je uputila dopise Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja i Ministarstvu održivog razvoja i turizma kao i gradonačelnicima svih opština u Crnoj Gori. Predmetnim dopisima Agencija je pozvala ministarstva i gradonačelnike opština na koordinirane aktivnosti u procesu implementacije Univerzalnog servisa u Crnoj Gori. U cilju promovisanja usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa, predstavnici Agencije su u saradnji sa predstavnicima Telenora d.o.o. održali prezentacije u opštinama Cetinje, Danilovgrad, Pljevlja, Mojkovac, Kolašin, Berane, Žabljak, Šavnik i Rožaje. Takođe su održani i sastanci sa predstavnicima nekoliko mjesnih zajednica.

Agencija je, postupajući u skladu sa Direktivom 2002/22/EC o Univezalnom servisu, sprovela konsultacije sa zainteresovanim stranama (operatorima koji pružaju usluge krajnjim korisnicima mobilnih i fiksnih mreža) po pitanju neophodnosti izbora operatora Univerzanog servisa za pružanje usluge javnih govornica. U konsultativnom procesu je utvrđeno da postojeća oprema i instalirani kapaciteti ili slični servisi zadovoljavaju u dijelu rasprostranjenosti i dostupnosti, tako da je zaključeno da nije neophodan izbor operatora Univerzalnog servisa za obavljanje usluge javnih telefonskih govornica. Nakon sprovedenog postupka javnih konsultacija, Agencija je Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije podnijela inicijativu za korekciju opsega usluga Univerzalnog servisa vezano za segment javnih govornica.

Operator Univerzalnog telefonskog imenika i Univerzalne službe za davanje informacija korisnicima o telefonskim brojevima pretplatnika, MCA Maribor d.o.o. se u početnoj fazi realizacije servisa nije mogao dogovoriti sa ostalim operatorima oko cijene poziva prema broju 1180, pa se obratio Agenciji da odredi maloprodajnu cijenu poziva prema Univerzalnoj službi informacija. Agencija je rješenjem odredila cijenu poziva prema Univerzalnoj službi informacija odnosno prema broju 1180 koji je Planom numeracije predviđen za ovu namjenu. Cijena poziva prema Univerzalnoj službi informacija je ista za krajnje korisnike svih mreža (fiksnih, mobilnih i pozive iz javnih telefonskih govornica) u Crnoj Gori i iznosi 25,81 €centi po pozivu. Operator Univerzalne službe informacija ima jedinstvenu bazu podataka u kojoj se nalaze podaci o telefonskim brojevima korisnika koje dobija od operatora koji pružaju usluge krajnjim korisnicima mobilnih i fiksnih mreža. Operator Univerzalne službe informacija je počeo sa radom 05. 12. 2011. godine. Pozivi prema broju 1180 mogu se uputiti iz mreža svih operatora javnih telefonskih usluga kao i sa javnih telefonskih govornica. U periodu od početka rada do kraja decembra 2011. godine ostvareno 25.724 poziva prema broju 1180 iz mreža operatora koji pružaju usluge krajnjim korisnicima.

2.3. Ocjena o zadovoljstvu korisnika ovom uslugom

Pružanje usluga Univerzalnog servisa je u početnoj fazi, broj korisnika, količina saobraćaj i dužina perioda pružanje usluge nijesu dovoljni da bi se sprovedela propisana mjerenja kvaliteta usluge koja bi dala pouzdane rezultate.

Operator Univerzalnog servisa Teleinfo.me dostavio je podatke o parametrima kvaliteta Univerzalnog servisa za pozive prema Univerzalnoj službi informacija:

- Procenat odgovorenih poziva u vremenu do 20 sekundi iznosi 85,63 % i
- Prosječno vrijeme odziva Univerzalne službe informacija iznosi 14,7 sekundi

što je u skladu sa propisanim parametrima.

Na zahtjev Agencije operateri u Univerzalnoj službi informacija (*Call* centru 1180) su sprovedeli anketu u vezi zadovoljstva pruženom uslugom. Anketa je sprovedena na uzorku 139 slučajno izabranih korisnika. Prilikom anketiranja operateri su postavljali pitanje: Kako biste ocijenili kvalitet usluge call centra 1180? Ispitanici su imali tri ponuđena odgovora 1) zadovoljavajući, 2) nezadovoljavajući i 3) nisam siguran/a, uz pomoć kojih su mogli da opišu svoj utisak o kvalitetu usluge, a dodatno im je ostavljena mogućnost i da daju komentar, sugestiju ili kritiku. Dobijeni su slijedeći rezultati:

- 133 ispitanika su odgovorila da Univerzalna služba informacija 1180 ima zadovoljavajuću uslugu, što je u odnosu na uzorak 95,68 % zadovoljnih korisnika.
- 5 ispitanika je kvalitet usluge ocijenilo kao nezadovoljavajući, što je u odnosu na uzorak 3,59% nezadovoljnih korisnika.
- 1 ispitanik se izjasnio da nije siguran po pitanju kvaliteta usluge Univerzalne službe informacije 1180, što je u odnosu na uzorak 0,71% korisnika koji nisu još uvijek oformili mišljenje o usluzi *call* centra.

Na osnovu sprovedene ankete zaključuje se da su korisnici u velikom procentu zadovoljni uslugom pruženom od strane Univerzalne službe informacija.

3. DODIJELJENI OGRANIČENI RESURSI I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA

3.1. Dodijeljene radio-frekvencije i ocjena njihovog racionalnog korišćenja

Radio-frekvencijski spektar je ograničeni prirodni resurs koji predstavlja dobro od opšteg interesa nad kojim svojinska prava i ovlašćenja vrši Crna Gora. Nadležni državni organi, saglasno međunarodnim propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, obezbjeđuju efikasno i nesmetano korišćenje radio-frekvencijskog spektra i obezbjeđuju prava Crne Gore u orbitalnim pozicijama. Agencija je ovlašćena da upravlja, vrši nadzor i kontrolu korišćenja radio-frekvencijskog spektra u skladu sa Planom namjene i planovima raspodjele radio-frekvencija, odnosno Zakonom o elektronskim komunikacijama.

Planom namjene radio-frekvencijskog spektra („Službeni list Crne Gore“ broj 42/10), kog je donijela Vlada Crne Gore, definišu se radio-frekvencijski opsezi namijenjeni za pojedine radio-komunikacione službe, kao i osnovni uslovi korišćenja radio-frekvencijskog spektra.

Planom namjene radio-frekvencijskog spektra, radio-frekvencijski opsezi namijenjeni za vojne komunikacione mreže i sisteme su harmonizovani na nivou Evrope, u skladu sa NATO-ovim Sporazumom o zajedničkom civilnom/vojnom korišćenju radio-frekvencija (NJFA – *NATO Joint Civil/Military Frequency Agreement*).

Osim Plana namjene veoma je važno i donošenje odgovarajućih planova raspodjele, koji sadrže bliže uslove i način korišćenja pojedinačnih radio-frekvencija, po određenim radiokomunikacionim službama, unutar određenih radio-frekvencijskih opsega. Tokom 2011. godine Agencija je, shodno Zakonom definisanim nadležnostima i nakon sprovođenja procesa javnih konsultacija, donijela sljedeće Planove raspodjele i odgovarajuće izmjene već postojećih planova:

- Plan raspodjele radio-frekvencija iz opsega 410 – 430 MHz za PMR/PAMR sisteme („Službeni list Crne Gore“ broj 7/11). Ovim planom raspodjele definisana je raspodjela blokova za PMR i PAMR sisteme, kao i raspored radio-frekvencijskih kanala i bliži uslovi korišćenja opsega za CDMA PAMR sisteme.
- Odluku o izmjeni Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori („Službeni list Crne Gore“ broj 23/11). U cilju zadovoljenja potreba nacionalnog javnog radio-difuznog servisa, pri tome vodeći računa da se ne ugrožavaju prava drugih korisnika radio-frekvencija, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je uz saglasnost regulatornog organa za programske sadržaje donijela Odluku o izmjeni Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori.
- Plan raspodjele radio-frekvencija za digitalnu zemaljsku radio-difuziju („Službeni list Crne Gore“ broj 55/11). Osnovni uslovi korišćenja i raspodjela radio-frekvencija namijenjenih za digitalne zemaljske radio-difuzne sisteme utvrđeni su međunarodnim sporazumom i planom raspodjele frekvencija – Ženeva 2006 (GE06), koji je donijet kao Finalni akt Regionalne radiokomunikacione konferencije za planiranje digitalnih zemaljskih sistema radio-difuzne službe u frekvencijskim opsezima 174 – 230 MHz i 470 – 862 MHz Regiona 1 i 3. Ovim Planom raspodjele utvrđuju se: tehnički uslovi i način korišćenja radio-frekvencija koje su Planom namjene radio frekvencijskog spektra u Crnoj Gori namijenjene za korišćenje od strane digitalnih zemaljskih radio-difuznih sistema i geografska područja (alotment zone) za pokrivanje digitalnim radio-difuznim signalom.

Navedeni planovi raspodjele radio-frekvencija su urađeni u saglasnosti sa relevantnim dokumentima Komiteta za elektronske komunikacije (ECC), Konferencije evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT) i Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU).

Korišćenje radio-frekvencija

Fizička i pravna lica u Crnoj Gori mogu koristiti radio-frekvencije samo na osnovu rješenja o odobrenju korišćenja radio-frekvencija izdatog od Agencije u skladu i po proceduri propisanoj odredbama Zakona o

elektronskim komunikacijama. Treba napomenuti da se određene radio-frekvencije mogu koristiti bez rješenja o odobrenju korišćenja radio-frekvencija, u skladu sa Planom namjene radio-frekvencijskog spektra i međunarodnim aktima koje je prihvatila Crna Gora, pod uslovima propisanim Pravilnikom o radio-frekvencijama i uslovima pod kojima se radio frekvencije mogu koristiti bez odobrenja.

Tokom 2011. godine izdato je ukupno 316 rješenja o odobrenju korišćenja radio-frekvencija i 141 rješenje o tehničkim uslovima za radio-bazne stanice u fiksnoj i mobilnoj službi operatorima koji su stekli pravo ekskluzivnog korišćenja radio-frekvencija na čitavoj teritoriji Crne Gore. Tokom 2011. godine, Savjet Agencije je donio ukupno 13 rješenja o oduzimanju odobrenja za korišćenje radio-frekvencija, a 8 zahtjeva za izdavanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija je odbijeno kao neosnovano. U narednoj tabeli je dat prikaz izdatih odobrenja po određenim radiokomunikacionim službama.

Radio služba	Broj izdatih odobrenja	Broj oduzetih	Broj odbijenih
FIKSNA (radio-relejne veze)	133	7	4
FIKSNA (FWA ¹³ mreže)	4	-	-
FIKSNA (RBS ¹⁴)	-	-	-
MOBILNA (funkcionalni sistemi)	4	-	-
MOBILNA (GSM/DCS1800/UMTS/LTE mreže)	141	-	-
RADIO-DIFUZNA	58	5	-
VAZDUHOPLOVNA	5	-	-
POMORSKA	66	1	-
RADIO-AMATERSKA	43	-	4
SATELITSKA (SNG ¹⁵ i VSAT ¹⁶ terminalne stanice)	3	-	-
UKUPNO:	457	13	8

Shodno članu 77 Zakona, Agencija je u 3 slučaja izdala i privremena odobrenja za korišćenje radio-frekvencija namijenjenih za ispitivanja, mjerenja i atestiranje radiokomunikacione opreme, za ograničenu oblast pokrivenosti i to na period od 90 dana.

¹³ FWA (*Fixed Wireless Access*) – Fiksni bežični pristup

¹⁴ RBS (*Radio Base Station*) – Bazna radio stanica

¹⁵ SNG (*Satellite News Gathering*) – Prikupljanje vijesti putem satelita

¹⁶ VSAT (*Very Small Aperture Terminal*) – Terminal s vrlo malim otvorom antene

3.1.1. Dodijeljene radio-frekvencije u postupku javnog tendera

Članom 68 Zakona o elektronskim komunikacijama propisano je da ukoliko Agencija ocijeni da postoji povećan interes za određene radio-frekvencije, koji bi bio veći od raspoloživog radio-frekvencijskog opsega i time dovede u pitanje efikasno korišćenje radio-frekvencija, zatražiće mišljenje od zainteresovanih strana u vezi sa uslovima korišćenja radio-frekvencija, tržišnom vrijednošću radio-frekvencija i o ograničenju broja odobrenja za radio-frekvencije. Ukoliko Agencija, na osnovu dobijenih mišljenja zainteresovanih strana, utvrdi da opredijeljene radio-frekvencije nijesu dovoljne za sve zainteresovane strane ista je obavezna da sprovede postupak tendera za dodjeljivanje opredijeljenih radio-frekvencija.

Cijeneći da postoji povećan interes za korišćenje radio-frekvencija, Agencija je tokom 2011. godine u dva navrata sprovedila postupak ispitivanja zainteresovanosti za korišćenje radio-frekvencija, a u jednom slučaju se pokazalo da iskazano interesovanje prevazilazi raspoložive radio-frekvencijske resurse, te je sproveden postupak javnog tendera.

U martu 2011. godine, na zahtjev Društva za telekomunikacije M:Tel d.o.o. Podgorica za odobravanje radio-frekvencija iz opsega 3600-3800 MHz za realizaciju mreže na bazi širokopojasnog bežičnog pristupa (BWA) na nacionalnom nivou, Agencija je raspisala javni poziv za izražavanje interesovanja za korišćenje radio-frekvencija iz predmetnog opsega. Po javnom pozivu interesovanje je izrazio samo M:Tel, te je, shodno članu 66 stav 2 i članu 68 stav 4 Zakona o elektronskim komunikacijama, Savjet Agencije zaključio da u ovom slučaju nije potrebno sprovoditi postupak javnog tendera, te je radio-frekvencijski blok širine 2 x 25 MHz u opsegu 3600-3800 MHz M:Tel-u dodijeljen direktno na zahtjev.

U junu 2011. godine, na zahtjev privrednog društva Farah Telecom d.o.o. Podgorica za odobravanje radio-frekvencija iz opsega 410-430 MHz, 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz, 1920-1980/2110-2170 MHz, 3600-3800 MHz i 11,7-12,5 GHz, Agencija je sprovedla postupak ispitivanja zainteresovanosti za korišćenje radio-frekvencija iz navedenih opsega.

Po javnom pozivu interesovanje za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 410-430 MHz za realizaciju CDMA PAMR mreže na nacionalnom nivou izrazilo je samo privredno društvo BBMi d.o.o. Podgorica. Obzirom na raspoložive radio-frekvencijske resurse u predmetnom opsegu, Savjet Agencije je zaključio da u ovom slučaju nije potrebno sprovoditi postupak javnog tendera, te je radio-frekvencijski blok širine 2 x 2,5 MHz u opsegu 410-430 MHz BBMi-u dodijeljen direktno na zahtjev.

Za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1920-1980/2110-2170 MHz za realizaciju mobilne elektronske komunikacione mreže u skladu sa GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS standardom na nacionalnom nivou, interesovanje je iskazao Farah Telecom, koji je imao namjeru da postane četvrti mobilni operator u Crnoj Gori. Pored Farah Telecom-a interesovanje za korišćenje radio-frekvencija iz predmetnih opsega iskazala su i sva tri postojeća mobilna operatora: Crnogorski Telekom, Telenor i M:Tel i to za proširenje postojećih mreža i implementaciju novih tehnologija. Obzirom da je iskazano interesovanje prevazilazilo raspoložive radio-frekvencijske resurse, shodno članu 68 stav 4 Zakona o elektronskim komunikacijama Savjet Agencije je u novembru 2011. godine donio odluku o raspisivanju javnog tendera za dodjelu odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1920-1980/2110-2170 MHz. Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je, shodno Zakonu, utvrdilo najniži iznos naknade za efektivno korišćenje radio-frekvencija, koji je moguće ponuditi u postupku tendera i to u iznosu od 1.315.000,00 EUR. U postupku tendera ponudu je dostavio samo Telenor. Na ime naknade za efektivno korišćenje radio-frekvencija Telenor je ponudio iznos od 1.649.500,00 EUR, a predmetne radio-frekvencije bi se koristile za povećanje kapaciteta postojeće GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS mreže, kao i za implementaciju novih tehnologija, prije svega LTE. Kao prvorangirani podnosilac ponude, Telenor je, shodno tenderskim uslovima, bio u obavezi da ostalim nosiocima odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz predmetnih opsega ponudi prenos prava korišćenja 1/3 radio-frekvencijskih resursa koji su bili predmet tendera po cijeni od 1/3 iznosa ponuđene naknade za efektivno korišćenje radio-frekvencija. Ponudu TELENOR-a privatio je Crnogorski Telekom, dok je M:Tel obavijestio Agenciju da pod navedenim uslovima nije zainteresovan za prenos prava

korišćenja predmetnih radio-frekvencija. U januaru 2012. godine, Agencija je Telenoru i Crnogorskom Telekomu izdala odgovarajuća odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1920-1980/2110-2170 MHz.

Za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 3600-3800 MHz za realizaciju BWA mreže na nacionalnom nivou interesovanje je iskazalo samo privredno društvo Radio-difuzni centar d.o.o. Podgorica. Obzirom na raspoložive radio-frekvencijske resurse u predmetnom opsegu, Savjet Agencije je zaključio da u ovom slučaju nije potrebno sprovoditi postupak javnog tendera te da se radio-frekvencijski blok širine 2 x 25 MHz u opsegu 3600-3800 MHz Radio-difuznom centru može dodijeliti direktno na zahtjev.

Interesovanje za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 11,7-12,5 GHz po javnom pozivu nije iskazano.

3.1.2. Analiza zauzetosti najznačajnijih radio-frekvencijskih opsega

Fiksna i mobilna služba

U Crnoj Gori su na ekskluzivnoj osnovi na njenoj cijeloj teritoriji dodijeljeni radio-frekvencijski resursi iz sljedećih radio-frekvencijskih opsega:

1. 410 - 430 MHz za realizaciju CDMA PAMR elektronske komunikacione mreže;
2. 880 - 960 MHz za realizaciju E-GSM/GSM mobilne javne elektronske komunikacione mreže;
3. 1710 – 1880 MHz za realizaciju DCS1800 mobilne javne elektronske komunikacione mreže;
4. 1900 – 2170 MHz za realizaciju IMT-2000/UMTS mobilne javne elektronske komunikacione mreže;
5. 3410 - 3600 MHz za realizaciju BWA sistema;
6. 3600 - 3800 MHz za realizaciju BWA sistema;
7. 11,7 – 12,5 GHz za prenos i emitovanje signala posredstvom bežičnih distributivnih sistema do krajnjih korisnika.

Radio-frekvencije iz opsega **410-430 MHz** dodijeljene su privrednom društvu BBMi d.o.o. Podgorica bez postupka tendera, kao jedinom zainteresovanom subjektu za korišćenje radio-frekvencija iz ovog opsega, za realizaciju CDMA PAMR elektronske komunikacione mreže u cilju pružanja elektronskih komunikacionih usluga na nacionalnom nivou. Odobrenje je izdato 30. 12. 2011. godine sa periodom važenja od 5 (pet) godina i njim je propisano da BBMi počne sa korišćenjem odobrenih radio-frekvencija u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu odobrenja, tj. najkasnije do kraja 2012. godine.

Kako je navedeno prethodno Agencija je krajem 2011. godine sprovela Tender za dodjelu odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega **880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1920-1980/2110-2170 MHz** za realizaciju elektronske komunikacione mreže u cilju pružanja elektronskih komunikacionih usluga u skladu sa GSM/DCS1800 i IMT-2000/UMTS standardima na nacionalnom nivou.

Kada je riječ o opsegu **3410-3600 MHz**, nosioci odobrenja su privredna društva M:Tel d.o.o., BBMi d.o.o., WiMAX Montenegro d.o.o. i Montenegro Connect d.o.o., od kojih svi koriste odobrene radio-frekvencije, ali samo M:Tel pruža servise na komercijalnoj osnovi. Tokom 2012. godine ističe pravo korišćenja radio-frekvencija za M:Tel, BBMi i WiMAX Montenegro, kada će Agencija imati priliku da razmatra potencijalne zahtjeve za njihovo produžavanje, odnosno osnovanost takvih zahtjeva.

Podsjećamo da je Agencija prateći međunarodne trendove u sektoru radio-komunikacija, a po stupanju na snagu novog Plana namjene još 2010. godine donijela planove raspodjele koji omogućavaju korišćenje radio-frekvencija iz opsega **3410-3600 MHz i 3600-3800 MHz** na način što se pored upotrebe dupleksnog prenosa zasnovanog na razdvajanju direktnog (*downlink*) i povratnog (*uplink*) kanala u frekvencijskom domenu (FDD) dozvoljava i razdvajanje u vremenskom domenu (TDD) i upotreba krajnjih (terminalnih) stanica osim u fiksnom (FWA), u nomadskom (NWA) i mobilnom (MWA) modu. Stoga se može reći da su se u opsegu 3410 – 3600 MHz, kreiranjem adekvatnog regulatornog okvira, stvorili preduslovi što racionalnijem korišćenju radio-frekvencija.

Tokom 2011. godine Agenciji je, u vremenskim različitim periodima, izražavano interesovanje o mogućnostima korišćenja preostalih radio-frekvencijskih blokova u opsegu **3600 – 3800 MHz** i to od strane M:Tel-a i JP Radio-difuzni centar. U ovom opsegu je do tada bio dodijeljen samo jedan od moguća četiri uparena bloka i to privrednom društvu Telenor d.o.o. Planom raspodjele za ovaj opseg, takođe je dozvoljeno razdvajanje direktnog (*downlink*) i povratnog (*uplink*) kanala u vremenskom domenu i upotreba terminalnih stanica u nomadskom i mobilnom modu. Obzirom da su u to vrijeme bili jedini zainteresovani kandidati za korišćenje radio-frekvencijskih resursa, Agencija je bez sprovođenja postupka tendera privrednom društvu M:Tel d.o.o, koje je dostavilo dokumentaciju u skladu sa Zakonom, dodijelila jedan uparen radio-frekvencijski blok, kanalnog razmaka 5 MHz, tj. 2 x 25 MHz, dok RDC treba da dostavi tehničku dokumentaciju kako bi Agencija mogla donijeti rješenje o odobravanju korišćenja radio-frekvencijskih resursa. Po okončanju ovog procesa u ovom opsegu će ostati slobodan samo jedan uparen blok.

U opsegu **11,7 – 12,5 GHz** koji je dodijeljen za prenos i emitovanje signala posredstvom bežičnih distributivnih sistema do krajnjih korisnika (MMDS – Multichannel Multipoint Distribution Service), samo je dio opsega 11,9 – 12,3 GHz dodijeljen privrednom društvu Broadband Montenegro d.o.o. od čega isti koristi 320 MHz, što je dovoljno za broj TV programa koji trenutno imaju u ponudi. Preostalih 80 MHz biće iskorišćeno prilikom najavljenog proširenja liste programa u odnosu na postojeću ponudu BBM-a.

Povezivanje svojih baznih stanica na upravljačko-komutacione centre, smještene u Podgorici, privredna društva Telenor i M:Tel ostvaruju sistemima dvosmjernih fiksnih veza realizovanih u formi prstenova i to na opsezima;

- 6 GHz_L (5925-6425 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F.383-8),
- 6 GHz_U (6425-7125 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 384-10),
- 8 GHz (7725-8275 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 386-8),
- 11 GHz (10,7 – 11,7 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 387-10).

JP Radio-difuzni centar d.o.o. je prenosni sistem realizovao kombinovanim korišćenjem dva opsega:

- 6 GHz_U (6425 - 7125 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 384-10) i
- 7 GHz_U (7425 – 7725 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 385-9).

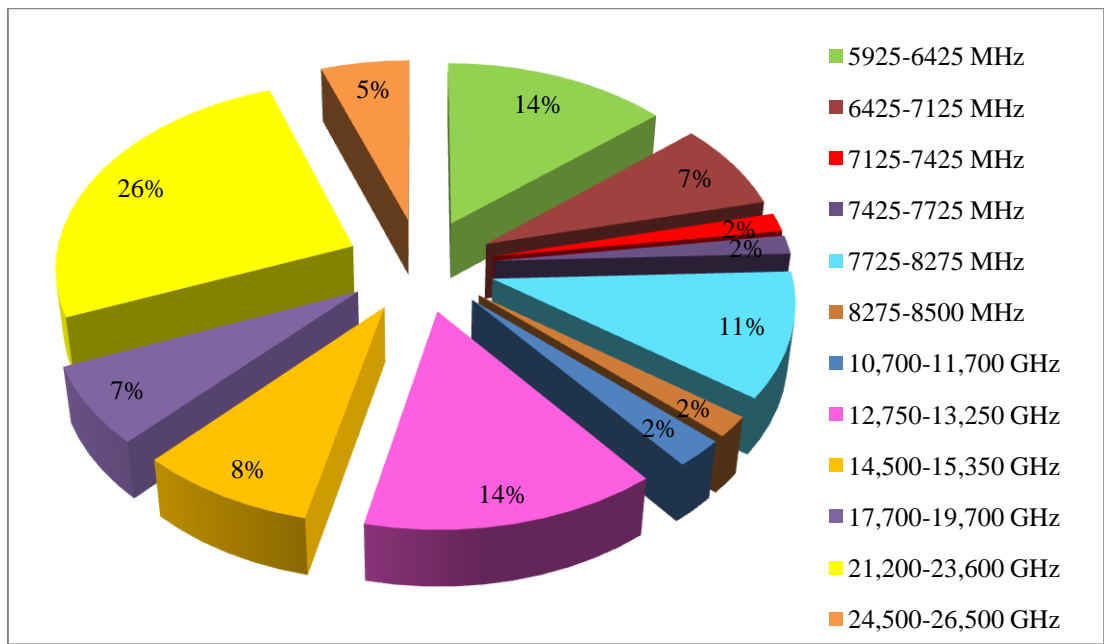
Zajednička trasa ovih sistema prenosa je najznačajniji radio-koridor u Crnoj Gori Lovćen – Bjelasica (86,5 km vazdušne linije).

Crnogorski Telekom svoj sistem prenosa uglavnom bazira na upotrebi optičkog vlakna.

Povezivanje baznih radio-stanica do najpogodnije priključne tačke pomenutih prenosnih sistema, realizuje se dvosmjernim fiksnim vezama u opsezima:

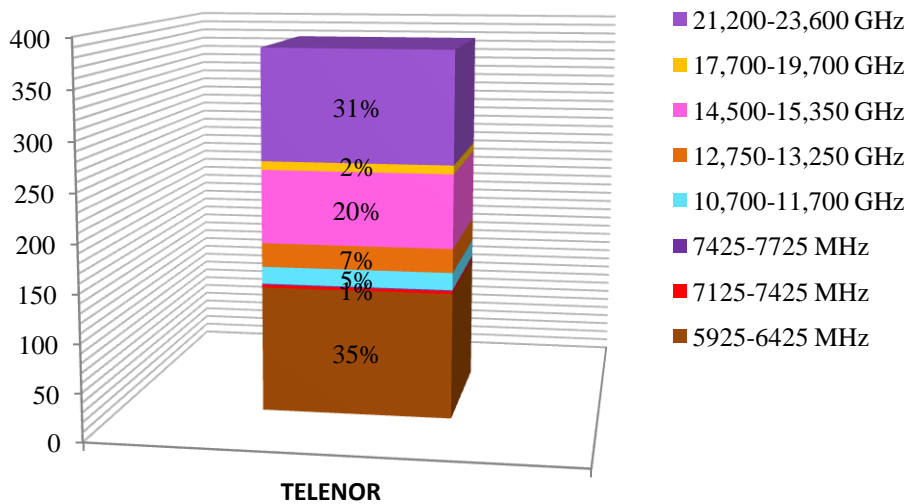
- 13 GHz (12,75 - 13,25 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 497-7),
- 15 GHz (14,5 - 15,35 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 636-3),
- 18 GHz (17,7 - 19,7 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 595-9),
- 23 GHz (21,2 – 23,6 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 637-3),
- 26 GHz (24,5 – 26,5 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 748-4).

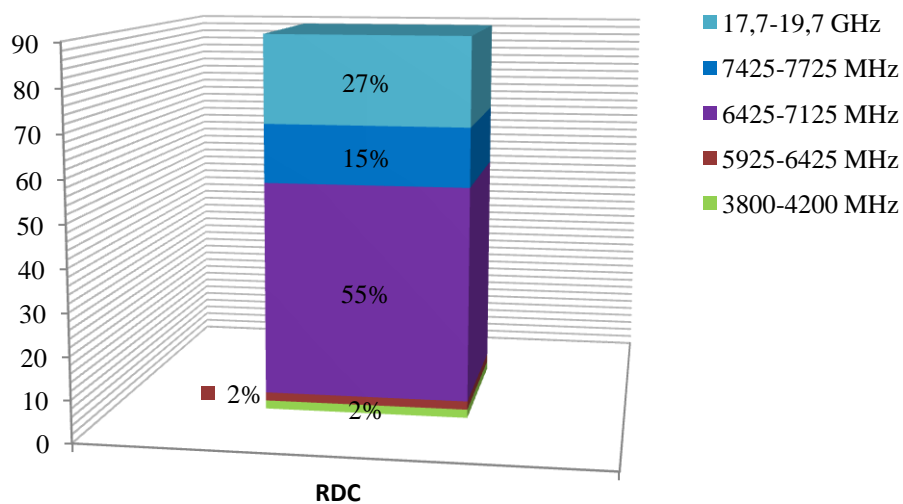
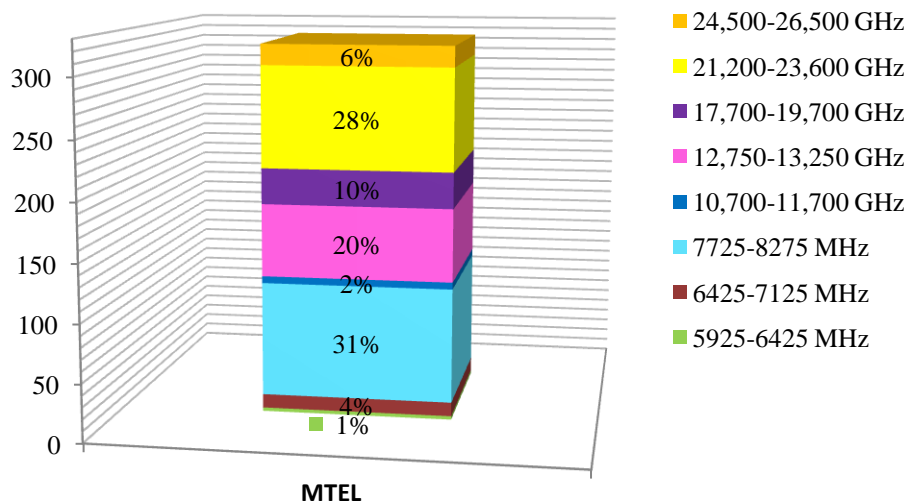
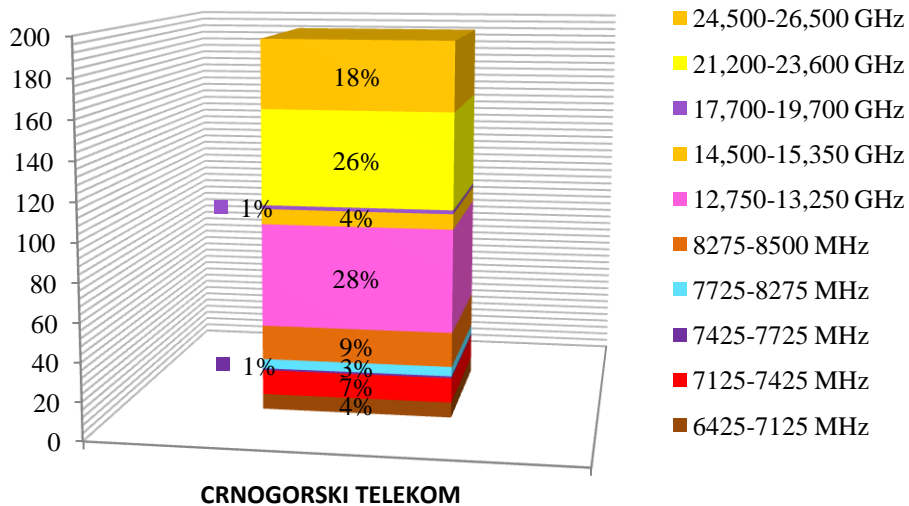
Na sljedećoj slici je dat odnos radio-frekvencijskih kanala po radio-frekvencijskim opsezima, dodijeljenih uglavnom operatorima javnih elektronskih komunikacija, koji na ovim opsezima u zavisnosti od svojih potreba realizuju fiksne veze malih, srednjih i velikih kapaciteta.

Prikaz odnosa dodijeljenih radio-frekvencijskih kanala po radio-frekvencijskim opsezima (podaci su zaključno sa 31. 12. 2011. godine)

Na narednoj slici je dat uporedni prikaz dodijeljenih radio-frekvencijskih kanala po opsezima u zavisnosti od korisnika radio-frekvencija koji su od strane Agencije prepoznati da radio-frekvencijski spektar koriste u najvećoj mjeri.

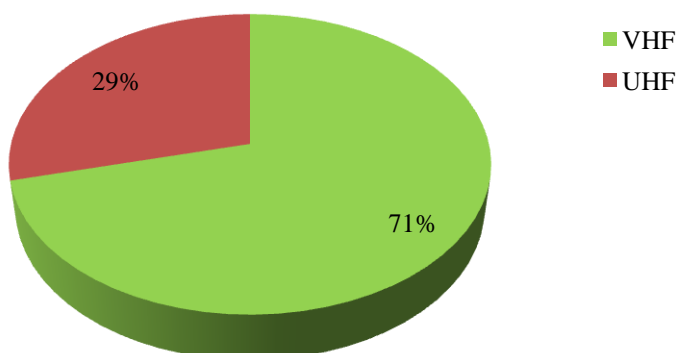

Uporedni prikaz dodijeljenih radio-frekvencijskih kanala po opsezima u zavisnosti od korisnika radio-frekvencija. Ordinata predstavlja ukupan broj dodijeljenih radio-frekvencijskih kanala po korisniku

Ono što se uočava kod ovih korisnika jeste tendencija porasta korišćenja radio-frekvencijskih resursa na višim opsezima, posebno iz opsega 21,200-23,600 GHz (23 GHz), u odnosu na 2010. godinu, iz razloga što su trenutno u dovoljnoj mjeri razvili okosnice svojih prenosnih sistema, dok se prostor za dalju nadgradnju prenosne mreže otvara prilikom realizacije priključnih veza na sistem prenosa, koji uglavnom podrazumijevaju kraća rastojanja. Stoga je za njihovu uspješnu realizaciju najpogodnije koristiti, posebno sa aspekta racionalnosti korišćenja radio-frekvencijskog spektra, radio-frekvencije iz tzv. „viših“ opsega.

Profesionalni (privatni) mobilni radio (PMR-Professional (Private) Mobile Radio) je dio kopnene mobilne službe zasnovan na korišćenju simpleksnog, poludupleksnog i po mogućnosti dupleksnog načina rada na nivou terminala u cilju obezbjeđivanja komunikacija zatvorenoj korisničkoj grupi. PMR obično koriste privredna društva za potrebe vršenja svoje djelatnosti tj. za realizaciju njihovih funkcionalnih sistema radio veza. U Crnoj Gori PMR sistemi su realizovani na VHF (146-174 MHz) i UHF (440-470 MHz) radio-frekvencijskim opsezima, u odnosu 71% prema 29%, respektivno. Na sljedećoj slici dat je odnos zastupljenosti korišćenja ova dva opsega.

Odnos zastupljenosti VHF i UHF radio-frekvencijskih opsega na kojima rade PMR sistemi u Crnoj Gori

U oba pomenuta opsega postoji dovoljno raspoloživih resursa za potencijalne buduće korisnike, a raspoloživost će se povećati u odnosu na trenutnu, kao i unaprijediti način korišćenja pomenutih implementacijom ECC Preporuke T/R 25-08, koja je u toku.

VSAT/SNG

U 2011. godini izdata su dva odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za potrebe rada VSAT terminalnih stanica na teritoriji Crne Gore na period od 5 godina. Takođe u 2011. godini izdato je 6 odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za potrebe rada SNG stanica, čiji je period važenja tri mjeseca i podrazumijeva korišćenje radio-frekvencija u cilju prenosa vanrednih događaja poput prenosa fudbalskih utakmica reprezentacije Crne Gore.

Radio-difuzna služba

Imajući u vidu da je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore", 49/10) utvrđeno da godišnje regulatorne naknade za korišćenje radio-frekvencija ne plaćaju radio-difuzni servisi za radio-difuzne frekvencije koji te naknade plaćaju na osnovu posebnog zakona kojim se uređuju programski sadržaji, Agencija je početkom 2011. godine, izvršila usaglašavanje rješenja o

odobrenju za korišćenje radio-frekvencija izdatih 2009. i 2010. godine, sa navedenim izmjenama regulatornog okvira. S tim u vezi, Agencija je elektronskim medijima izdala 53 nova rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija za radio-difuznu službu, zemaljske sisteme za emitovanje radijskih signala u opsegu 87,5 – 108 MHz i televizijskih signala u opsegu 470 – 862 MHz.

Agencija je tokom 2011. izdala i rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija elektronskim medijima, shodno podnesenim zahtjevima za izdavanje odobrenja, a u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Planom namjene radio-frekvencija u Crnoj Gori, Planom raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori, članom 2-4 i 19 Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore i članom 196 Zakona o opštem upravnom postupku.

U tom smislu, Agencija je dodatno izdala odobrenja za korišćenje radio-frekvencija privrednim društvima "Eurogum" d.o.o. Cetinje, "Radio Mreža M" D.O.O. Nikšić, "Neboelectronic" d.o.o. Herceg Novi i nevladinoj organizaciji "Društvo za ravnopravnost i toleranciju-AI" Podgorica.

Takođe, Agencija je donijela 3 rješenja o privremenom odobrenju za korišćenje radio-frekvencija shodno zahtjevima Nacionalnog Savjeta Roma i Egipćana, Medijskog centra "Ratkol" d.o.o. Kolašin i privrednog društva "Neboelectronic" d.o.o. Herceg Novi.

Postupajući po službenoj dužnosti i zahtjevu privrednog društva "Radio-difuzni centar" d.o.o. za emitovanje signala nacionalnih javnih radio-difuznih servisa Radio i Televizija Crne Gore, Agencija je javnom servisu izdala odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za emitovanje analognog televizijskog signala sa 6 emisionih lokacija (Bratogošt, Mrčevac, Kanjev Krš, Ostrog, Zavorovi i Kovačevo Brdo).

Tokom 2011. godine, Agencija je postupajući po zahtjevima subjekata iz oblasti elektronskih medija vršila i oduzimanje odobrenja. Privredna društva "Antena M" d.o.o. Podgorica i "M Corona" d.o.o. Bar podnijela su Agenciji zahtjeve za oduzimanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za radio-relejne veze iz rješenja koja su tim društvima izdata od strane Agencije. U svojim zahtjevima pomenuti subjekti su naveli da će u svrhu prenosa radio-difuznih signala koristi prenosni sistem radio-relejni veza koji je u vlasništvu privrednog društva "Radio-difuzni centar" d.o.o. Osim prethodno navedenih, Agenciji je zahtjev za oduzimanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za određene radio-relejne veze podnijela i ustanova u privatnoj svojini "Radio televizija Panorama" Pljevlja, iz razloga nerentabilnog poslovanja. Postupajući po ovim zahtjevima, koji su od strane Agencije ocijenjeni opravdanim, saglasno članu 81 stav 1 Zakona o elektronskim komunikacijama, Agencija je utvrdila oduzimanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za odgovarajuće radio-relejne veze.

Cijeneći značaj sektora audiovizuelnih medijskih usluga u Crnoj Gori i interesovanja pružalaca tih usluga koja su izražena Agenciji, u skladu sa članom 99, stav 1 i 2 Zakona o elektronskim medijima, podaci o raspoloživim radio-frekvencijama za raspisivanje na javni tender, više puta tokom 2011. godine, su dostavljeni Agenciji za elektronske medije. Ova Agencija je regulatorni organ za elektronske medije redovno obavještavala o intenzivnom interesovanju pružalaca audiovizuelnih medijskih usluga po pitanju uslova i procedure za dobijanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija namijenjenih radio-difuznoj službi. U cilju informisanja javnosti i zainteresovanih subjekata, podaci o raspoloživim radio-frekvencijama namijenjenim zemaljskim radio-difuznim sistemima takođe su objavljeni na i internet stranici Agencije.

3.1.3. Neracionalno korišćenje radio-frekvencija

Na osnovu izvještaja o redovnoj kontroli i monitoringu radio-frekvencijskog spektra, kao i stručnog nadzora Agencije, tokom 2011. godine konstatovano je da određeni broj subjekata neracionalno koriste radio-frekvencije koje su namijenjene za potrebe radio-difuzne službe.

Izvjestan broj radio-frekvencija koje su Planom raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori predviđene za korišćenje od strane nacionalnog javnog radio-difuznog servisa Radio i Televizije Crne Gore

(RTCG) nijesu puštene u rad. S tim u vezi, Agencija je i ranije, tokom 2010. godine, privrednom društvu "Radio-difuzni centar" d.o.o. kao i RTCG upućivala pisma kojima je tražena informacija o razlozima za nekorišćenje gore navedenih frekvencija, kao i planskoj perspektivi za njihovo puštanje u rad.

Privredno društvo "Radio-difuzni centar" d.o.o. Podgorica je po ovim zahtjevima Agencije dostavilo obrazloženje o nekorišćenju predmetnih frekvencija koje se zasniva na nedostatku finansijskih sredstava opredijeljenih za realizaciju tih predajnika. Uzimajući u obzir da je Vlada Crne Gore u obavezi obezbijediti i sredstva za početak realizacije mreže za digitalnu zemaljsku radio-difuziju, pretpostavlja se da analogni televizijski predajnici na ovim frekvencijama, neće biti pušteni u rad, posebno imajući u vidu da je kraj 2012. godine predviđen za krajnji rok za gašenje analogne televizije, te investicija u analogne predajnike i ne bi bilo racionalna i iz finansijskih razloga.

Krajnji rok za gašenje analogne televizije ne odnosi se na emitovanje FM radijskih signala, stoga su u slučaju neracionalnog korišćenja radio-frekvencija iz opsega 87,5 – 108 MHz, preduzete konkretne mjere od strane Agencije. Naime, na osnovu redovnih kontrola i monitoringa radio-frekvencijskog spektra, kao i stručnog nadzora izvršenih od strane stručnih službi Agencije, konstatovano je da privredno društvo "IN CO" d.o.o. Podgorica nije započelo da koristi 15 radio-frekvencija iz opsega 87,5 – 108 MHz namijenjenih za emitovanje radijskog FM signala za koje je Agencija utvrdila pravo korišćenja tom privrednom društvu. Predmetne radio-frekvencije se nijesu koristile zbog čega je Agencija postupajući po službenoj dužnosti saglasno članu 82 Zakona o elektronskim komunikacijama, privrednom društvu "IN CO" d.o.o. Podgorica izdala rješenje kojim je prestalo da važi odobrenje za korišćenje radio-frekvencija za emitovanje FM radio-difuznih signala iz opsega 87,5 – 108 MHz.

3.1.4. Međunarodna koordinacija radio-frekvencija

Jedna od veoma značajnih nadležnosti Agencije u upravljanju radio-frekvencijskim spektrom je koordinacija korišćenja radio-frekvencija sa nadležnim administracijama susjednih država. Tokom 2011. godine, u skladu sa odredbama relevantnih ITU-R dokumenata, vršena je koordinacija radio-frekvencija namijenjenih fiksnoj, mobilnoj i radio-difuznoj službi.

Sa Regulatornom agencijom za komunikacije Bosne i Hercegovine koordinirana je radio-relejna veza u opsegu 6.425-7.125 MHz na trasi Velji garač (MNE) - Leotar (BIH), na zahtjev privrednog društva Dasto Montel d.o.o. Cetinje, dok je sa nadležnim regulatornim tijelom Republike Albanije, na zahtjev Društva za telekomunikacije M:Tel d.o.o. Podgorica, izvršena koordinacija radio-frekvencija iz opsega 12.750-13.250 GHz za radio-relejnju vezu Stegvaš (MNE) - Skadar (ALB). Iako je koordinacioni proces uspješno završen, nije izdato odgovarajuće odobrenje, jer je M:Tel u međuvremenu odustao od podnešenog zahtjeva.

U junu 2011. godine održan je u Beogradu koordinacioni sastanak sa Republičkom agencijom za elektronske komunikacije Republike Srbije (RATEL) na kome su potpisana dva tehnička sporazuma o koordinaciji radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz, odnosno 1900-1980/2010-2025/2110-2170 MHz za IMT/UMTS sisteme. Na pomenutom sastanku dogovoreno je intenziviranje aktivnosti na koordinaciji radio-frekvencija iz drugih opsega od interesa (410-430 MHz za CDMA PAMR sisteme, 880-915/925-960 MHz za GSM sisteme, 1710-1785/1805-1880 MHz za DCS1800 sisteme, 3400-3800 MHz za BWA sisteme...). Tehničkim sporazumom o koordinaciji IMT/UMTS sistema u GSM opsezima 880-915/925-960 MHz i 1710-1785/1805-1880 MHz definisan je način korišćenja radio-frekvencija iz navedenih opsega i kodova za IMT/UMTS mreže u pograničnoj oblasti između dvije države, čime su stvorene regulatorne pretpostavke za implementaciju UMTS sistema u GSM opsezima. Drugi Tehnički sporazum odnosi se na koordinaciju radio-frekvencija iz opsega 1900-1980/2010-2025/2110-2170 MHz i kodova za IMT/UMTS sisteme u pograničnoj oblasti između dvije države.

Tokom 2011. godine, u skladu sa odredbama međunarodnih sporazuma, Agencija je sprovodila koordinaciju radio-frekvencija namijenjenih radio-difuznoj službi sa Hrvatskom agencijom za poštu i elektronske komunikacije (HAKOM). Pri tome je za izvjestan broj radio-frekvencija uspješno izvršeno usaglašavanje i s

tim u vezi postpisana dva sporazuma. Sporazum o bilateralnoj koordinaciji radio-difuznih frekvencija između administracija Hrvatske i Crne Gore za potrebe T-DAB sistema se odnosi na koordinaciju radio-frekvencija iz opsega 174-230 MHz koji je, između ostalog, namijenjen za zemaljsko emitovanje digitalnih zvučnih radio-difuznih signala (T-DAB). Koordinacija je vršena u skladu sa procedurom međunarodnog sporazuma GE06 i to za ukupno 72 radio-frekvencije za potrebe Crne Gore, odnosno 131 radio-frekvenciju za potrebe Hrvatske. Drugi Sporazum o bilateralnoj koordinaciji radio-difuznih frekvencija između administracija Hrvatske i Crne Gore za potrebe FM radio-difuznih sistema se odnosi na koordinaciju radio-frekvencija iz opsega 87,5-108 MHz koji je namijenjen za zemaljsko emitovanje FM radio-difuznih signala (FM radio). Koordinacija je vršena u skladu sa procedurom međunarodnog sporazuma GE84 i to za ukupno 27 radio-frekvencija za potrebe Crne Gore i 23 radio-frekvencije za potrebe Hrvatske.

3.2. Dodijeljena numeracija/adrese i ocjena njihovog racionalnog korišćenja

Zakonom o elektronskim komunikacijama utvrđene su, između ostalog, i obaveze Agencije po pitanju ograničenih resursa – numeracije i adresa. Jedno od ovlašćenja Agencija je donošenje i upravljanje Planom numeracije i Planom adresiranja. Plan numeracije¹⁷ je zasnovan na preporuci E.164 Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU). Plan numeracije sadrži definicije, strukturu i popis brojeva i kodova za numeričko područje Crne Gore. Plan adresiranja¹⁸ sadrži definicije i strukturu kodova: međunarodnih signalizacionih tačaka, nacionalnih signalizacionih tačaka i mobilnih mreža, kao i identifikacioni kod mreže za prenos podataka i način upravljanja istim.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost upravlja Planom numeracije i Planom adresiranja u cilju zadovoljenja potreba operatora koji imaju pravo na dodjeljivanje numeracije i adresa saglasno Zakonu, vodeći računa da se dodjela vrši na pravedan i nediskriminatoran način. Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, na osnovu zahtjeva za odobrenje za korišćenje numeracije i/ili adresa, koje podnose operatori, izdaje odobrenja za korišćenje ovih numeričkih/adresnih resursa. Agencija izdaje odobrenja po opštem upravnom postupku i kroz tendersku proceduru, u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Planom numeracije i Planom adresiranja.

U 2011. godini operatori su podnijeli ukupno 42 zahtjeva za odobrenje numeracija i/ili adresa i 5 zahtjeva za oduzimanje prava za korišćenje ovih resursa. Zahtjeve za odobrenje za korišćenje ograničenih resursa numeracije i/ili adresa podnijeli su sledeći operatori:

- "Crnogorski Telekom" - 22 zahtjeva,
- "Telenor" - 9 zahtjeva,
- "M:Tel" - 6 zahtjeva,
- "Prontotel Company" - 1 zahtjev,
- "Skylinks Telecom" - 2 zahtjeva,
- "VoIP Telekom" - 2 zahtjeva.

Zahtjeve za oduzimanje odobrenja za korišćenje numeracije i/ili adresa podnijeli su:

- "Crnogorski Telekom" - 1 zahtjev,
- "M:Tel" - 1 zahtjev,
- "Dynacom" - 2 zahtjeva,
- "Dimal" - 1 zahtjev.

Na osnovu podnijetih zahteva izdata su rješenja kojima se odobrava ili oduzima pravo na korišćenje numeracije i/ili adresa. Agencija vodi registar dodijeljenih numeracije i adresa, a pregled dodijeljenih numeracije i adresa objavljen je na internet stranici Agencije.

¹⁷ Plan numeracije je objavljen u „Službenom listu Crne Gore“, broj 34/09, 65/09 i 11/10

¹⁸ Plan adresiranja je objavljen u „Službenom listu Crne Gore“ broj 34/09

Pregled numeracije i adresa za čije je korišćenje izdato odobrenje u 2011. godini, pregled numeracije i adresa za čije je korišćenje oduzeto odobrenje u 2011. godini te pregled korišćenja numeracije i adrese na dan 31. 12. 2011. godine je dato u narednim tabelama i graficima.

Pregled numeracije za čije je korišćenje izdato odobrenje u 2011. godini

Tip numeracije	Operator						Ukupno brojeva
	Crnogorski Telekom	Telenor	M:Tel	Skylinks Telecom	VoIP Telekom	Prontotel Company	
Georafski brojevi	1400						1400
Negeografski brojevi 078				300000			300000
Negeografski brojevi 080	2						2
Negeografski brojevi 088					1000		1000
Negeografski brojevi 094 i 095	3						3
Kratki kodovi - četvorocifreni broj	3		1	1	1	1	7
Kratki kodovi - petocifreni broj	12	10	26				48
Negeografski brojevi za mobilne mreže	1000						1000

Pregled adresa za čije je korišćenje izdato odobrenje u 2011. godini

Tip signalizacione tačke / koda	Operator						Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom	Telenor	M:Tel	VoIP Telekom	Skylinks Telecom	Prontotel Company	
Nacionalna signalizaciona tačka	13	14	3	1	1	1	33

Pregled numeracije za za čije je korišćenje oduzeto odobrenje u 2011. godini

Tip numeracije	Operator				Ukupno brojeva
	Dynacom	Dimal	M:Tel	Crnogorski Telekom	
Negeografski brojevi 078		10000			10000
Negeografski brojevi 088	5000				5000
Kratki kodovi- četvorocifreni broj		1			1
Kratki kodovi- petocifreni broj				1	1
Negeografski brojevi 080	1				1

Pregled adresa za čije je korišćenje oduzeto odobrenje u 2011. godini

Tip signalizacione tačke / koda	Operator				Ukupno kodova
	M:Tel	Crnogorski Telekom	Dynacom	Dimal	
Međunarodna signalizaciona tačka			1		1
Nacionalna signalizaciona tačka	1	1	1	1	4

Pregled korišćenja resursa numeracije na dan 31. 12. 2011. godine

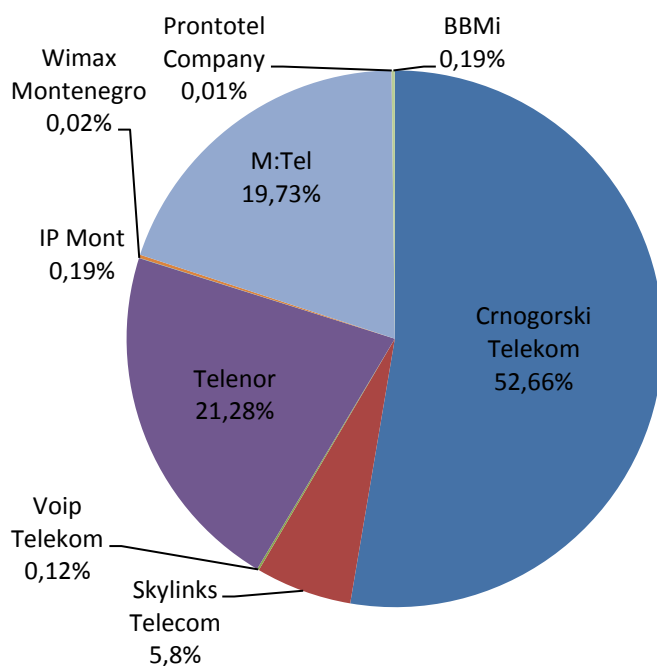
Tip numeracije	Operator									Ukupno brojeva
	Crnogorski Telekom	Telenor	M:Tel	IP Mont	VoIP Telekom	Skylinks Telekom	Wimax Montenegro	BBMi	Prontotel Company	
Geografski brojevi	1445140									1.445.140
Negeografski brojevi 078			20000	10000	5000	300000	1000	10000		346.000
Negeografski brojevi 077	5300									5.300
Negeografski brojevi 080	47									47

Negeografski brojevi 088					1000					1000
Negeografski brojevi 094 i 095	86									86
Kratki kodovi-trocifreni broj	2									2
Kratki kodovi-četvorocifreni broj	18	2	2	1	1	1			1	26
Kratki kodovi-četvorocifreni broj-rezerv. num.	4									4
Kratki kodovi-petocifreni broj	230	67	51							348
Kratki kodovi-petocifreni broj-rezerv. num.	12									12
Negeografski brojevi za mobilne mreže (dodijeljeni)	1032000	1100000	1000000							3.132.000
Negeografski brojevi za mobilne mreže (rezervisani)	238000									238.000

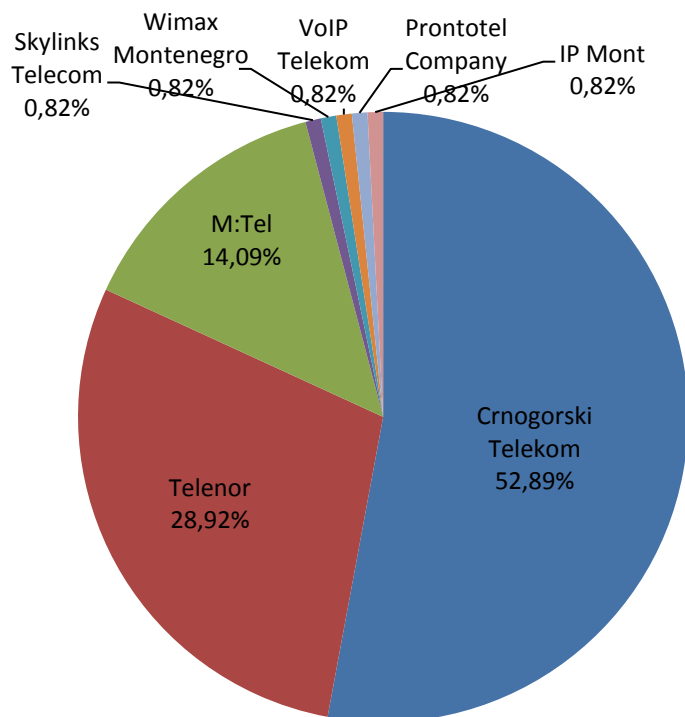
Pregled korišćenja resursa adresa na dan 31. 12. 2011. godine

Tip signalizacione tačke / koda	Operator								Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom	Telenor	Mtel	Voip Telekom	Prontotel Company	Skylinks Telecom	Wimax Montenegro	IP Mont	
Međunarodna signalizaciona tačka (ISPC)	6	2	2						10
Nacionalna signalizaciona tačka (NSPC)	55	31	14	1	1	1	1	1	105
Kod mobilne mreže (MNC)	1	2	1						4
Kod mreže za prenos podataka (DNIC)	2								2

Korišćenja resursa numeracije na 31. 12. 2011. godine

Korišćenja resursa adresa na dan 31. 12. 2011. godine

4. STEPEN RAZVOJA SEKTORA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA U 2011. GODINI SA PREGLEDOM OBIMA, VRSTE I KVALITETA USLUGA KOJE OPERATORI I PRUŽAOCI USLUGA NUDE KRAJNJIM KORISNICIMA

4.1. Pregled registrovanih operatera elektronskih komunikacija tokom 2011. godine

Od donošenja Zakona o elektronskim komunikacijama u Registar operatera koji se vodi u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost upisano je 42 operatera.

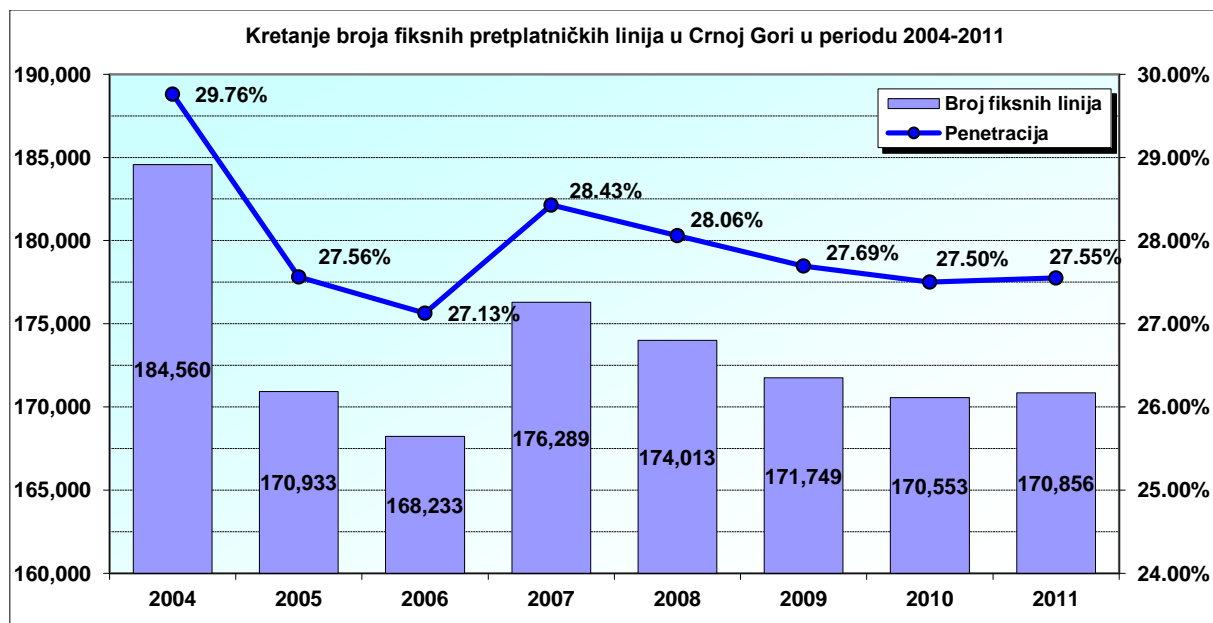
Tokom 2011. godine u Registar operatera su upisani sljedeći privredni subjekti:

1. **„Media Net“ d.o.o. Podgorica**, za obavljanje djelatnosti: javne kablovske elektronske komunikacione mreže, javne elektronske komunikacione usluge distribucije radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika i javnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa internetu za opštine Berane, Rožaje i Cetinje.
2. **„M - kabl“ d.o.o Podgorica**, za obavljanje djelatnosti: javne kablovske elektronske komunikacione mreže, javne elektronske komunikacione usluge distribucije radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika, javne elektronske komunikacione usluge pristupa internetu, javne fiksne elektronske komunikacione mreže i javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga za pružanje javnog servisa prenosa govora preko mreža baziranih na internet protokolu.
3. **„Skylinks Telecom“ d.o.o. Podgorica**, za obavljanje VoIP elektronske komunikacione usluge: odlazni međunarodni pozivi, terminacija, *calling cards*, *number (ili carier) pre – selection*, *softphone* (PC, Mac, mobile), *callshop*, IP -PBX/Centrex, *corporate SIP trunking*, eFax, *chat* servis.
4. **„Sattelite broadband service network Montenegro“ d.o.o. Podgorica**, za obavljanje djelatnosti javnih elektronskih komunikacionih usluga putem satelita za pružanje javne usluge pristupa internetu i pružanje javne usluge iznajmljenih linija.
5. **„Teleinfo.ME“ d.o.o. Podgorica**, za obavljanje djelatnosti iz opsega Univerzalnog servisa na cijeloj teritoriji Crne Gore, pružanje usluge Univerzalnog imenika i Univerzalne službe davanja informacija korisnicima o pretplatnicima – Univerzalna služba informacija.
6. **„Towers Net“ d.o.o. Podgorica**, kao operator javnih elektronskih komunikacionih usluga preko mreže bazirane na internet protokolu za pružanje javne usluge pristupa internetu, VoIP-a, video streaminga, fax i *voice* servisa.
7. **„VoIP telekom“ d.o.o. Podgorica**, za obavljanje djelatnosti operatera javne fiksne elektronske komunikacione mreže, javnih fiksnih elektronskih komunikacija za pružanja javnog servisa prenosa govora preko mreža baziranih na internet protokolu, pružanje servisa sa dodatom vrijednošću, pružanje usluga pristupa internetu bežičnim putem koristeći frekvencije u skladu sa odredbama Pravilnika o radio – frekvencijama i uslovima pod kojim se radio – frekvencije mogu koristiti bez odobrenja.
8. **„ALO group“ d.o.o. Podgorica**, za pružanje javnih elektronskih komunikacionih usluga posredstvom sopstvene funkcionalne mreže - sistema.

4.2. Tržište fiksne telefonije i javnih telefonskih govornica

Usluge fiksne telefonije na teritoriji Crne Gore su u 2011. godini pružali Crnogorski Telekom a.d, čiji je većinski vlasnik Mađar Telekom i M:Tel d.o.o. koji je u vlasništvu Telekoma Srbije i Telekoma Republike Srpske.

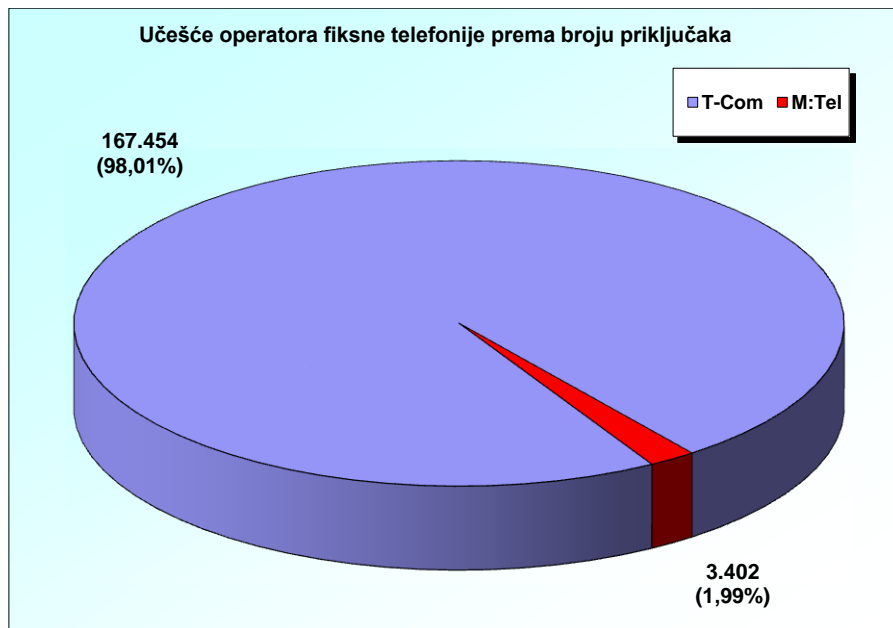
Na kraju 2011. godine broj fiksnih pretplatničkih linija iznosio je 170.856 što odgovara penetraciji od 27,55%. U poređenju sa prethodnom 2010. godinom evidentiran je rast broja fiksnih pretplatničkih linija u procentualnom iznosu od 0,06%. Kretanje broja fiksnih pretplatničkih linija u Crnoj Gori sa prikazom penetracije je dat na sljedećem grafiku.

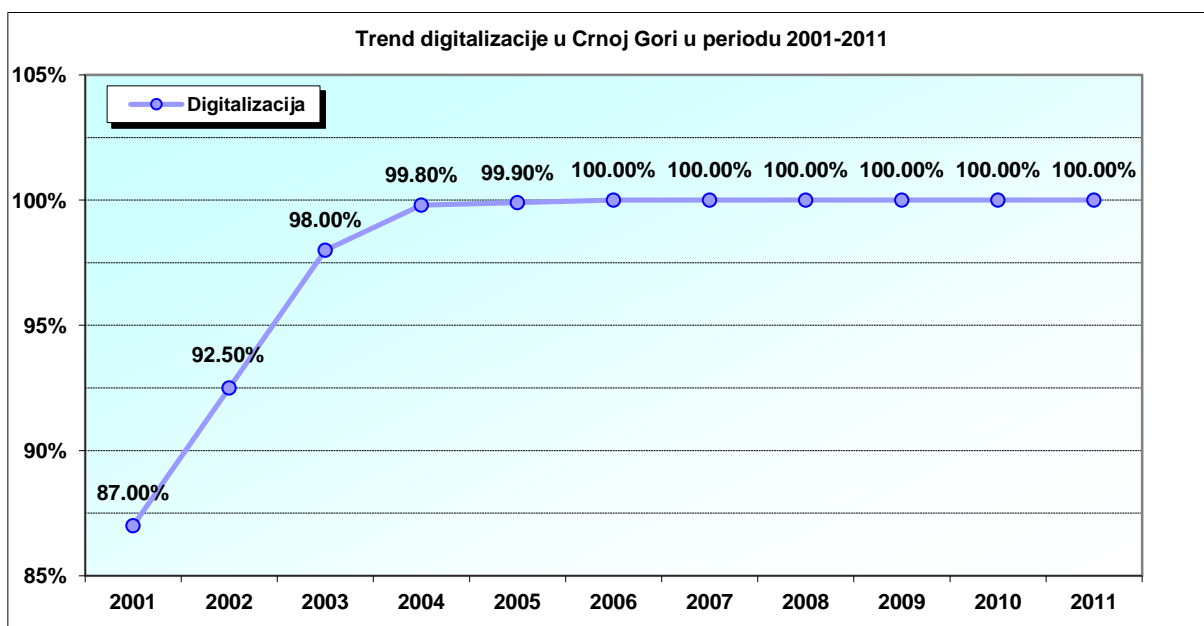
Od ukupnog broja priključaka fiksne telefonije, Crnogorski Telekom a.d. (T-Com) je imao 167.454 a M:Tel 3.402 ili procentualno: T-Com 98,01% i M:Tel 1,99%.

Treba napomenuti da operator M:Tel usluge fiksne telefonije pruža putem fiksnog bežičnog pristupa - Wi-Max mreže (dodijeljena numeracija 078) realizovane u frekvencijskom opsegu 3,4 – 3,6 GHz.

Učešće operatora fiksne telefonije prema broju priključaka prikazano je na sljedećem grafiku.

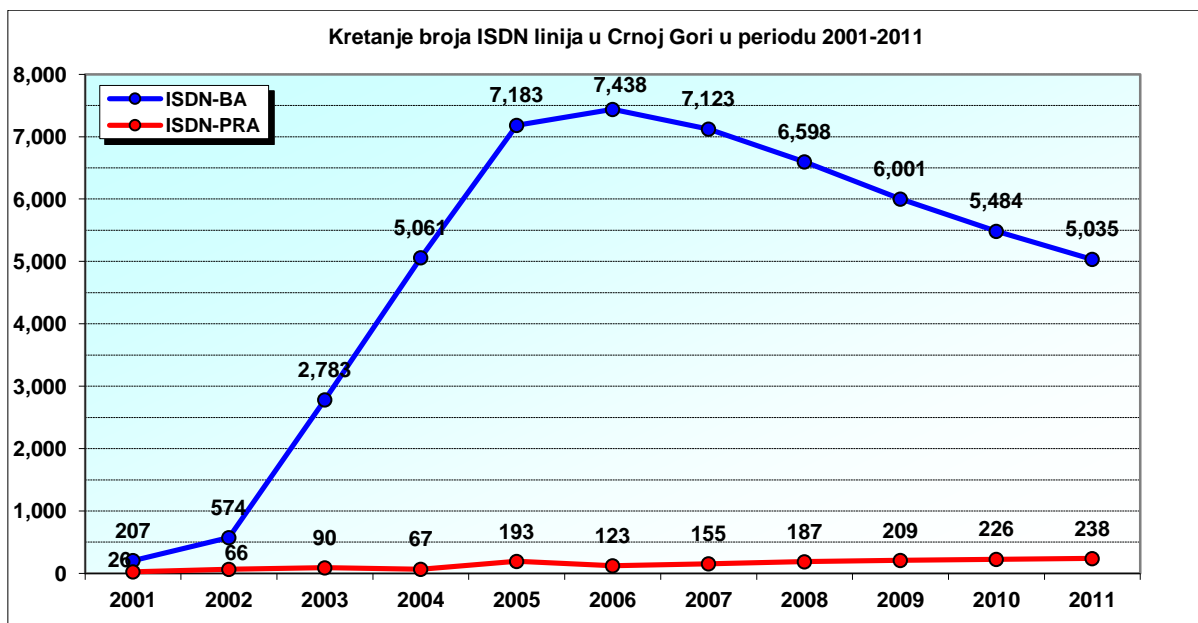

Stepen digitalizacije fiksnih priključaka u Crnoj Gori je već šestu godinu zaredom 100%, čime se naša država gledano po ovom kriterijumu nalazi u krugu razvijenih evropskih zemalja.

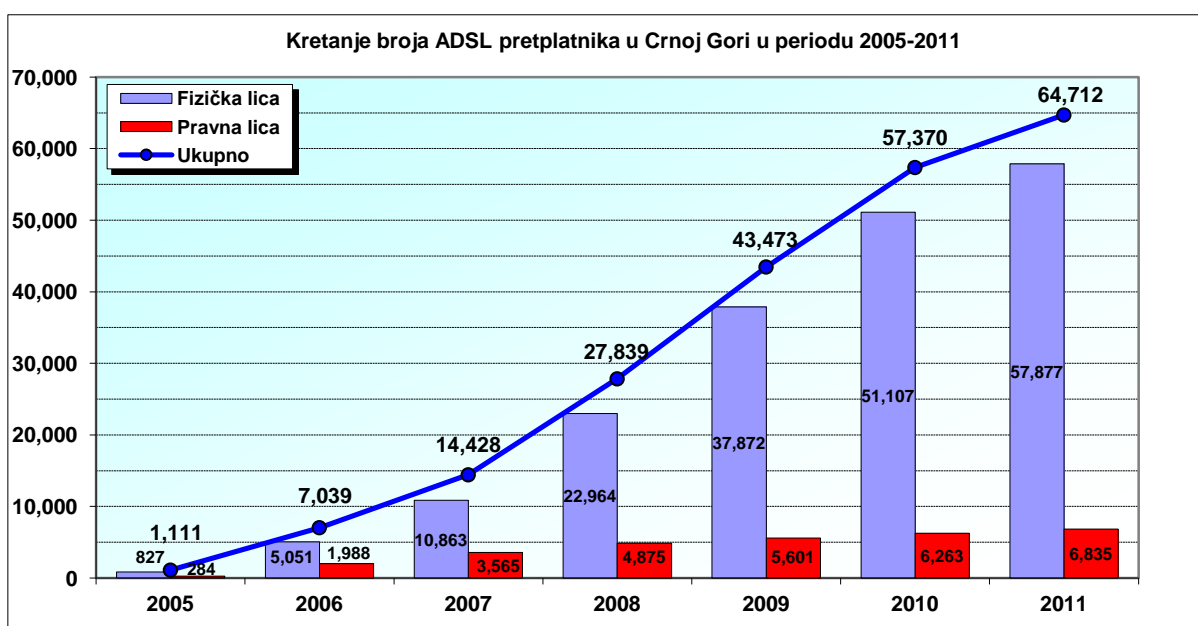
Ukupan broj ISDN priključaka na kraju 2011. godine je iznosio 5.273, od čega je 5.035 priključaka u baznom pristupu i 238 priključaka u primarnom pristupu. Na osnovu ovoga se računa broj ISDN korisnika, koji je na kraju 2011. godine iznosio 17.210. Ovaj broj je manji u odnosu na prethodnu godinu za 3,03%. Pad broja korisnika ISDN može se smatrati posljedicom prodora ADSL i WiMAX servisa na tržištu Crne Gore.

Kretanje broja ISDN linija u periodu od 2001-2011. godine je dat na sljedećem grafiku.

Broj ADSL priključaka u 2011. godini je iznosio 64.712 što je za 12,80% više u odnosu na 2010. godinu. Imajući u vidu da je T-Com počeo sa pružanjem ovog servisa 2005. godine, ovakav rast se može smatrati veoma dinamičnim. Od ovog broja ADSL priključaka, 57.877 priključaka ili 89,44 % se odnosi na fizička lica, a 6.835 ili 10,56% se odnosi na pravna lica.

Kretanje broja ADSL priključaka u periodu od 2005. do 2011. godine sa prikazom odnosa priključaka po kategorijama fizičkih i pravnih lica je dat na sljedećem grafiku.

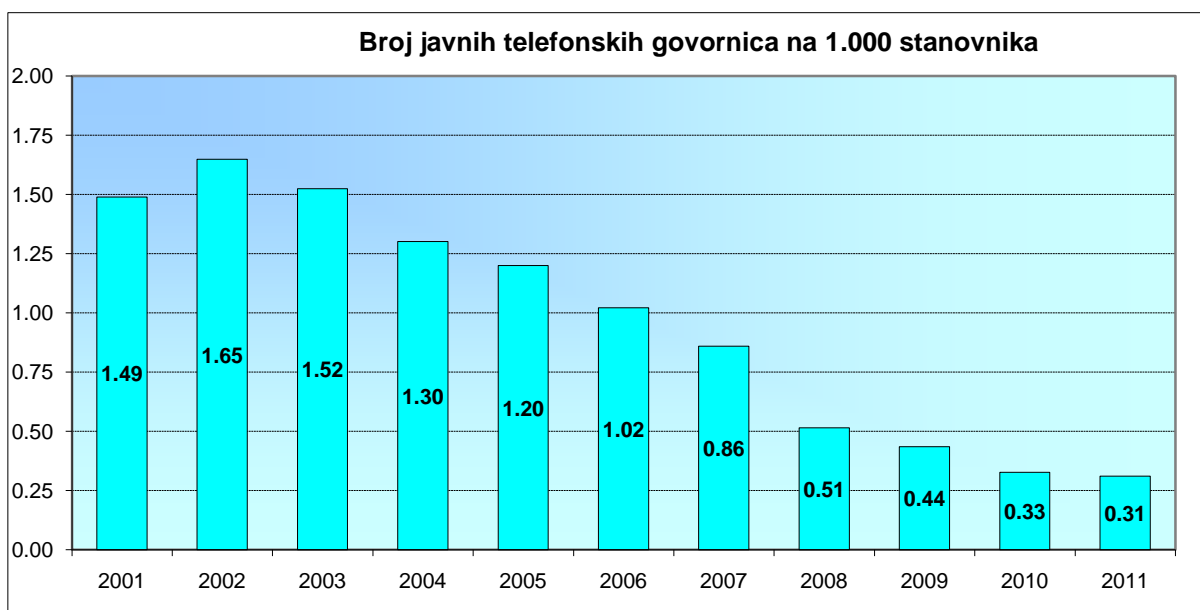

Javne telefonske govornice

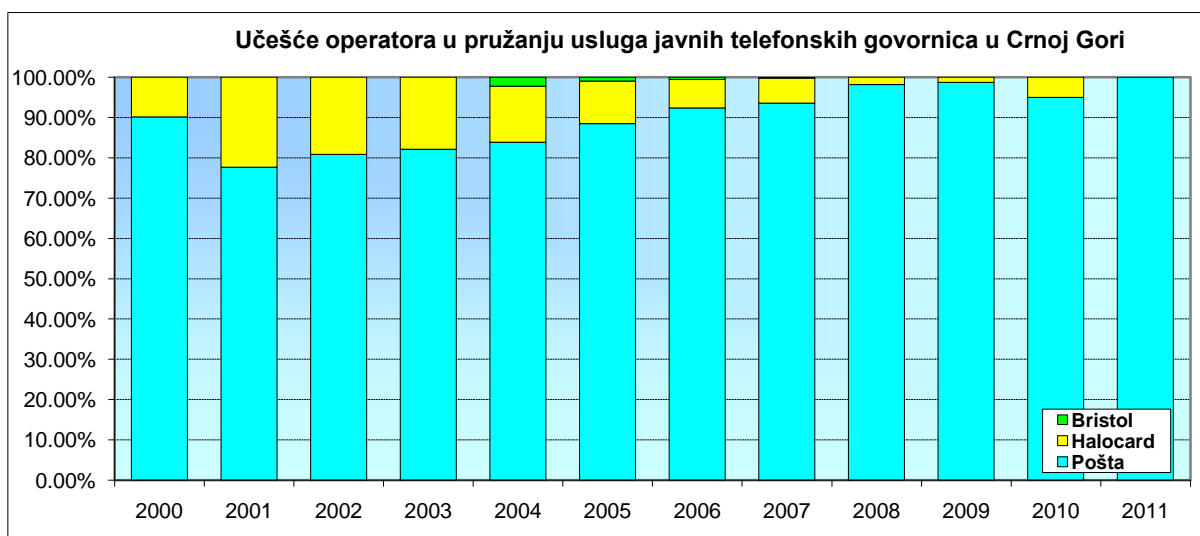
U 2011. godini, sistem javnih telefonskih govornica u Crnoj Gori je imala razvijena samo Pošta Crne Gore¹⁹. Posmatrajući ukupan broj instaliranih javnih telefonskih govornica na teritoriji Crne Gore, odnosno penetraciju javnih govornica na 1000 stanovnika, vidi se da pružanje ovog servisa ima silazni trend, što je

¹⁹ Mali broj javnih govornica su imali i operatori VoIP servisa i to: VOIP d.o.o. iz Ulcinja i ProntoTel d.o.o. iz Budve.

posljedica sve veće orijentacije građana, privrede i turista ka mobilnoj telefoniji. Ovo je posebno došlo do izražaja tokom 2007, kada je na crnogorsko tržište ušao i treći operator mobilne telefonije.

Tokom 2011. godine Pošta Crne Gore je imala ukupno 193 javne telefonske govornice, dok su ostali operatori prestali sa radom. Najveći broj javnih telefonskih govornica, osim u Podgorici, je bilo u primorskim opštinama. Analizom broja govornica po operatorima primjetno je da je samo Pošta Crne Gore tokom prethodnih godina uspjela da očuva ovaj servis, mada i ona u ograničenom obimu.

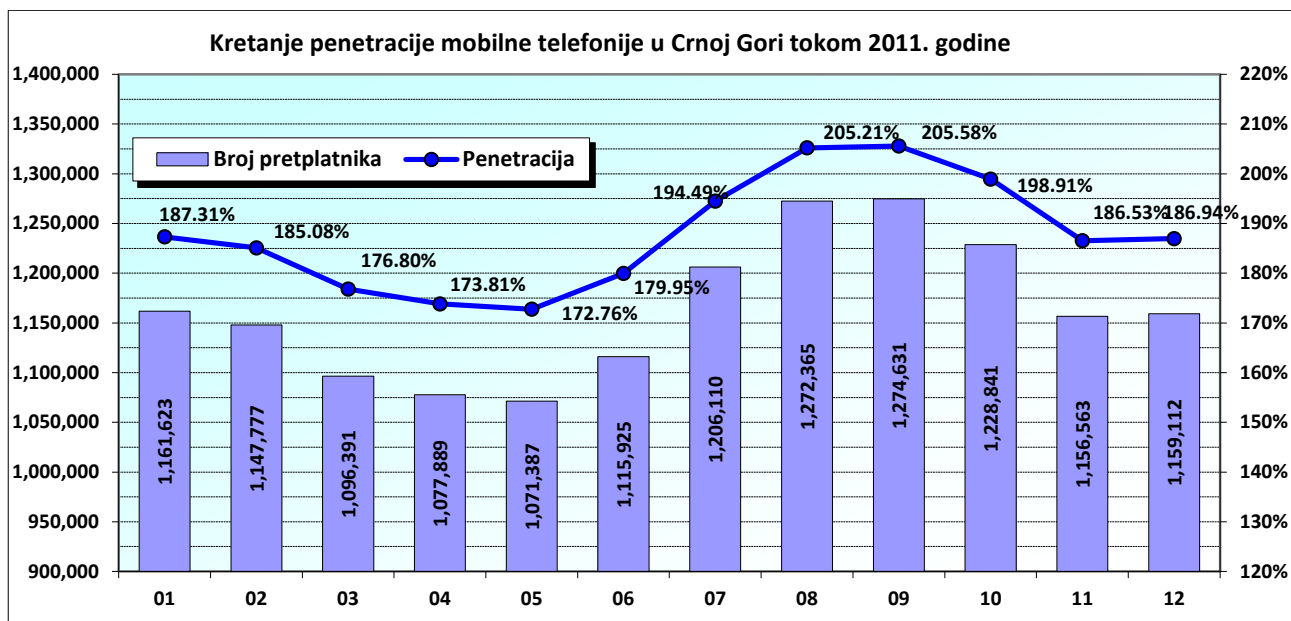
4.3. Tržište mobilne telefonije

Na crnogorskom tržištu mobilne telefonije posluju tri operatora, „Telenor“ d.o.o, Crnogorski Telekom a.d. i M:Tel d.o.o.

Na kraju 2011. godine broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori iznosio je 1.159.112 što odgovara penetraciji od 186,94%. U odnosu na kraj 2010. godine, broj korisnika je manji za 6.32%.

Najveća penetracija na tržištu mobilne telefonije u Crnoj Gori zabilježena je u septembru mjesecu 2011. godine kada je iznosila 205.58%, a najniža u maju, kada je iznosila 172.76%.

Na sljedećem grafiku prikazana je penetracija mobilne telefonije u 2011. godini po mjesecima.

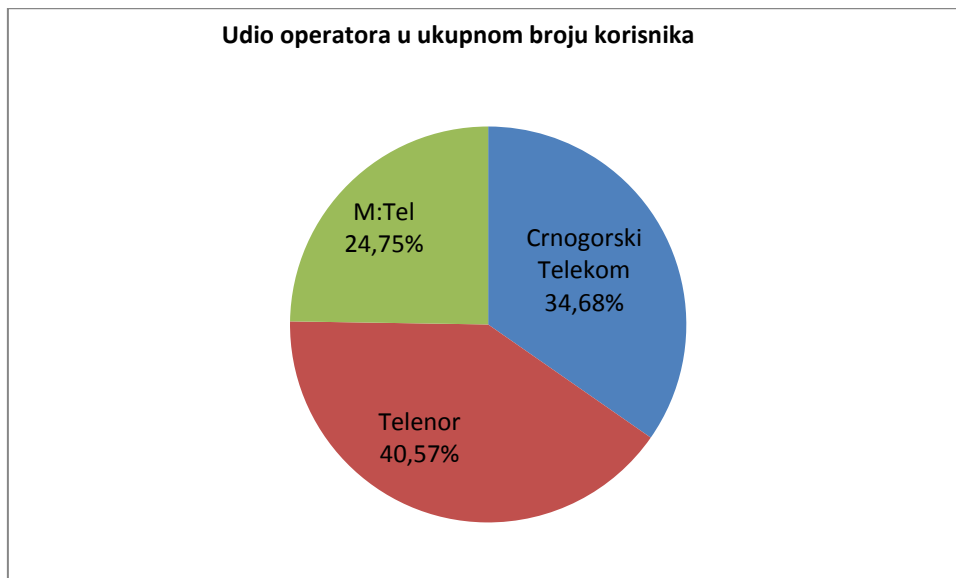

Od 1.159.112 korisnika mobilne telefonije broj prepaid korisnika je iznosio 841.071, dok je broj postpaid korisnika iznosio 318.041. Udio postpaid i prepaid korisnika u ukupnom broju korisnika prikazan je na sljedećem grafiku.

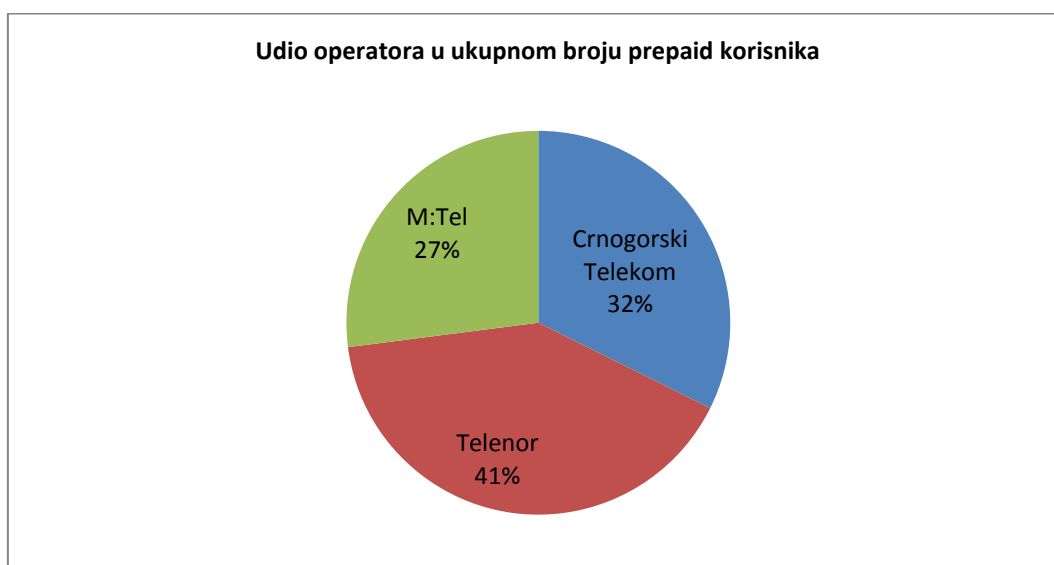
Od 1.159.112 korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori, na kraju 2011. godine, mobilni operator Telenor je imao 470.257 korisnika, Crnogorski Telekom 401.958 i M:Tel 286.897 korisnika ili procentualno: Telenor 40,57 %, Crnogorski Telekom 34,68 %, M:Tel 24,75 %.

Na sljedećem grafiku je dat udio svakog od operatora u ukupnom broju korisnika.

Od ukupnog broja 841.071 prepaid korisnika Telenor je imao 341.672, Crnogorski Telekom 272.036, a M:Tel 227.363, a od ukupnog broja 318.041 postpaid korisnika Crnogorski Telekom je imao 129.922, Telenor 128.585 i M:Tel 59.534.

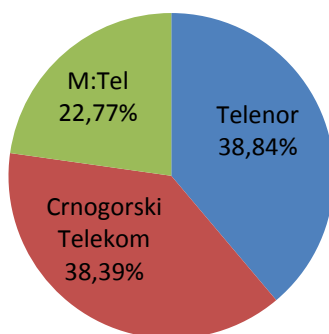
Odgovarajući nivoi učešća prema broju prepaid i postpaid korisnika mobilnih operatora u procentualnom iznosu su prikazani na sljedećim graficima:

Obim i struktura saobraćaja

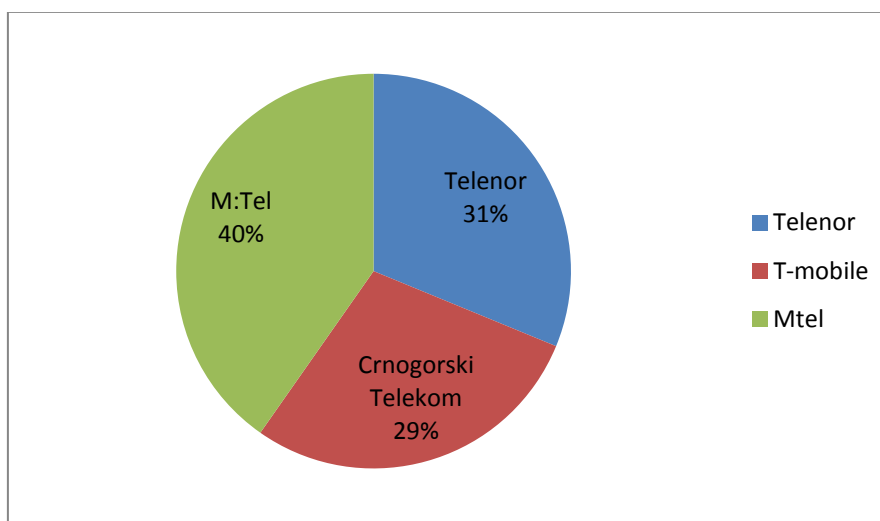
Tokom 2011. godine korisnici sva tri crnogorska operatora mobilne telefonije ostvarila su 1.481.648.465 minuta odlaznih poziva, što je rast od 4.1 % u odnosu na prethodnu godinu. Od ovog broja, korisnici Telenor-a ostvarili su 575.516.103, Crnogorski Telekom 568.777.764 a M:Tel-a 337.354.598 odlaznih minuta razgovora ili procentualno: Telenor 38.84 %, Crnogorski Telekom 38.39 % i M:Tel 22.77 %. Učešće sva tri operatora prema broju odlaznih minuta razgovora prikazan je na sljedećem grafiku:

Učešće operatora prema broju odlaznih minuta ostvarenih tokom 2011. godine

U decembru 2011. godine najveći udio na tržištu SMS poruka imao je M:Tel i to 40 %. Zatim je slijedio Telenor sa 31 % i Crnogorski Telekom sa 29 %.

Tržišni udio operatora po broju poslanih SMS poruka u toku mjeseca decembra 2011. godine, prikazan je na narednom grafiku:

4.3.1. Proces registracije prepaid korisnika mobilnih usluga

Pravilnikom o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža („Službeni list Crne Gore”, br. 77/2009 od 19. 11. 2009. godine) definisan je postupak prikupljanja, čuvanja i registrovanja podataka o korisnicima fiksne telefonije, mobilne telefonije i interneta. Ovim pravilnikom je bilo određeno da korisnike SIM kartica koje su aktivirane do dana početka primjene ovog pravilnika, operatori registruju u roku od osamnaest mjeseci od dana početka njegove primjene, odnosno do 27. 05. 2011. godine. Pravilnikom je određeno da SIM kartice čiji se korisnici ne registruju u definisanom roku, operator trajno deaktivira, odnosno onemogućiti njihovo dalje korišćenje. Nakoliko mjeseci prije predviđenog roka operatori su tražili produženje roka za registraciju prepaid korisnika mobilne telefonije, jer je do tada bilo registrovano svega 30% korisnika. Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je odredbama Pravilnika o izmjenama pravilnika o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža („Službeni list Crne Gore”, broj 24/11), produžilo rok za registraciju prepaid korisnika do 31. 12. 2011. godine.

Na zahtjev Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost operatori su tokom 2011. godine obavještavali korisnike o obavezi i proceduri registracije. Prema dostavljenim podacima Agenciji od strane operatora, do kraja 2011. godine registrovano je 76% prepaid SIM kartica koje su kod operatora imale status aktivnih kartica. Pregled registrovanih prepaid korisnika na kraju 2011. godine dat je u sljedećoj tabeli:

	Broj registrovanih prepaid korisnika
Crnogorski Telekom (T-Mobile)	273.752
Telenor	398.426
M:Tel	263.485
Ukupno	935.663

Kako je Pravilnikom o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža predviđeno da SIM kartice čiji se korisnici ne registruju u za to predviđenom roku operator trajno deaktivira, Agencija je odmah početkom 2012. godine od sva tri operatora zatražila da preduzmu mjere da onemoguće dalje korišćenje neregistrovanih SIM kartica.

4.3.2. Proces implementacije mobilnog koda zemlje MCC 297 i zamjena SIM kartica

Crnoj Gori je, nakon obnove državne nezavisnosti, od strane Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU) u septembru 2007. godine, između ostalih, dodijeljen i novi mobilni kod zemlje MCC 297. U prethodnom periodu Crna Gora je zajedno sa Srbijom koristila mobilni kod zemlje MCC 220. Ovaj mobilni kod su koristili operatori mobilne telefonije Telenor (ProMonte) i Crnogorski Telekom (T-Mobile). Treći operator M:Tel koristi MCC 297 od početka svog rada u Crnoj Gori.

Implementacija, odnosno zamjena mobilnih kodova (MCC+MNC) u Crnoj Gori je prvi takav slučaj u svjetskoj telekomunikacionoj praksi. Proces zamjene kodova je kompleksan posao, koji se izvodi u dužem vremenskom periodu i zahtjeva angažovanje velikih tehničkih i kadrovskih resursa. Imajući to u vidu resorna ministarstva Crne Gore i Srbije su postigla dogovor da prelazni period za zajedničko korišćenje mobilnog koda zemlje MCC 220 bude četiri godine, odnosno do 1. oktobra 2011. godine. Naknadnim sporazumom rok je prolongiran do 1. januara 2012. godine.

Implementacija novog MCC i MNC koda zahtijevala je tehničku rekonfiguraciju sistema, kompletnu zamjenu SIM kartica pri čemu je trebalo obezbjediti funkcionalnost servisa sa posebnom pažnjom na funkcionisanje roaming servisa. Proces je zahtjevao komplikovanu i izazovnu koordinaciju aktivnosti na svim relevantnim mrežnim elementima, zamjenu SIM kartica, promjene globalnih roaming sporazuma i konfiguraciju u mrežama roaming partnera. Prilagođenje je zahtijevalo da svi operatori koji imaju roaming sporazume sa crnogorskim operatorima implementiraju novi MCC kod kako bi korisnici mogli da koriste u kontinuitetu roaming u partnerskim mrežama. Kao posledica ove aktivnosti sa svim partnerima je trebalo obnoviti procedure komercijalnog uspostavljanja postojećih servisa sa novim MCC kodom na istovjetan način kao što je urađeno sa starim MCC kodom (distribucija novih testnih SIM, implementacija novih parametara u mreži partnera, testiranje postojećih servisa i validacija istih, potpisivanje novih bilateralnih sporazuma o komercijalnom startu servisa za novi MCC kod).

Prelazak na novi kod MCC 297 i mobilne mrežne kodove uspješno je izvršen, te su ispunjene obaveze promjene kodova u skladu sa dogovorenim rokovima. Zamjenu starih sa novim kodovima Telenor je završio 11. novembra 2011. godine a Crnogorski Telekom 14. decembra 2011. godine.

Telenor je implementaciju mobilnog državnog koda, u periodu od oktobr 2009. do decembra 2012. godine realizovao kroz tri faze i to:

- I faza: Implementacija novog MCC i MNC koda i obezbjeđivanje uslova za paralelno korišćenje starih i novih MCC i MNC kodova u mreži – obuhvatala je implementaciju u Osnovnom (Core) dijelu mreže, servisnim platformama i Sistemu za obračun i izmjenu korisničkog profila;
- II faza: Implementacija novog MCC i MNC koda i obezbjeđivanje uslova za paralelno korišćenje starih i novih MCC i MNC kodova u mrežama roaming partnera – obuhvatala je aktivnosti na intezivnim komunikacijama sa roaming partnerima i zajedničkom radu na implementacijama novih MCC i MNC kodova i obnavljanje roaming ugovora sa partnerima;
- III faza: Proces zamjene SIM kartica svim Telenor korisnicima koji je obuhvatio razne stacionarne i mobilne načine zamjene SIM kartica u zavisnosti od kategorija korisnika (pre-paid/post-paid/poslovni korisnici/fizička lica).

Sličan proces je sproveden i u mobilnoj mreži Crnogorskog Telekom. Prilikom promjene E212 MCC koda za javnost je bila najznačajnija i najvidljivija procedura zamjene SIM kartica za sve korisnike operatora Telenora i Crnogorskog Telekom.

Telenor je do 31. 01. 2012. godine izvršio zamjenu SIM kartica i to:

- Za postpaid korisnike: 101.000
- Za prepaid korisnike: 280.000

Broj zamijenjenih SIM kartica kod korisnika Crnogorskog Telekom je:

- Za postpaid korisnike: 113.484
- Za prepaid korisnike: 248.916

Korisnici koji još uvijek nijesu izvršili zamjenu SIM kartica mogu koristiti servise u okviru mreža koje im omogućavaju pristup. Kako bi se ovaj proces okončao u potpunosti, operatori će u narednom periodu nastaviti da kroz različite vidove komunikacije obavještavaju korisnike da izvrše zamjenu SIM kartica.

Sada se u Crnoj Gori koristi isključivo novi mobilni kod zemlje MCC 297, koji u kombinaciji sa kodom mobilne mreže MNC jednoznačno određuje mobilnu telekomunikacionu mrežu, kao što je dato u sledećoj tabeli:

OPERATOR	Mobilni kod zemlje MCC (ITU – E.212)	Kod mobilne mreže MNC
Telenor d.o.o.	297	01
Crnogorski Telekom A.D.	297	02
M:Tel d.o.o.	297	03

Kod mobilne mreže MNC dodjeljivan je sukcesivno, shodno redosljedu dolaska operatora na ovo telekomunikaciono tržište.

M:Tel od početka rada koristi kod 297 03, dok su Telenor (ProMonte) i Crnogorski Telekom (T-Mobile) izvršili zamjenu ovih kodova. Telenor je zamijenio kodove: 220 02 u 297 01, a Crnogorski Telekom 220 04 u 297 02.

Agencija je obrazac o notifikaciji novih mobilnih kodova (MCC+MNC) u Crnoj Gori dostavila Međunarodnoj uniji za telekomunikacije radi objave na sajtu i u Operativnom biltenu ITU-a.

4.3.3. Usklađivanje forme detaljnih računa sa članom 113 Zakona o elektronskim komunikacijama

Prema članu 113 Zakona o elektronskim komunikacijama operatori koji pružaju javne komunikacione usluge obavezni su korisnicima izdati detaljan račun, raščlanjen do nivoa koji omogućava jasno raspoznavanje svih stavki i provjeru obračunatog iznosa. Stavom 3 istog člana definisano je da detaljan račun za javno dostupne

telefonske usluge, na fiksnoj lokaciji, mora sadržati, odvojeno i podatke o broju poziva, trajanju tih poziva, broj obračunskih jedinica, jediničnu cijenu obračunske jedinice, iznos, i to odvojeno za pozive u lokalnom saobraćaju, pozive u međumjesnom saobraćaju, pozive u međunarodnom saobraćaju, pozive prema mobilnim javnim mrežama, pozive prema brojevima usluga sa dodatnom vrijednošću i pozive za prenos podataka. Prema stavu 4 člana 113 Zakona o elektronskim komunikacijama za ostale javno dostupne elektronske komunikacione usluge primjenjuje se odredba stava 3 člana 113.

Crnogorski Telekom, Telenor i M:Tel (za mobilne usluge) su korisnicima dostavljali detaljne račune za pružene usluge koji su bili raščlanjeni po pruženim uslugama, ali nijesu sadržali podatke o broju poziva, trajanju tih poziva, broju obračunskih jedinica, jediničnoj cijeni obračunske jedinice odvojeno po vrsti poziva.

M:Tel je svojim pretplatnicima za pružene usluge na fiksnoj lokaciji dostavljao detaljni račun koji je u najvećoj mogućoj mjeri bio usklađen sa članom 113 Zakona o elektronskim komunikacijama. U njemu jedino pozivi prema specijalnim brojevima nijesu bili raščlanjeni na podvrste, pa je zbog toga izostao i podatak o cijeni obračunskog intervala.

Insistiranjem Agencije na usklađivanju forme detaljnog računa sa Zakonom, postignut je dogovor sa operatorima da se:

- usklađivanje forme detaljnog računa za pružene usluge na fiksnoj lokaciji izvrši u jednom koraku;
- usklađivanje forme detaljnog računa za pružene mobilne usluge izvrši u dva koraka.

Operatorima je dostavljen predlog forme računa za pružene usluge na fiksnoj lokaciji i usluge i mobilnoj mreži u skladu sa dogovorenim dinamikom usklađivanja. Krajnji rok za usklađivanje detaljnog računa je bio 31. 12. 2011. godine.

Na osnovu stručnog nadzora postupanja operatora u skladu sa odredbama člana 113 Zakona, utvrđeno je da su operatori postupili po izdatim nalogima i da mjesečni računi za pružene usluge u fiksnoj i mobilnoj mreži M:Tel-a i Crnogorskog Telekoma, kao i mobilnoj mreži Telenor-a sadrže sve stavke predviđene članom 113 Zakona.

4.4. Tržište interneta i širokopojasnog pristupa

Trend porasta broja korisnika širokopojasnog pristupa Internetu se nastavio i u 2011. godini, tako da se broj korisnika fiksnog širokopojasnog pristupa povećao za 14,3%, a mobilnog za 89,4%. Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa na kraju 2011. godine je bila 13,3%, a mobilnog 10,4%. Kod fiksnog širokopojasnog pristupa najviše je korisnika ADSL-a 79%, a onda slijede korisnici WiMAX-a i KDS²⁰-a, sa 7% i 4% respektivno.

Svi operatori su povećali svoje međunarodne linkove ka internetu. Crnogorski Telekom je imao dva linka od po 10 Gb/s, jedan ka Telekomu Srbije, a drugi ka Telekomu Hrvatske. M:Tel je imao međunarodni internet link kapaciteta 775 Mb/s ka Telekomu Srbije dok je Telenor imao link kapaciteta od 450 Mb/s ka Telenoru Srbija i link kapaciteta 150 Mb/s ka Telekomu Srbije. Dasto Montel je imao link kapaciteta od 20 Mb/s (navedeni su samo međunarodni linkovi).

²⁰ KDS – kablovski distribicioni sistemi

4.4.1. Dial-up pristup internetu

Očigledno je da dial-up pristup Internetu ne može da zadovolji potrebe današnjih korisnika, tako da se iz godine u godine nastavlja pad broja korisnika i ostvarenog saobraćaja.

Ovu uslugu jedino pruža Crnogorski Telekom i broj korisnika je opao za 62,8% u odnosu na 2010. godinu. Putem dial-up-a internetu je pristupilo tokom 2011. godine 4.072 korisnika, od čega su 1.875 *prepaid*, a 2.197 *postpaid* korisnici. U narednoj tabeli je dat pregled broja korisnika sa dial-up pristupom internetu i to po kategoriji fizičkih i pravnih lica.

	broj korisnika - prepaid			broj korisnika - postpaid		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	ukupno
T-Com	1.689	186	1.875	1.919	278	2.197
Ukupno T-Com						4.072

Pad broja korisnika pratio je i pad dial-up saobraćaja od 72,2% u odnosu na 2010. godinu. Korisnici Crnogorskog Telekoma ostvarili su dial-up saobraćaj od 6.285.363 minuta. U donjoj tabeli je dat pregled saobraćaja po kategoriji fizičkih i pravnih lica.

	prepaid dial-up saobraćaj (minuti)			postpaid dial-up saobraćaj (minuti)		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	ukupno
T-Com	2.978.465	349.657	3.328.122	2.197.170	760.071	2.957.241
Ukupno T-Com						6.285.363

4.4.2. Fiksni širokopolasni pristup internetu

Pristup Internetu putem ADSL-a

Nastavljen je stalni porast broja korisnika ADSL-a, tako da se broj korisnika povećao za 12,8% u odnosu na 2010. godinu. Crnogorski Telekom je imao 64.717 ADSL korisnika u 2011. godini, od čega su 57.928 fizička, a 6.789 pravna lica. U narednoj tabeli je dat uporedni pregled broja korisnika ADSL-a.

ADSL korisnici						
2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
1.095	6.639	14.428	27.839	43.473	57.370	64.712

U tabeli je dat broj korisnika ADSL-a po opštinama.

Opština	2008.	2009.	2010.	2011.
Podgorica	8.798	15.978	20.833	23.809
Kolašin	235	315	352	413
Danilovgrad	486	837	977	1.242
Nikšić	1.513	2.352	3.753	5.131
Plužine	47	85	152	127
Šavnik	23	25	32	45
Žabljak	111	165	202	247
Pljevlja	508	857	1.359	1.215

Bijelo Polje	790	1.320	2.259	2.322
Mojkovac	118	244	302	430
Berane	485	825	1.315	1.524
Andrijevića	31	44	92	106
Plav	511	797	857	1.162
Rožaje	448	806	1.074	1.252
Cetinje	697	985	1.150	1.471
Herceg Novi	2.637	3.899	5.058	5.163
Kotor	2.326	3.086	3.709	4.310
Tivat	991	1.464	2.028	2.190
Budva	2.759	3.232	4.137	4.114
Bar	2.773	3.981	5.042	5.699
Ulcinj	1.551	2.176	2.687	2.740
Ukupno:	27.838	43.473	57.370	64.712

Kod rezidencijalnih korisnika najpopularniji je *flat* paket - ADSL Fl@t2, sa maksimalnom brzinom *download*-a od 2Mb/s. Ovaj paket koristi oko 79,3% rezidencijalnih korisnika. Kod biznis korisnika, 71,6% koristi Fl@tB4 paket sa maksimalnom brzinom *download*-a od 4Mbps.

Dostupnost usluge ADSL-a je 99,9%, odnosno 99,9% korisnika koji imaju fiksni telefonski priključak mogu uvesti uslugu ADSL-a. U 2011. godini Crnogorski Telekom je povećao broj ADSL čvorišta sa 169 na 192.

Pristup internetu putem WiMAX-a

Broj korisnika M:Tel-a koji pristupaju internetu putem WiMAX-a se povećao za 7,4% u odnosu na 2010. godinu, tako da je na kraju 2011. godine M:Tel imao 7.291 korisnika, od čega su 6.695 bila fizička lica, a 596 pravna lica. Broj korisnika WiMAX mreže Telenor-a je se nije mijenjao, i iznosi 5 korisnika. U tabeli koja slijedi dat je pregled broja WiMAX korisnika u periodu od izdavanja prvih licenci (sredina 2007. godine).

WiMAX korisnici				
2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
1.707	5.520	6.271	6.789	7.296

U narednoj tabeli je dat pregled WiMAX korisnika M:Tel-a po opštinama.

Opština	2008.	2009.	2010.	2011.
Bar	192	233	204	226
Berane	224	332	320	315
Bijelo Polje	235	382	254	178
Budva	156	10	912	1.225
Cetinje	507	484	442	421
Danilograd	1	0	13	23
Herceg Novi	27	49	65	78
Kolašin	0	3	6	10
Kotor	33	37	23	25
Mojkovac	0	0	1	2

Niksić	827	1036	928	938
Pljevlja	2	13	9	10
Podgorica	3287	3611	3551	3.777
Rožaje	15	30	29	27
Tivat	14	35	23	23
Ulcinj	0	0	4	13
Ukupno	5.520	6.255	6.784	7.291

Pristup internetu preko kablovskih distributivnih sistema (KDS)

KDS operator M-kabl je u 2011. godini, usluge pristupa internetu putem svoje kablovske distributivne mreže pored Podgorice, Pljevalja i Herceg Novog, počeo da pruža i u Bijelom Polju, Tivtu i Baru. Broj korisnika se više nego utrostručio, tako da je na kraju 2011. godine, M-kabl imao 2.172 korisnika, od čega su 2.142 fizička, a 30 pravna lica. Najpopularniji paket kod rezidencijalnih korisnika je *flat* paket 768/64 kb/s, koji koristi 73,9% korisnika. Ukupan kapacitet linka prema Internetu je 250 Mb/s. U narednoj tabeli je dat pregled korisnika M-kabla po opštinama.

Opština	2010.	2011.
Podgorica	420	755
Pljevlja	229	681
Bijelo Polje	-	229
Herceg Novi	26	213
Tivat	-	85
Bar	-	209
Ukupno:	675	2.172

Osim operatora M-kabl, pristup internetu putem kablovske distributivne mreže pruža i operator Cabling iz Budve. Broj korisnika Cablinga se povećao za 36,7% u odnosu na 2009. godinu, tako da je na kraju 2011. godine Cabling imao 1.166 korisnika, od čega su 1.102 bila fizička a 64 pravna lica. Uslugu pristupa internetu, Cabling pruža u saradnji sa M:Tel-om.

Cabling korisnici		
2009.	2010.	2011.
445	853	1.166

FTTx

Tokom 2011. godine počelo se sa intenzivnijom instalacijom optike do krajnjih korisnika, tako da je na kraju 2011. godine bilo 8.152 instaliranih priključaka, od čega je 1.029 aktivno. Ova vrsta internet pristupa je dostupna u Podgorici, Danilovgradu, Herceg Novom, Tivtu, Budvi i Baru. Operatori koji nude ove usluge su Crnogorski Telekom i Cabling. U donjim tabelama dat je pregled priključaka po opštinama i operatorima.

FTTx priključci-po opštinama							
Opština	Operator	FTTH ²¹		FTTB ²²		FTTC ²³	
		Instalirani	Uključeni	Instalirani	Uključeni	Instalirani	Uključeni
Bar	CT	204	15				
Budva	Cabling	223	34	49	49	174	173
Budva	CT	669	25				
Danilovgrad	CT	6	6				
Herceg Novi	CT	485	52				
Podgorica	CT	6.231	619				
Tivat	CT	111	56				
Ukupno:		7.929	807	49	49	174	173

Operator	FTTH		FTTB		FTTC	
	Instalirani	Uključeni	Instalirani	Uključeni	Instalirani	Uključeni
Cabling	223	34	49	49	174	173
CT	7.706	773				
Ukupno instaliranih	8.152					
Ukupno uključenih	1.029					

Internet iznajmljene linije

U 2011. godini 4 operatora je pružalo usluge internet iznajmljenih linija. U 2011. godini Crnogorski Telekom je povećao broj iznajmljenih linija sa 193 na 417, kod MNNews-a broj se smanjio sa 112 na 107, kod M:Tel-a se povećao sa 4 na 44, a kod Cabling se smanjio sa 2 na 1.

Pregled broja internet iznajmljenih linija po operatorima i opštinama je dat u tabeli.

Opština	Crnogorski Telekom	MNNews	Cabling	M:Tel
Podgorica	283	67	0	39
Danilovgrad	3	5	0	1
Bar	10	1	0	0
Berane	2	2	0	0
Bijelo Polje	2	0	0	0
Budva	34	6	1	2
Cetinje	5	0	0	0
Herceg Novi	6	3	0	0
Kolašin	5	0	0	1
Kotor	11	1	0	0
Nikšić	24	8	0	0
Pljevlja	7	1	0	1
Plav	2	0	0	0
Tivat	6	8	0	0

²¹ FTTH - Fiber to the home

²² FTTB - Fiber to the building

²³ FTTC – Fiber to the Curve/Cabinet

Ulcinj	17	5	0	0
Ukupno:	417	107	1	44

Pristup Internetu putem MPLS²⁴-a

Od 78 korisnika MipNet mreže Crnogorskog Telekom, samo su dva korisnika koristila uslugu pristupa Internetu.

Pristup Internetu putem IP MPLS VPN servisa M:Tel-a, koristi 3 korisnika na 43 lokacije.

Bežične pristupne tačke (2,4 GHz i 5 GHz)

Ukupan broj bežičnih pristupnih tačaka se smanjio u odnosu na 2010. godinu sa 125 na 107, tako da je Crnogorski Telekom imao 14, MNNews 69, Telenor 12 a Dasto Montel 12 pristupnih tačaka.

Putem bežičnih pristupnih tačaka Crnogorskog Telekom u 2011. godini internetu je pristupilo 1.561 korisnika, što je više nego sedem puta u odnosu na 2010. godinu.

Broj Telenorovih korisnika ove usluge se smanjio za 44,8% u odnosu na 2010. godinu i iznosio je 2.398.

MNNews je na kraju 2011. godine imao 2.600 korisnika na bežičnim pristupnim tačkama koje rade na radio-frekvencijskom opsegu 2,4 GHz što je porast od 23,8% u odnosu na 2010. godinu. Inače, kod MNNews-a ova usluga se ne naplaćuje.

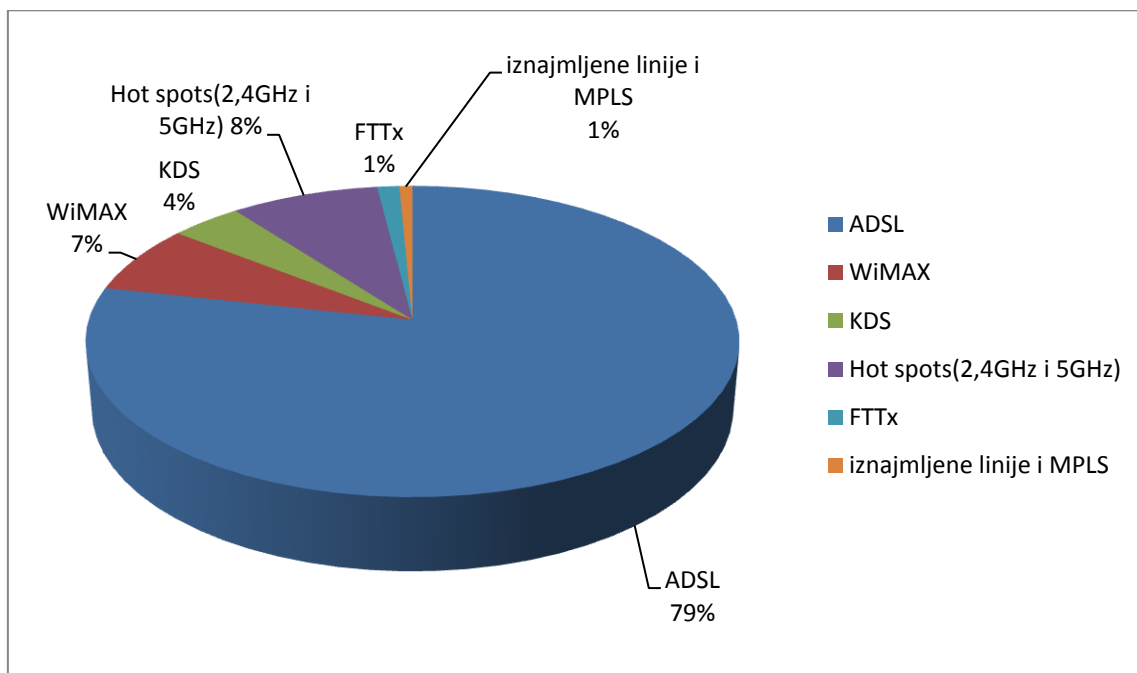
Broj korisnika Dasto Montel-a se povećao sa 357 na 376 korisnika.

U narednoj tabeli je dat raspored pristupnih tačaka po opštinama na kraju 2011. godine.

Opština	Crnogorski Telekom	MNNews	Telenor	Dasto Montel
Podgorica	2	11	3	0
Bar	1	2	0	0
Berane	0	7	0	0
Bijelo Polje	0	7	0	0
Budva	1	4	6	0
Cetinje	4	0	0	0
Herceg Novi	4	1	1	0
Kotor	1	1	2	0
Nikšić	0	2	0	0
Danilovgrad	0	3	0	0
Kolašin	1	0	0	0
Pljevlja	0	8	0	12
Tivat	0	14	0	0
Ulcinj	0	2	0	0
Andrijevica	0	0	0	0
Zabljak	0	7	0	0
Ukupno:	14	69	12	12

²⁴ MPLS (*Multiprotocol Label Switching*) - protokol za prenos i usmjeravanje podataka

Struktura korisnika širokopojasnog pristupa Interneti po načinu pristupa, izražena u procentualnom iznosu, je data na sljedećem grafiku.

4.4.3. Mobilni širokopojasni pristup internetu

Broj korisnika mobilnog širokopojasnog pristupa koji su pristupili internetu putem *data* SIM kartica se povećao za 89,4 % u odnosu na 2010. godinu. Broj korisnika Crnogorskog Telekom se povećao za 45,6%, dok se broj korisnika Telenora povećao za 144%. U donjoj tabeli data je struktura korisnika *data* SIM kartica u 2011. godini.

	Postpaid	Prepaid	Ukupno
Crnogorski Telekom	7.685	19.765	27.450
Telenor	15.146	21.820	36.966
Ukupno:			64.416

U sljedećoj tabeli je dat broj korisnika *data* SIM kartica po operatorima u periodu od 2008-2011. godine. Treba istaći da M:Tel nema u ponudi samo *data* SIM kartice koje se koriste samo za *data* saobraćaj.

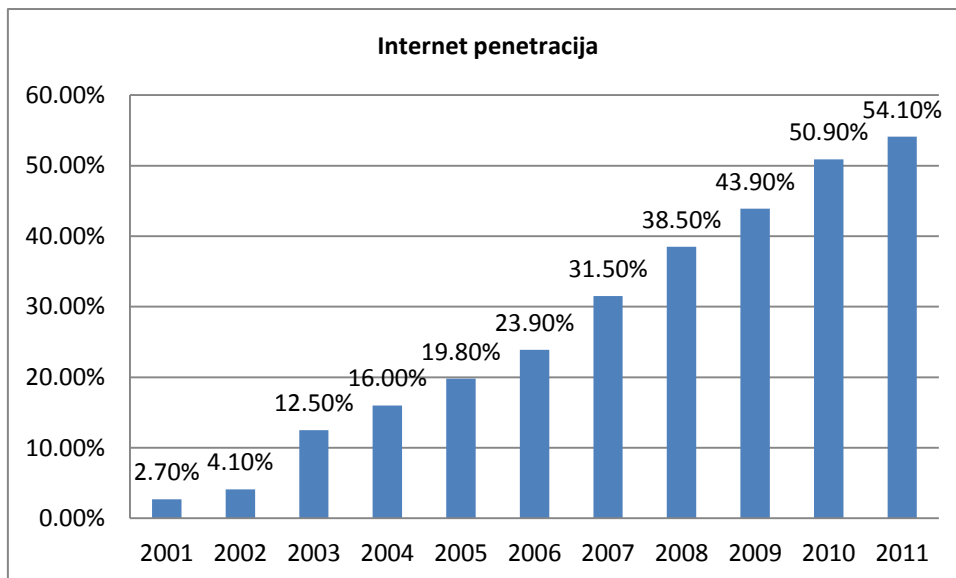
Korisnici <i>data</i> SIM kartica				
	2008	2009	2010	2011
T-Mobile	3.143	9.172	18.856	27.450
Telenor	4.954	11.183	15.149	36.966
Ukupno	8.097	20.355	34.005	64.416

Korisnici *data* SIM kartica Crnogorskog Telekom, ostvarili su saobraćaj od 268.377.943 MB, što je povećanje od skoro dva puta u odnosu na 2010. godinu, dok su korisnici Telenora ostvarili saobraćaj od 429.962.986 MB što je povećanje od 250% u odnosu na 2011. godinu.

Tokom 2010. godine internetu je putem mobilnog telefona ili 3G modema pristupilo 163.051 korisnika M:Tel-a, od čega su 34.760 bili postpaid korisnici a 128.291 prepaid korisnici. Od ukupnog broja korisnika M:Tel-a koji su internetu pristupili mobilnim telefonom ili 3G modema 40,9% se konektovalo putem UMTS/HSDPA tehnologije.

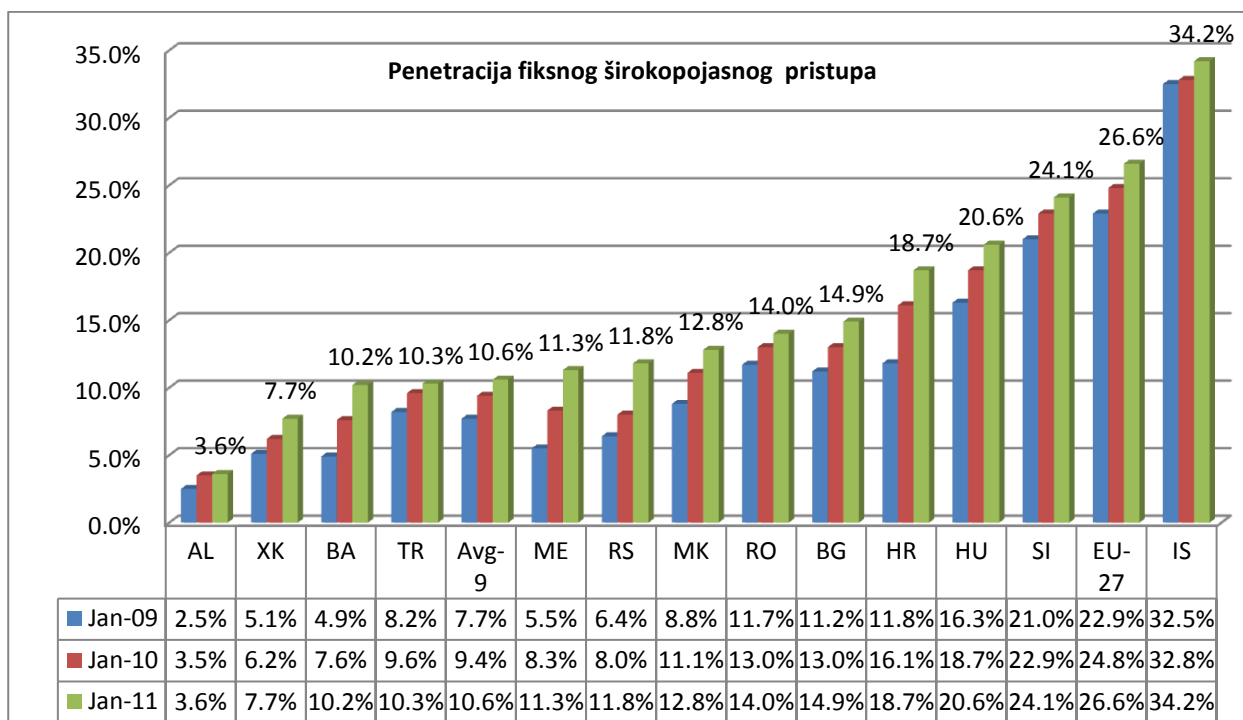
4.4.4. Internet penetracija

Na osnovu ankete Istraživanje o upotrebi ICT-ja u Crnoj Gori, koja je rađena u periodu od 01-28. 02. 2011. godine, dobijeno je da je 54,1 % stanovništva koristilo internet u posljednja tri mjeseca.

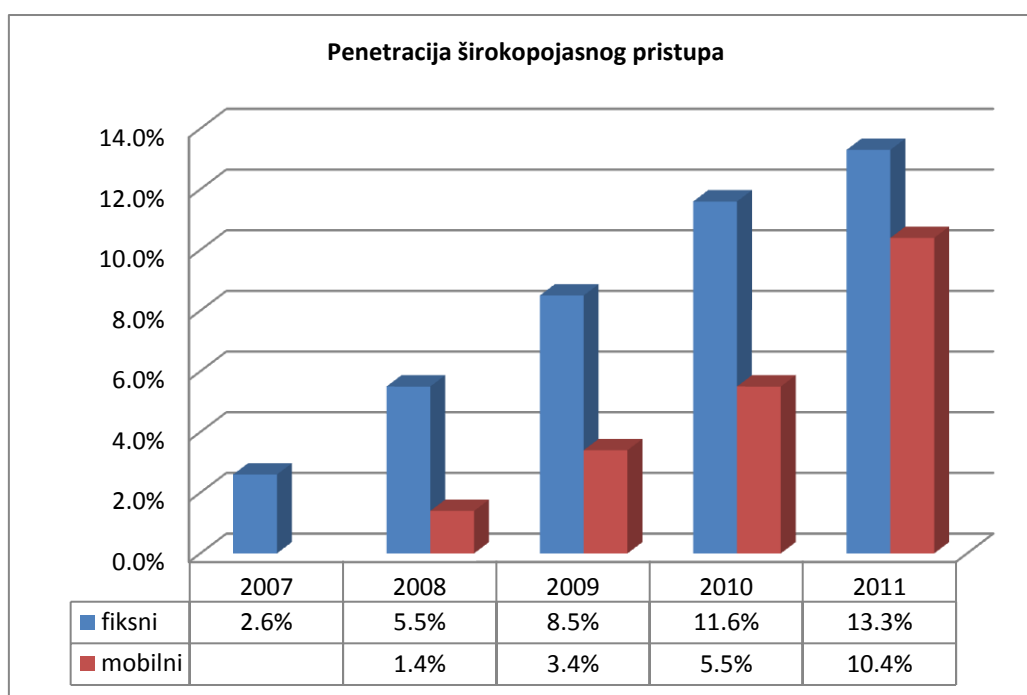
Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa (korisnici ADSL-a, WiMAX-a, kablovskih modema, iznajmljenih linija, FTtx i dr) je na kraju 2011. godine bila 13,3%, što je povećanje od 1,7% u odnosu na 2010. godinu. Kada se penetracija posmatra u odnosu na broj domaćinstava, onda se penetracija penje na 42,4% što je povećanje za 2,4% u odnosu na 2010. godinu.

Na narednoj slici su dati uporedni podaci o penetraciji fiksnog širokopojasnog pristupa u zemljama Jugoistočne Evrope za period januar 2009 – januar 2011. godine. Izvor podataka je Izvještaj "Cullen International" (novembar 2011).

Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa je 10,4% što je povećanje za 4,9% u odnosu na prethodnu 2010. godinu (uračunati korisnici samo *data SIM* kartica).

Na sljedećoj slici je dat grafički prikaz penetracije širokopojasnog pristupa u periodu od 2007-2011. godine.

4.5. Tržište VoIP servisa

U 2011. godini VoIP servise su pružali sljedeći operatori:

- VoIP Telekom,
- IPMont
- Pošta Crne Gore d.o.o.
- VoIP d.o.o.
- ProntoTel d.o.o.

Broj pretplnika VoIP Telekoma se povećao za 20,3% u odnosu na 2010. godinu, tako da je na kraju 2011. godine imao 391 pretplatnika. Broj prodatih vaučera se smanjio za 38,5% u odnosu na 2010. godinu, i ukupno je prodao 1.600 vaučera u 2011. godini. Ukupan generisani odlazni saobraćaj u 2011. godine je porastao za 12,9% u odnosu na 2010. godinu i iznosio je 251.549 minuta, a saobraćaj koji se tranzitira se smanjio za 7,5% u odnosu na 2010. godinu i iznosio je 398.278 minuta. VoIP Telekom je povećao kapacitet internet linka u odnosu na 2010. godinu. Kapacitet je uvećan sa 1Mb/s na 4 Mb/s.

IPMont ove usluge pruža putem servisa izbora operatora. Broj korisnika IPMont-a se smanjio za 4,2%, a broj aktiviranih vaučera za 20,9% u odnosu na 2010. godinu. Na kraju 2011. godine IPMont je imao 1.124 korisnika. Tokom 2011. godine je aktivirano 4.133 vaučera. Ostvaren je saobraćaj od 315.216 minuta, što je za 22,9% manje nego 2010. godine. Od ukupnog saobraćaja, 29% je bilo ka Srbiji, a 70% ka ostalim međunarodnim destinacijama. Kapacitet internet linka je povećan u odnosu na 2010. godinu, sa 2Mb/s na 3Mb/s.

Tokom 2011. godine Pošta Crne Gore d.o.o. je povećala broj javnih telefonskih govornica putem kojih je pružala VoIP servise. Broj govornica se povećao sa 12 koliko ih je bilo u 2010. godini na 52 koliko ih je bilo na kraju 2011. godine. U 2011. godini Pošta Crne Gore je imala 20 govornica na teritoriji opštine Herceg Novi, 7 na teritoriji opštine Tivat, 11 na teritoriji opštine Budva, 9 na teritoriji opštine Bar i 5 na teritoriji opštine Kotor. Ostvareni saobraćaj u 2011. godini je porastao za 123% u odnosu na 2010. godinu i iznosio je 272.182 minuta. Od ukupnog saobraćaja 31,3% je bilo ka Srbiji, a 66,2% ka ostalim međunarodnim destinacijama.

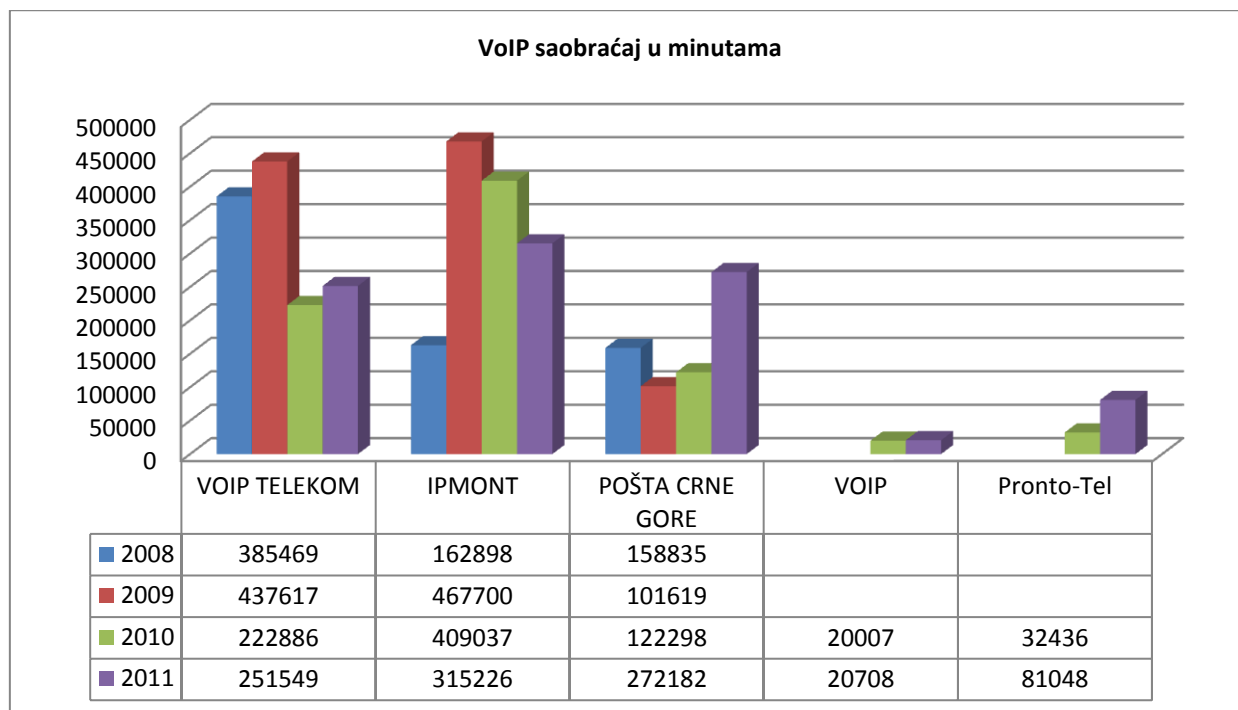
VOIP d.o.o. pruža usluge putem telefonskih govornica, i ukupan ostvareni saobraćaj je iznosio 20.708 minuta, što je povećanje od 3,4% u odnosu na 2010. godinu. Od ukupnog saobraćaja 13% je bilo ka Srbiji, a 83% ka ostalim međunarodnim destinacijama.

ProntoTel je pružao VoIP usluge putem javnih govornica (2 govornice u Budvi i po jedna u Rafailovićima i Bečićima) i imao je dva poslovna korisnika u Budvi. Korisnici ProntoTel-a su ostavili 81.048 minuta saobraćaja u 2011. godini, što je povećanje od 150% u odnosu na 2010. godinu. Od ukupnog saobraćaja 8,1% je bilo ka Srbiji, a 90,8% ka ostalim međunarodnim destinacijama.

MNNNews je pružao VoIP usluge na veleprodajnom nivou Pošti Crne Gore i ukupan broj minuta je iznosio 272.182.

Tokom 2011. godine korisnici su preko VoIP operatora ostvarili 940.713 minuta saobraćaja, što je povećanje od 16,6% u odnosu na 2010 godinu.

Na sljedećem grafiku dat je prikaz generisanog VoIP saobraćaja po operatorima.

4.6. Tržište iznajmljenih linija

Iznajmljene linije su veoma važna javna elektronska komunikaciona usluga, posebno za poslovne korisnike. Služe za povezivanje lokacija poslovnih korisnika, bilo da se one nalaze u državi ili u više država, iznajmljenim linijama konstantnog kapaciteta.

Pored toga, iznajmljene linije predstavljaju osnovu za alternativne operatore koji konkurišu, direktno ili indirektno, dominantnom (*incumbent*) operatoru.

Usluge iznajmljenih linija na tržištu Crne Gore trenutno pružaju sljedeći operatori javnih elektronskih komunikacionih usluga:

- Crnogorski Telekom a.d,
- M:Tel d.o.o,
- Radio-difuzni centar d.o.o,
- MNnews d.o.o. i
- Fibernet d.o.o.

U odnosu na 2010. godinu, Fibernet je počeo sa pružanjem usluge iznajmljenih linija tokom 2011. godine. Fibernet i Crnogorski Telekom su jedini operatori koji za pružanje usluge iznajmljenih linija, kao fizički medijum za prenos koriste optička vlakna. Upravo ta činjenica ovim operatorima omogućava da odgovore na zahtjeve za velikim kapacitetima iznajmljenih linija, kako u granicama države tako i prema drugim državama. Ostali operatori (M:Tel, Radio-difuzni centar i MNnews) uslugu iznajmljenih linija pružaju korišćenjem radio sistema prenosa kao fizičkog medijuma. Upravo radio sistemi prenosa koje koriste navedeni opratori predstavljaju limitirajući faktor za pružanje iznajmljenih linija velikog kapaciteta.

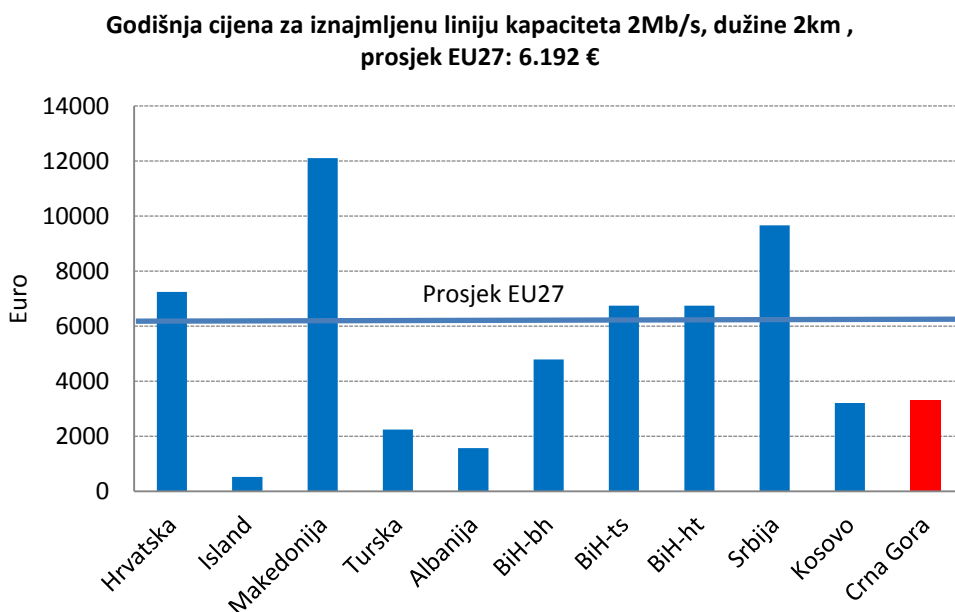
U većini evropskih država značajnu konkurenciju dominantnom operatoru predstavljali su operatori koji su se razvili u okviru elektroenergetskih i željezničkih kompanija. U Crnoj Gori je za pružanje usluga iznajmljenih linija registrovan kao operator Crnogorski elektroenergetski sistem, koji je izvršio polaganje optičkih kablova i instalacijom prenosnih uređaja, ali nije započeo sa pružanjem usluga iznajmljivanja linija.

4.6.1. Cijene usluge iznajmljenih linija

Tokom 2011. godine nije došlo do promjene cijena usluge iznajmljenih linija na nivou maloprodaje kod Crnogorskog Telekomu kao *incumbent* operatora, koji ima najviši tržišni udio na segmentu usluga iznajmljenih linija. U kontekstu priče o cijenama usluga iznajmljenih linija, treba istaći da je Agencija u novembru 2010. godine donijela rješenje o proglašenju Crnogorskog Telekomu operatorom sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu terminalnih ili zaključnih segmenata iznajmljenih linija-veleprodajni nivo. Kada su u pitanju cijene ovih usluga, Agencija je propisala obavezu Crnogorskom Telekomu, kao prelazno rješenje do formiranja troškovno orijentisanih cijena, da primijeni maksimalne cijene za pojedine kategorije terminalnih ili zaključnih segmenata iznajmljenih linija, u skladu sa Drugim dijelom Preporuke Evropske Komisije od 25. 03. 2005. godine o pružanju iznajmljenih linija (*COMMISSION RECOMMENDATION of 29 March 2005 on the provision of leased lines in the European Union — Part 2 — pricing aspects of wholesale leased lines part circuits*). Crnogorski Telekom je primijenio navedene cijene u februaru 2011. godine, objavljivanjem cijena u Referentnoj veleprodajnoj ponudi terminalnog segmenta iznajmljenih linija. Pri tome treba istaći da je Crnogorski Telekom primijenio drugačiju metodologiju formiranja cijena (cijena zavisi od iznajmljenog kapaciteta i radijalnog rastojanja terminalnih tačaka), u odnosu na onu koju je do sada primjenjivao Crnogorski Telekom za ovaj tip usluge.

Za poređenje cijena usluga iznajmljenih linija sa cijenama u državama iz okruženja korišćeni su podaci iz I Izvještaja: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, novembar 2011. godine (*REPORT 1 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izvještaj je pripremila konsultantska firma Cullen International za potrebe Evropske Komisije. Upporedni podaci pokazuju godišnje cijene zakupa iznajmljenih linija na nivou maloprodaje, i ne uključuju PDV i jednokratne naknade.

Na sljedećem grafikonu je dat uporedni prikaz cijena za iznajmljene linije kapaciteta 2Mb/s dužine 2 km.

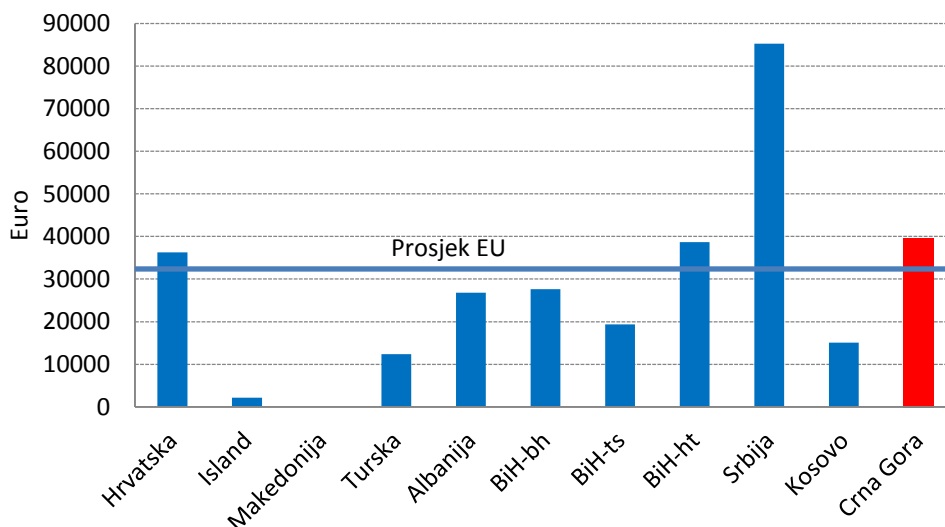

IZVOR: REPORT 1 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (novembar 2011.)

Iz ovog grafikona se može zaključiti da su cijene usluge iznajmljene linije kapaciteta 2Mb/s, dužine 2km, u Crnoj Gori niže od većine cijena ove usluge u zemljama regiona. Takođe, treba naglasiti da je cijena ovog tipa iznajmljene linije, koja iznosi 3.300 €, u Crnoj Gori niža od prosječne cijene ovog tipa iznajmljene linije u članicama EU, koja iznosi 6.192 € .

Na sljedećem grafikonu je dat uporedni prikaz cijena za iznajmljene linije kapaciteta 34Mb/s dužine 2 km.

**Godišnja cijena za iznajmljenu liniju kapaciteta 34Mb/s, dužine 2 km,
prosjek EU: 33.900 €**

IZVOR: REPORT 1 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (novembar 2011.)

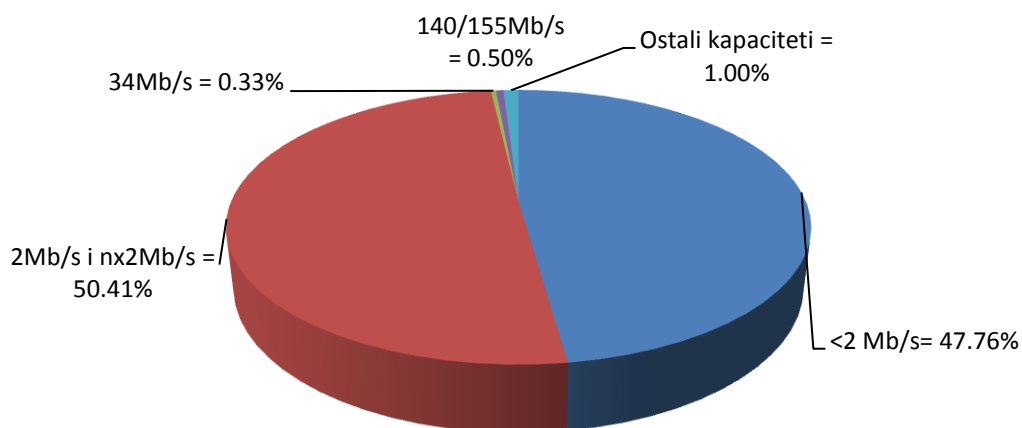
Iz ovog grafikona se može zaključiti da su cijene usluge iznajmljene linije kapaciteta 34Mb/s, dužine 2km, u Crnoj Gori nešto iznad nivoa cijena ove usluge u zemljama regiona. Takođe, treba naglasiti da je cijena ovog tipa iznajmljene linije, koja iznosi 39.600 €, u Crnoj Gori iznad prosječne cijene ovog tipa iznajmljene linije u članicama EU koja iznosi 33.900 €.

4.6.2. Struktura tržišta

Ukupan broj iznajmljenih linija u 2011. godini je iznosio 603. Ovo je ukupan broj iznajmljenih linija koji uključuje nacionalne i međunarodne iznajmljene linije svih kapaciteta. Takođe, ovaj broj uključuje ukupan broj iznajmljenih linija na nivou maloprodaje i veleprodaje.

Struktura iznajmljenih linija prema kapacitetima, u 2011. godini, je prikazan na sljedećem grafikonu:

Struktura iznajmljenih linija prema kapacitetima u 2011. godini

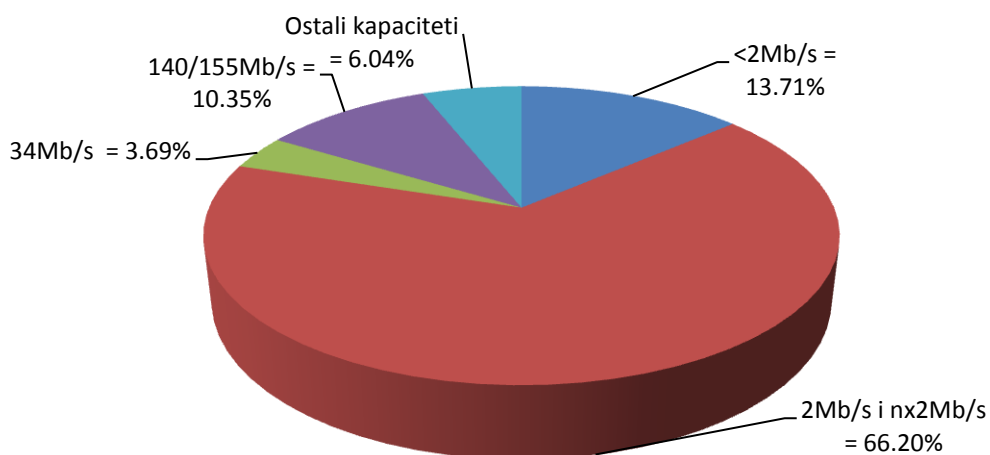

U odnosu na 2010. godinu, broj iznajmljenih linija se povećao za 7,1% (u 2010. godini ukupan broj iznajmljenih linija je iznosio 563). U odnosu na broj iznajmljenih linija po određenim kapacitetima, treba naglasiti da je došlo je do povećanja od 18,5 % broja iznajmljenih linija za kapacitete <2Mb/s.

Ukupan prihod koji je ostavaren od pružanja usluge iznajmljenih linija u 2011. godini je iznosio 3.163.698,04 €. Ovaj prihod obuhvata prihode od usluga nacionalnih i međunarodnih iznajmljenih linija svih kapaciteta. Takođe, obuhvata prihod kako od iznajmljenih linija na nivou maloprodaje tako i na nivou veleprodaje. U odnosu na 2010. godinu, ukupan prihod od usluge iznajmljenih linija se smanjio za 12,25% (u 2010. godini ukupan prihod od usluga iznajmljenih linija je iznosio 3.605.258,64€).

Struktura prihoda prema kapacitetima iznajmljenih linija u 2011. godini je prikazana na sljedećem grafikonu

Struktura prihoda po kapacitetima iznajmljenih linija u 2011. godini

4.7. Tržište distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjih korisnika

Dinamičniji razvoj kablovske televizije u Crnoj Gori počeo je januara 2007. godine kada su zvanično dodijeljene prve licence na osnovu međunarodnog tendera. Crna Gora je među posljednjim državama u regionu počela sa razvojem elektronskih komunikacionih mreža koje se prvenstveno koriste za servis distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjeg korisnika. I pored toga danas u Crnoj Gori postoje četiri tehnološke platforme na kojima se razvija kablovska televizija i to :

1. klasična kablovska tehnologija, usavršena sedamdesetih godina prošlog vijeka, bazirana na DOSCIS standardima gdje se kao fizički sloj odnosno prenosni medijum prvenstveno koriste koaksijalni kablovi;
2. MMDS platforma koja za fizički sloj koristi radio talase iz područja 11,7 MHz do 12,5 MHz i koja je bazirana na distribuciji televizijskih i radijskih programa putem zemaljskog sistema predajnika i repetitora na gore navedenim frekvencijama;
3. DTH (*Direct to Home*) platforma kod koje se distribucija radijskih i TV programa vrši preko jednog ili više satelita;
4. IPTV platforma koja je zasnovana na IP protokolu, čija standardizacija i danas evoluirala i koja na fizičkom sloju koristi bakarne i optičke kablove.

Usluge distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjih korisnika na teritoriji Crne Gore je 2011. godine pružalo 7 operatora putem 4 različite tehnološke platforme:

1. Cabling d.o.o, klasična kablovska tehnologija KDS,
2. Eltamont d.o.o, klasična kablovska tehnologija KDS,
3. MediaNet d.o.o, klasična kablovska tehnologija KDS,
4. M-kabl d.o.o, klasična kablovska tehnologija KDS,
5. Broadband Montenegro d.o.o, MMDS platforma,
6. Total TV Montenegro d.o.o, DTH platforma i
7. Crnogorski Telekom a.d, IPTV platforma.

Kada je u pitanju usluga distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjih korisnika putem neke od ove četiri tehnologije (KDS, MMDS, DTH, IPTV) ističemo da su Crnogorski Telekom i Total TV Montenegro zastupljeni na cjelokupnoj teritoriji države dok ostali operatori imaju lokalni ili regionalni karakter, tj. razvijaju svoje sisteme na teritoriji jedne ili više opština i to:

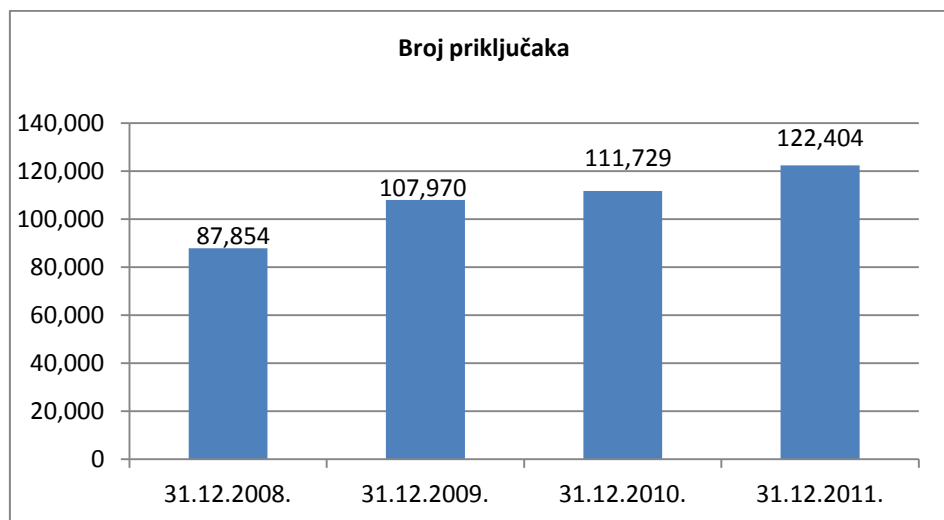
- Broadband Montenegro na teritoriji opština: Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Herceg Novi, Kotor, Nikšić, Plav, Podgorica, Tivat i Ulcinj;
- Cabling na teritoriji opštine Budva;
- Eltamont na teritoriji opštine Nikšić;
- MediaNet na teritoriji opština Berane i Rožaje;
- M-kabl na teritoriji opština: Bar, Bijelo Polje, Herceg Novi, Kotor, Pljevlja, Podgorica i Tivat.

Broj priključaka distribucije radijskih i televizijskih programa na kraju 2011. godine je iznosio 122.404. Pregled priključaka po platformama za period poslednje 4 godine dat je slijedećom tabelom:

Datum/Platforma	KDS	MMDS	DTH	IPTV	Ukupno
31.12.2008.	16.383	18.867	35.073	17.531	87.854
31.12.2009.	19.699	24.486	33.858	29.927	107.970
31.12.2010.	16.092	20.109	34.339	41.189	111.729
31.12.2011.	15.745	19.948	36.503	50.208	122.404

Pregled priključaka po platformama

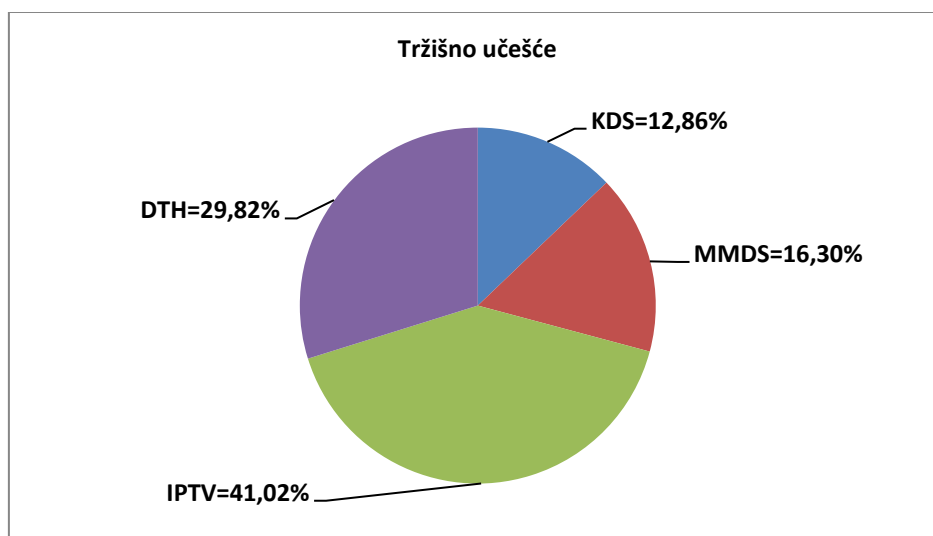
Kretanje broja priključaka za period od 2008-2011. godine prikazano je na sledećem grafiku:

Kretanje broja priključaka

Tržišno učešće pojedinih platformi izraženo u procentima je:

- KDS učestvuje sa 12,86% tržišta,
- MMDS učestvuje sa 16,30% tržišta,
- DTH učestvuje sa 29,82% tržišta,
- IPTV učestvuje sa 41,02% tržišta.

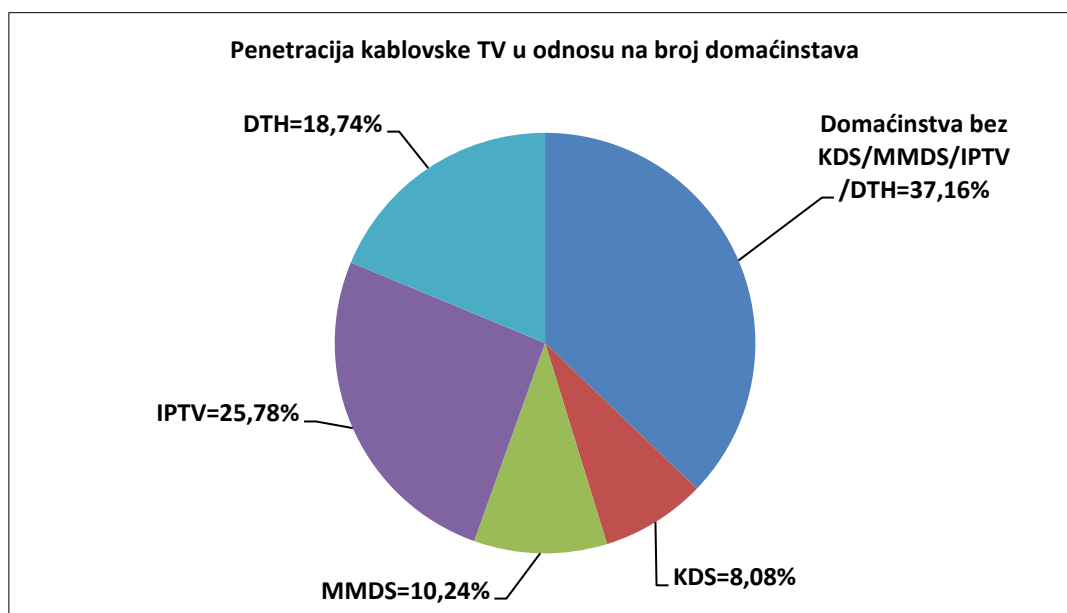

Tržišno učešće KDS/MMDS/IPTV/DTH operatora u ukupnom broju priključaka

U odnosu na kraj 2010. godine, na kraju 2011. godine, broj priključaka usluga distribucije radio i televizijskog programa putem različitih platformi (KDS/MMDS/IPTV/DTH) uvećan je za 10.675 što predstavlja rast od 9.55%. Za period od kraja 2008. do kraja 2011. godine, taj broj je uvećan za 34.550, odnosno 39.33%. Generalna ocjena je da su operatori koji su počeli sa pružanjem svojih usluga krajnjim korisnicima uglavnom ostvarili porast broja priključaka pri čemu stepen penetracije i dinamika variraju u odnosu na pojedine operatore. Najveći rast broja priključaka bilježi Crnogorski Telekom koji pruža usluge preko IPTV platforme, a koji trenutno zauzima 41.02% tržišta.

Od ukupnog broja priključaka broj priključka koji se odnosi na fizička lica je 119.467. Prema podacima Zavoda za statistiku Crne Gore (*Popis iz 2011. godine – Izvor: Monstat „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011“*) broj domaćinstava u Crnoj Gori iznosi 194.795. Prosječno domaćinstvo u Crnoj Gori broji 3.2

člana pa prema tome penetracija kablovske televizije u odnosu na broj domaćinstava iznosi 61.33% odnosno 382.300 korisnika.

Penetracija KDS/MMDS/IPTV/DTH platforme u odnosu na broj domaćinstava

U sklopu osnovnog paketa operatori prosječno nude 61 program (najmanje 35, a najviše 100 kanala), po prosječnoj cijeni 9,38€ (najmanje 8,00€, a najviše 10,00€). Mreže sa koaksijalnim kablovima se digitalizuju i zamjenjuju mrežama sa optičkim kablovima što doprinosi podizanju kvaliteta usluga i ponudi novih servisa.

4.8. Interkonekcija i operatorski pristup

U 2011. godini je došlo do značajnih promjena u segmentu interkonekcije i operatorskog pristupa na tržištu elektronskih komunikacija u Crnoj Gori. Posebno treba izdvojiti ispunjavanje obaveza koje su propisane rješenjima o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na pojedinim relevantnim tržištima. Operatori su primijenili naložene regulatorne mjere, u prvom redu objavljivanjem referentnih interkonekcionih ponuda za odgovarajuća relevantna tržišta, primjenom cijena utvrđenih analizama relevantnih tržišta, kao i usklađivanjem postojećih ugovora o interkonekciji i operatorskom pristupu sa novim uslovima pružanja određenih usluga na nivou veleprodaje.

Ono što treba posebno istaći jeste činjenica da je Agencija, u skladu sa praksom u zemljama članicama EU, propisala set novih obaveza na nivou veleprodaje operatorima sa značajnom tržišnom pozicijom. Među najznačajnijim obavezama na nivou veleprodaje treba izdvojiti, između ostalog: razvezivanje lokalne petlje (potpuni i zajednički pristup), širokopojasni pristup na nivou veleprodaje, predizbor operatora i iznajmljivanje pretplatničke linije na nivou veleprodaje. Uslovi za pružanje navedenih usluga na nivou veleprodaje su detaljno specificirani u odgovarajućim referentnim ponudama operatora sa značajnom tržišnom snagom. Referentne ponude za određene usluge na nivou veleprodaje operatori sa značajnom tržišnom snagom su objavili u ferbruaru 2011. godine. Agencija je, u skladu sa Zakonom propisanim nadležnostima, rješenjima izvršila određene izmjene i dopune objavljenih referentnih ponuda, nakon obavljene javne rasprave.

Pored novih obaveza propisanih operatorima sa značajnom tržišnom pozicijom, Agencija je u skladu sa analizama relevantnih tržišta, propisala i smanjenje cijena pojedinih veleprodajnih usluga, koje su operatori primijenili tokom 2011. godine. U tom kontekstu posebno treba istaći smanjenje cijena: za usluge terminacije poziva u fiksne i mobilne mreže, uslugu originacije poziva iz fiksne mreže, usluge terminalnih segmenata iznajmljenih linija i zakupa prostora u telekomunikacionoj kablovskoj kanalizaciji.

Preduzete regulatorne mjere će stvoriti neophodne uslove za jačanje konkurencije na tržištu, kako kroz jačanje pozicije postojećih alternativnih operatera tako i kroz ulazak novih operatera na tržište Crne Gore.

4.8.1. Cijene interkonekcionih servisa

4.8.1.1. Cijene terminacije poziva u fiksne mreže

Tokom 2011. godine došlo je do promjena cijena usluga terminacije poziva u fiksnu mrežu koje su uslovljene obavezama koje su proistekle iz Analize relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji-veleprodajni nivo, koju je Agencija završila u 2010. godini.

U svim referentnim izvještajima za članice Evropske Unije i države regiona, vrši se poređenje cijena terminacije poziva u mrežu fiksnog dominantnog (*incumbent*) operatera. U Crnoj Gori cijene tih usluga su bile sljedeće:

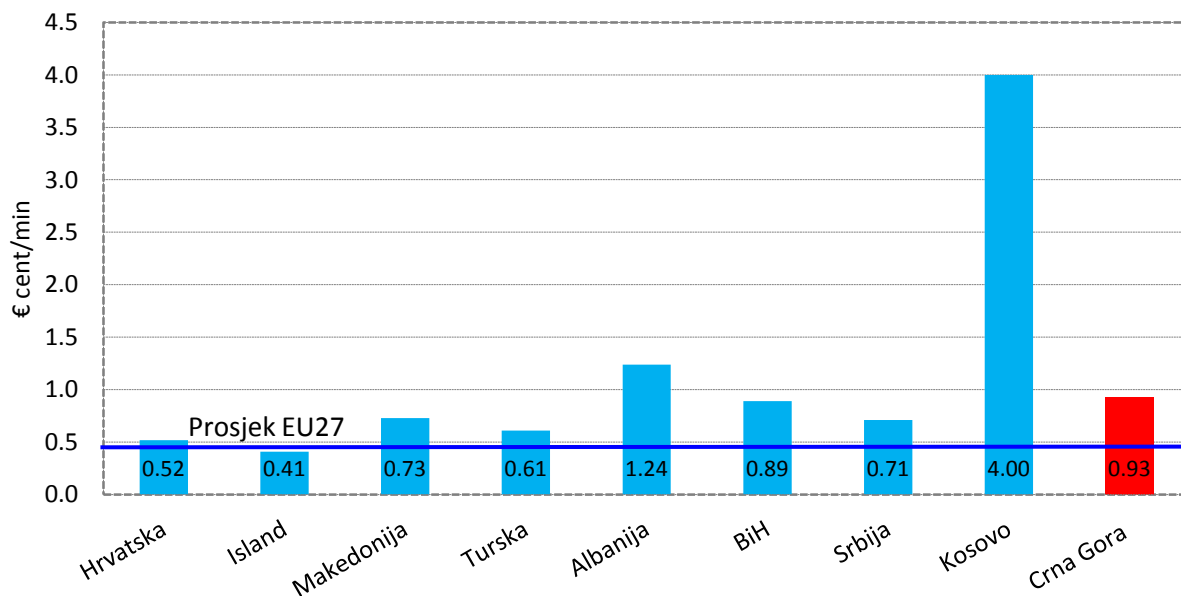
- cijena usluge nacionalne terminacije poziva u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekoma je od 12. 02. 2011. godine iznosila 1,88 €cent/min, a na kraju 2011. godine je iznosila 1,07 €cent/min, što predstavlja smanjenje cijene ove usluge od 60,3% u odnosu na kraj 2010. godine;
- cijena usluge terminacije poziva u okviru mrežnog koda pristupne tačke u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekoma je od 12. 02. 2011. godine iznosila 1,59 €cent/min, a na kraju 2011. godine je iznosila 0,93 €cent/min, što predstavlja smanjenje cijene ove usluge od 58,6% u odnosu na kraj 2010. godine.

Cijena terminacije poziva u fiksnu mrežu M:Tel-a je, takođe u skladu sa Analizom relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji-veleprodajni nivo, promijenjena i iznosila je, na dan 12. 02. 2011. godine 2,81 €cent/min da bi na kraju 2011. godine iznosila 1,42 €cent/min, što predstavlja smanjenje cijene ove usluge od 52,6% u odnosu na kraj 2010. godine. Kao što se iz navedenih cijena terminacije poziva može vidjeti, Agencija je dozvolila asimetriju ovih cijena u ograničenom vremenskom periodu.

Za poređenje cijena usluge terminacije poziva u fiksnoj mreži sa cijenama u državama iz okruženja korišćeni su podaci iz I Izvještaja: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, novembar 2011. godine (*REPORT 1 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izvještaj je pripremila konsultantska firma Cullen International za potrebe Evropske Komisije.

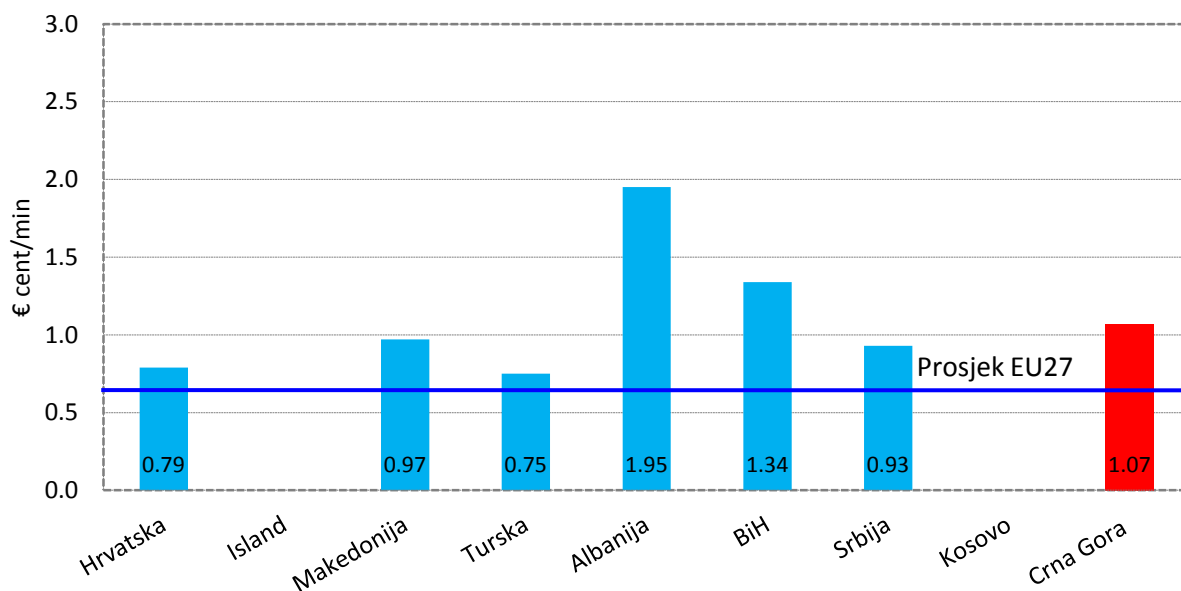
Na sljedećim grafikonima su prikazane cijene za servis terminacije poziva u fiksnu mrežu za kategorije *local* i *single transit* terminaciju poziva u mrežu *incumbent* operatera, za države iz okruženja (cijena po minuti koja je prosječna cijena prva tri minuta poziva u skupom intervalu, tkz. *peak-time*). Na grafikonima ispod je data i prosječna ponderisana vrijednost cijena za *local* i *single transit* terminaciju za članice EU koje iznose 0,47 €cent/min i 0,68 €cent/min respektivno (Izvor: *Digital Agenda Scoreboard 2011- Electronic communications market indicators*, maj 2011).

**Cijena servisa terminacije poziva u mrežu incumbent
fiksno operatora - local terminacija poziva
prosjeak EU - 0,47 € cent/min**

IZVOR: REPORT 1 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (novembar 2011.)

**Cijena servisa terminacije poziva u mrežu incumbent
fiksno operatora - single transit terminacija poziva
EU prosjeak - 0,68 € cent/min**

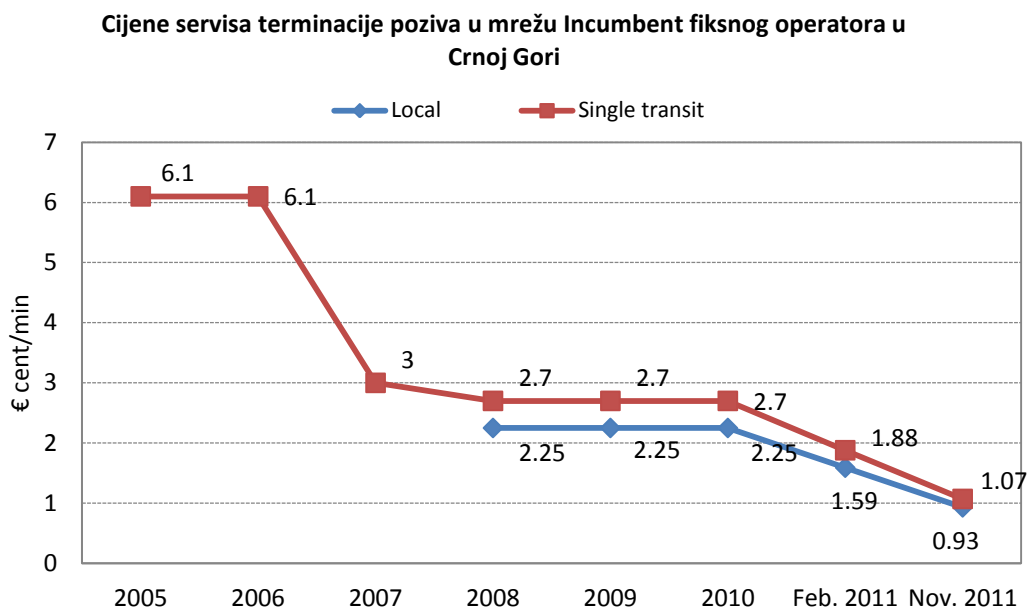

IZVOR: Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (novembar 2011.)

Na osnovu prethodnih grafikona se može zaključiti da je nivo cijena usluga terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekoma nešto iznad prosjeka cijena ovih usluga u državama iz okruženja. Takođe, cijene ovih usluga su veće od prosjeka cijena ovih usluga u državama članicama EU. U tom kontekstu treba istaći da su

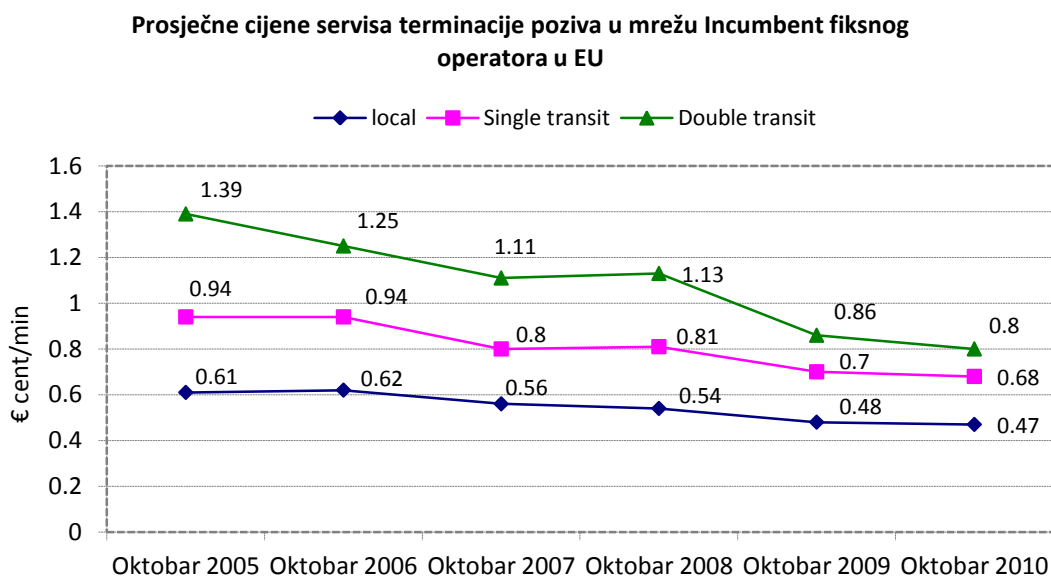
cijene usluga terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekomu smanjene u dva koraka tokom 2011. godine, shodno analizi relevantnog tržišta i rješenju Agencije.

Na sljedećem grafiku je prikazan pregled kretanja cijena terminacije poziva u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekomu u periodu od 2005. godine:

Sa ovog grafika se može vidjeti da su cijene servisa terminacije poziva u fiksnu mrežu značajno smanjene u posmatranom vremenskom periodu. Ukupno smanjenje cijene za terminaciju poziva u fiksnu mrežu, za *single transit* nivo, Crnogorskog Telekomu od 2005. godine do kraja 2011. godine, je iznosilo 82,4%. Pored toga, referentnom interkonekcionom ponudom iz 2008. je omogućena i terminacija poziva na lokalnom nivou, koju Crnogorski Telekom prije toga nije nudio.

Na sljedećem grafikonu je dat trend kretanja prosječnih cijena usluga terminacije poziva u fiksne mreže u EU.

Izvor: Digital Agenda Scoreboard 2011 - Electronic communications market indicators, maj 2011

Sa ovog grafikona se može vidjeti da je nastavljen blagi trend pada cijena *svih kategorija* terminacije poziva u fiksnu mrežu.

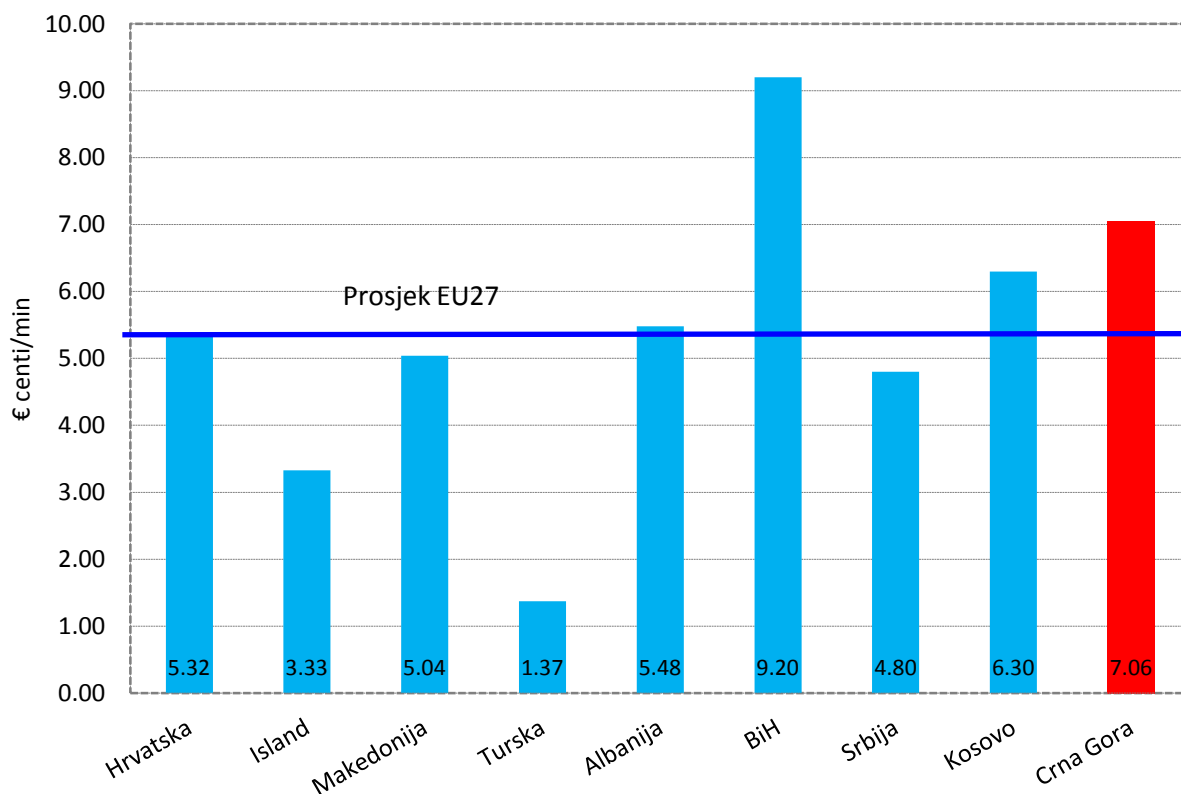
4.8.1.2. Cijene terminacije poziva u mobilne mreže

Tokom 2011. godine, je došlo do promjena cijene terminacije poziva u mobilne mreže, u skladu sa odredbama Analize relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama-veleprodajni nivo, tako da je cijena ove usluge, na dan 12. 02. 2011. godine iznosila 8,5 €cent/min, a na kraju 2011. godine, iznosila 7,06€cent/min, što predstavlja smanjenje od 30% u odnosu na kraj 2010. godine. Pored toga, cijene za terminaciju SMS i MMS se nijesu mijenjale tokom 2011. godine, te i dalje iznose 2,2 €cent/SMS i 6,6 €cent/MMS.

Za poređenje cijena usluge terminacije poziva u mobilne mreže sa cijenama u državama iz okruženja korišćeni su podaci iz I Izvještaja: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, novembar 2011. godine (*REPORT 1 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izvještaj je pripremila konsultantska firma Cullen International za potrebe Evropske Komisije.

Sljedeći grafikon pokazuje uporedne podatke za cijene terminacije poziva u mreže najvećih mobilnih operatora (prema prihodu i broju korisnika, u slučaju da se primjenjuju asimetrične cijene terminacije poziva) za države iz okruženja (cijena po minutu koja je zasnovana na prva tri minuta poziva u skupom intervalu, tkz. *peak-time*). Treba napomenuti da se u 4 države iz okruženja (Hrvatska, Makedonija, Turska i Albanija) primjenjuju asimetrične cijene terminacije poziva u mobilne mreže, dok se u Crnoj Gori primjenjuju simetrične cijene ove usluge. Kao što se sa grafikona vidi, nivo cijena ove usluge kod operatora u Crnoj Gori je iznad nivoa cijena ovih usluga najvećeg broja operatora iz država regiona, kao i iznad prosjeka cijene ove usluge u članicama EU koji iznosi 5,46 €cent/min (Izvor: *Digital Agenda Scoreboard 2011- Electronic communications market indicators, maj 2011*).

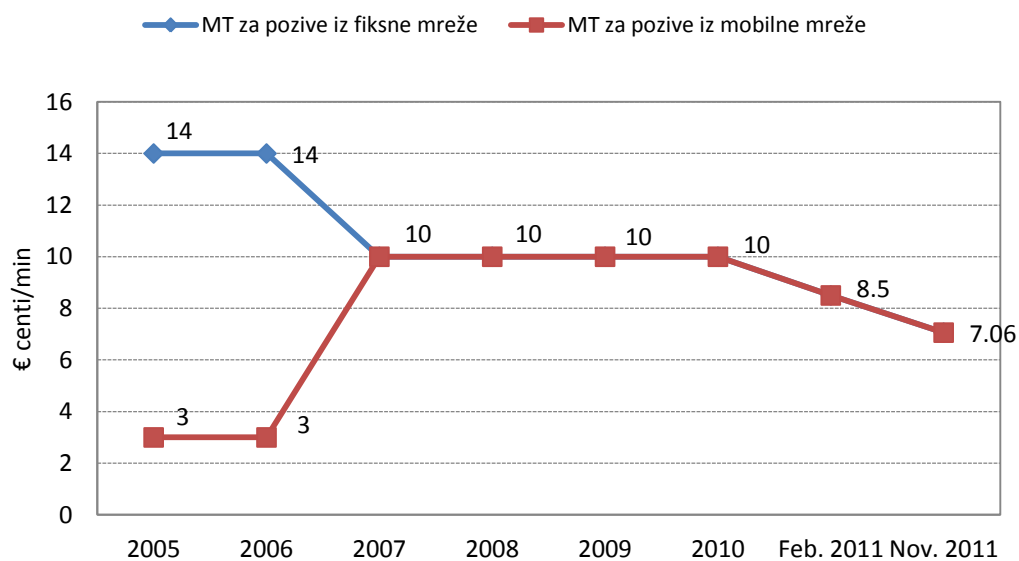
**Cijena terminacije poziva u mreže mobilnih operatora
prosjek EU: 5,46 €centi/min**

IZVOR: REPORT 1 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (novembar 2011.)

Na sljedećem grafikonu je prikazan pregled kretanja cijena terminacije poziva u mobilne mreže u Crnoj Gori u periodu od 2005. godine.

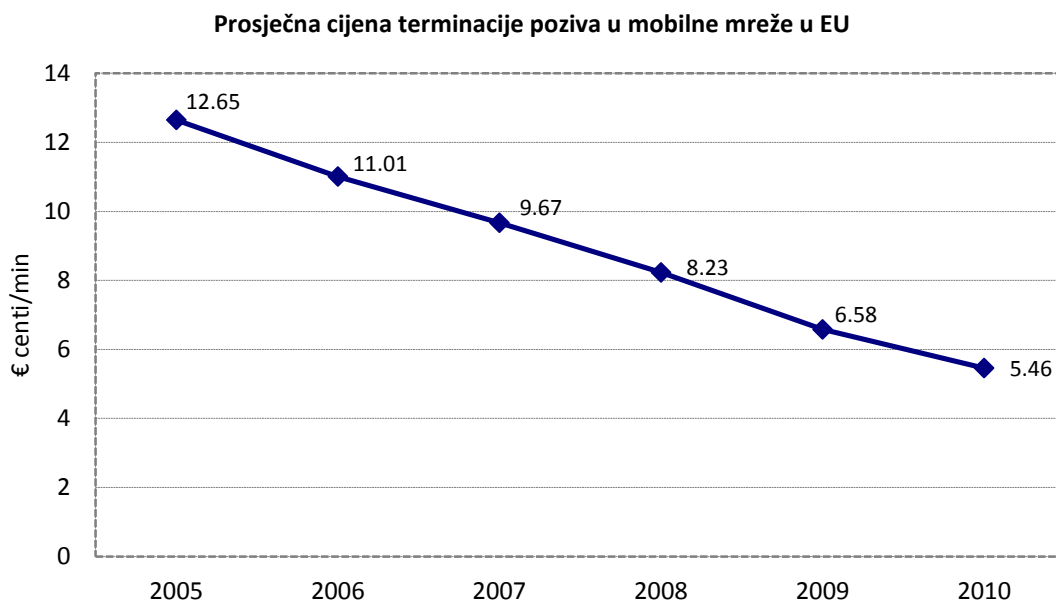
Cijena terminacije poziva u mobilne mreže u Crnoj Gori

Kao što se sa grafika može vidjeti, cijena terminacije poziva u mobilne mreže u Crnoj Gori se razlikovala u zavisnosti od toga da li je poziv započeo u fiksnoj ili mobilnoj mreži. Ta pojava, koja je bila diskriminatorska,

je otklonjena 2007. godine, od kada važi ista cijena za pozive koji terminiraju u mobilnim mrežama u Crnoj Gori bez obzira u kojoj mreži u državi je poziv započeo.

Trend pada cijena usluge terminacije poziva u mobilne mreže u članicama EU je nastavljen, što je ilustrovano sljedećim grafikonom:

Izvor: Digital Agenda Scoreboard 2011- Electronic communications market indicators, maj 2011.

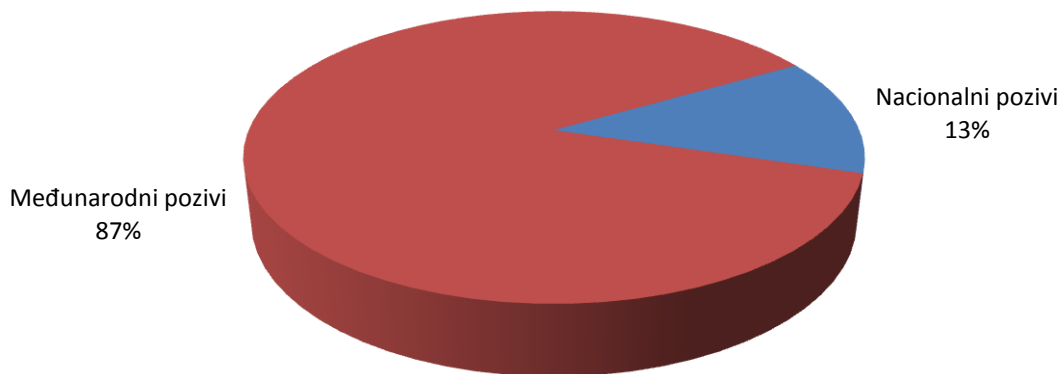
Prosječna cijena servisa terminacije poziva u mreže mobilnih operatora u državama članicama EU je nastavila trend pada, kao što se i vidi sa grafika, i pala je za 17% u odnosu na prethodnu godinu a kod nas je zabilježen pad u iznosu od 30 %. Međutim, postoje i dalje velike razlike cijena ovih servisa u pojedinim državama članicama, od 1,84 €cent/min na Kipru, do 8,53 €cent/min u Luksemburgu. I pored toga što cijene terminacije poziva u mobilne mreže imaju stalni trend pada, one su i dalje značajno veće od cijena terminacije poziva u fiksne mreže. U članicama EU regulatorne mjere efikasno smanjuju ove cijene preko mehanizma postepenog smanjenja cijena (eng. *glide-path*).

4.8.2. Tržište terminacije poziva

4.8.2.1. Tržište terminacije poziva u fiksne mreže

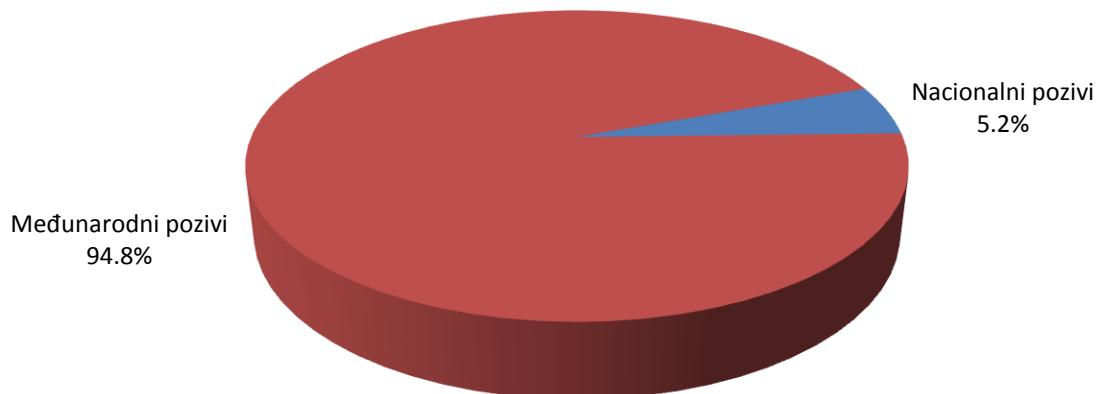
Ukupna količina saobraćaja koja je terminirana u fiksnim mrežama u Crnoj Gori je u 2011. godini iznosila 76,006,083 minuta, što predstavlja smanjenje od 12.29% u odnosu na 2010. godinu. Pri tome, smanjenje se desilo i u kategoriji terminiranih nacionalnih poziva (smanjenje od 10,5% u odnosu na 2010. godinu), kao i u kategoriji terminiranih međunarodnih poziva (smanjenje od 11.6% u odnosu na 2010. godinu). Struktura terminiranih poziva je prikazana na sljedećem grafiku:

Struktura terminiranih poziva u fiksne mreže u 2011. godini

Prihodi od terminacije poziva u fiksne mreže operatora u Crnoj Gori su, u 2011. godini, iznosili 4,970,354 €, što je predstavlja smanjenje od 17,45% u odnosu na 2010. godinu. Pri tome, veće smanjenje se desilo u prihodima od terminiranih nacionalnih poziva (smanjenje od 30,44% u odnosu na 2010. godinu), od kategorije prihoda od terminiranih međunarodnih poziva (smanjenje od 16,6% u odnosu na 2010. godinu). Struktura prihoda od terminiranih poziva je prikazana na sljedećem grafiku:

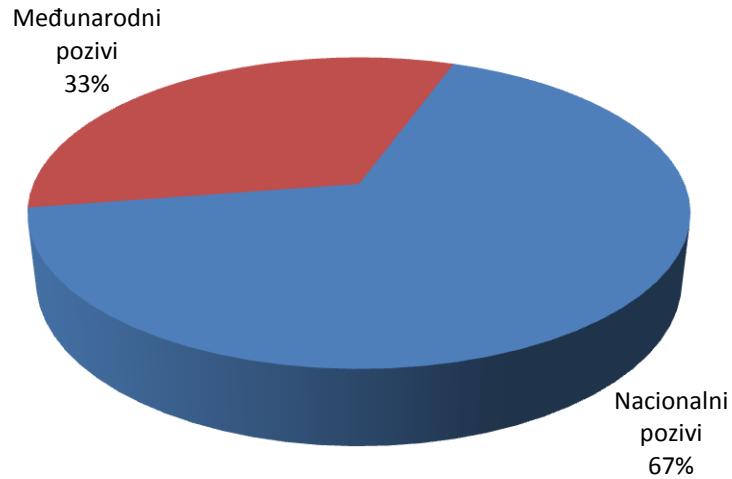
Struktura prihoda od terminiranih poziva u 2011. godini

4.8.2.2. Tržište terminacije poziva u mobilne mreže

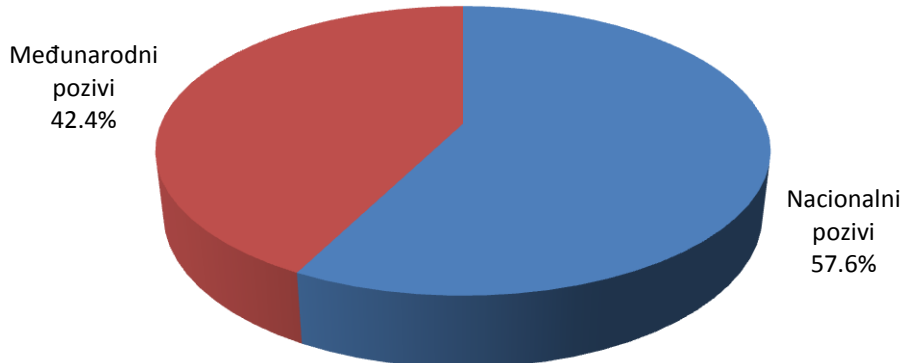
Ukupna količina saobraćaja koja je terminirana u mobilnim mrežama u Crnoj Gori je u 2011. godini iznosila 372,021,514 minuta, što predstavlja smanjenje od 3.74% u odnosu na 2010. godinu. Pri tome, smanjenje se desilo u kategoriji terminiranih nacionalnih poziva (smanjenje od 6,84% u odnosu na 2010. godinu), dok se ukupan obim terminiranih međunarodnih poziva povećao (povećanje od 3,23% u odnosu na 2010. godinu). Struktura terminiranih poziva je prikazana na sljedećem grafiku:

Struktura terminiranih poziva u mobilne mreže u 2011. godini

Prihodi od terminacije poziva u mobilne mreže operatora u Crnoj Gori su, u 2011. godini, iznosili 36,547,121 €, što je predstavlja smanjenje od 15,36% u odnosu na 2010. godinu. Pri tome, značajno veće smanjenje se desilo u prihodima od terminiranih nacionalnih poziva (smanjenje od 21,9% u odnosu na 2010. godinu), od kategorije prihoda od terminiranih međunarodnih poziva (smanjenje od 4,47% u odnosu na 2010. godinu). Struktura prihoda od terminiranih poziva je prikazana na sljedećem grafiku:

Struktura prihoda od terminiranih poziva u mobilne mreže - 2011. godini

4.9. Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture

Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture reguliše se u cilju racionalnog korišćenja prostora, zaštite životne sredine ili zdravlja ljudi, javne bezbjednosti ili uređenja prostora kako bi se u najvećoj mjeri omogućila raspoloživost kvalitetnog zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture. Operatori su obavezni da pri izgradnji i korišćenju komunikacionih mreža preduzmu sve mjere koje omogućavaju pristup i kvalitetno zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture.

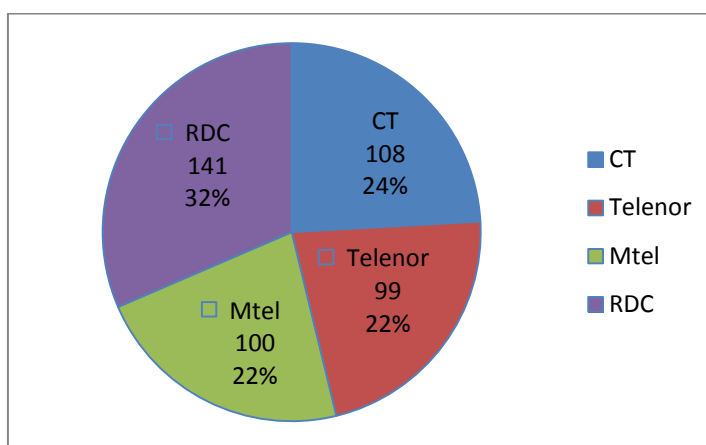
Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture je, osim odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama, regulisano i:

- Pravilnikom o obimu i načinu dostavljanja podataka o kapacitetima elektronske komunikacione infrastrukture koja je od interesa za zajedničko korišćenje („Službeni list Crne Gore“ broj 79/09),
- Odlukom o obrascima dokumenata koje dostavljaju operatori o kapacitetima elektronske komunikacione infrastrukture koja je od interesa za zajedničko korišćenje ("Službeni list Crne Gore" broj 23/10).

Operatori su, shodno odredbama Zakona obavezni da dostavljaju ažurirane podatke o svojim kapacitetima koji su od interesa za zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture. Podaci koji su od interesa za zajedničko korišćenje odnose se na vlasništvo objekata, vrstu objekta (kablovska kanalizacija, antenski stubovi i zgrade), geografski položaj, tehničke karakteristike objekta, kao i vrstu opreme i vlasnika te opreme na objektu. Agencija prikuplja podatke o elektronskoj komunikacionoj infrastrukturi koja je od interesa za zajedničko korišćenje i ažurira predmetnu bazu podataka.

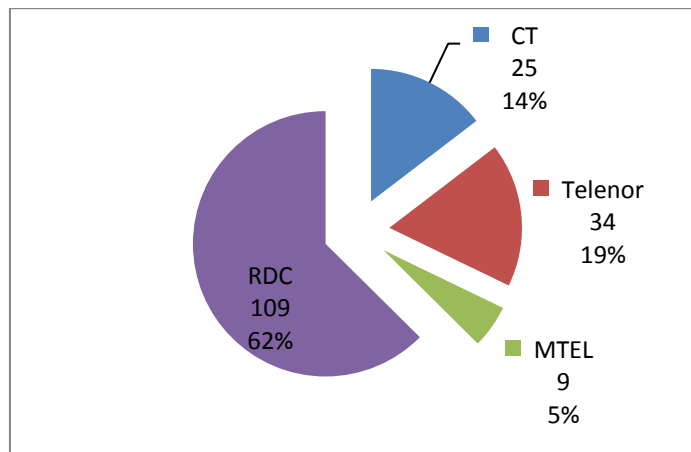
Na kraju 2011. godine kablovska kanalizaciju Crnogorskog Telekomu su koristila 3 operatora (M-kabl, Fibernet i IPMont) na području opština Podgorica, Bijelo Polje, Herceg Novi, Tivat, Kotor i Pljevlja u ukupnoj dužini 25 km.

Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture najviše je zastupljeno na antenskim stubovima. Na kraju 2011. godine na teritoriji Crne Gore bilo je u funkciji 448 antenskih stubova, od kojih je u vlasništvu Crnogorskog Telekomu 108, u vlasništvu Telenora 99, u vlasništvu M:Tela 100 i u vlasništvu Radio-difuznog centra 141 stub.

Slika 1: Učešće operatora u vlasništvu nad ukupnim brojem antenskih stubova

Zajedničko korišćenje prostora na antenskim stubovima zastupljeno je na 177 (39,5 %) antenskih stubova, od kojih 109 pripadaju RDC-u, 34 Telenoru, 25 Crnogorskom Telekomu i 9 M:Telu, što je grafički prikazano na sljedećoj slici,

Slika 2: Učešće operatora u izdavanju prostora na antenskom stubu drugim operatorima

Crnogorski Telekom daje u zakup prostor na 25 (23 %) svojih antenskih stubova, a za pružanje usluga koristi 109 (50 %) stubova drugih operatora.

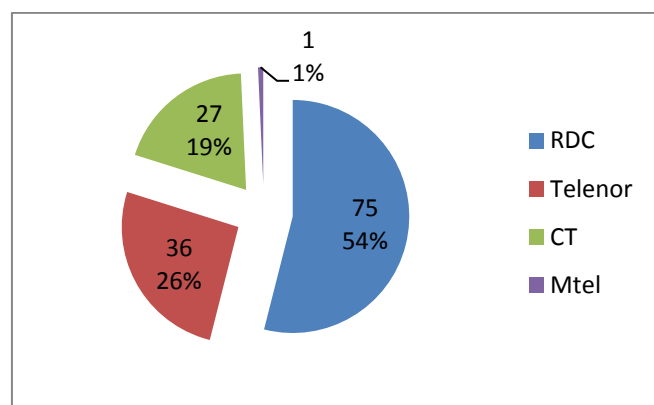
Telenor daje u zakup prostor na 34 (34 %) svojih antenskih stubova, a za pružanje usluga koristi 88 (47 %) stubova drugih operatora.

M:Tel daje u zakup prostor na 9 (9 %) svojih antenskih stubova, a za pružanje usluga koristi 104 (51 %) stubova drugih operatora.

RDC daje u zakup prostor na 109 (77 %) svojih antenskih stubova, a za sopstveno poslovanje koristi isključivo svoje objekte.

Na 49 lokacija prisutni su istovremeno operatori Crnogorski Telekom, Telenor i M:Tel, što čini oko 11 % od ukupnog broja lokacija.

Zajedničko korišćenje prostora od strane više operatora zastupljeno je u 138 (39,5 %) objekata-zgrada, od kojih su 75 u vlasništvu RDC-a, 36 Telenora, 27 Crnogorskog Telekomu i 1 M:Tel-a.

Slika 3: Učešće operatora u izdavanju prostora u objektima-zgradama drugim operatorima

Uslovi za zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture operatori su učinili dostupnim javnosti na sledeći način:

- kod RDC-a kroz Pravilnik o opštim uslovima pružanja usluga Radio-difuznog centra d.o.o. i Cjenovnik usluga Radio-difuznog centra d.o.o., koji su postavljeni na zvaničnom sajtu RDC-a.
- kod Crnogorskog Telekomu su procedure za sticanje prava korišćenja, cijene i uslove korišćenja kablovske kanalizacije i prostora u objektima definisane u referentnim ponudama i to u članu 11 i

članu 13 Referentne ponude za pristup razvezanoj lokalnoj petlji Crnogorskog Telekom, i u članu 2.7 i Aneksu II tačka 11 Referentne interkonekcionih ponude za fiksnu mrežu Crnogorskog Telekom. Referentne ponude su objavljive na internet stranici Crnogorskog Telekom.

Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture operatori uglavnom dogovaraju među sobom bez obraćanja Agenciji.

5. PLANIRANI I IZVRŠENI RADNI ZADACI AGENCIJE U 2011. GODINI

5.1. Upravni postupci

5.1.1. Ostvarivanje prava korisnika i zaštita interesa korisnika

Pitanje zaštite korisnika javnih komunikacionih usluga je regulisano Zakonom o elektronskim komunikacijama. Korisnik javnih komunikacionih usluga ima pravo na:

- pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži u roku od osam dana, od dana podnošenja zahtjeva, ukoliko postoje tehničke mogućnosti za isti,
- korišćenja usluga elektronskih komunikacija javno deklarisanog kvaliteta, raspoloživosti i sigurnosti,
- detaljan, raščlanjen račun sa cijenom elektronskih komunikacionih usluga u formi koja omogućava kontrolu utroška,
- zaštitu tajnosti elektronskih komunikacija, osim u slučajevima propisanih zakonom,
- prava koja proističu iz drugih zakona koji uređuju pitanja zaštite potrošača, ako ovim zakonom nije drugačije propisano.

Prigovor po pitanju pristupa i kvaliteta usluga korisnik podnosi operatoru odmah po utvrđivanju istih, dok prigovor na iznos računa, korisnik podnosi operatoru u roku od osam dana od prijema, u pisanoj formi. Operator odlučuje o prigovoru u roku od osam dana od dana prijema prigovora i odluku donosi u pisanoj formi. Ukoliko operator odbije prigovor ili ne odluči u roku od osam dana od dana podnošenja prigovora, korisnik može podnijeti žalbu Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, koja će u roku od 15 dana odlučiti po prigovoru. Na odluku Agencije može se izjaviti žalba Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije u roku od 15 dana od dana prijema odluke.

Tokom 2011. godine podnijeto je 176 žalbi korisnika javnih komunikacionih usluga na odluke operatora po prigovorima korisnika. Ukupan broj podnijetih žalbi korisnika i način rješavanja, po opštinama je dat u narednoj tabeli.

OPŠTINA	PRIHVAĆENA	ODBIJENA	RIJEŠENO NA DRUGAČIJI NAČIN - ODGOVORENO	ZAKLJUČAK O OBUSTAVLJANJU POSTUPKA	UKUPNO U 2011. GODINI
Podgorica	29	35	12	5	81
Nikšić	6	3	4	-	13
Cetinje	1	1	-	1	3
Herceg Novi	5	12	4	-	21
Bijelo Polje	2	3	1	1	7
Bar	2	9	1	-	12
Danilovgrad	3	6	-	-	9
Budva	4	1	-	-	5
Kotor	2	5	1	-	8
Berane	2	1	-	-	3
Tivat	-	3	1	-	4
Rožaje	2	-	-	-	2
Pljevlja	1	-	-	-	1
Žabljak	1	-	-	-	1

Kolašin	1	-	-	-	1
Andrijevića	1	-	-	-	1
Mojkovac	1	-	-	-	1
Ulcinj	1	1	1	-	3
UKUPNO:	64	80	25	7	176

Kada su u pitanju žalbe na odluke Savjeta Agencije, a koje se odnose na zaštitu korisnika javnih komunikacionih usluga, u 2011. godini bilo je 28 žalbi.

- Od ukupnog broja žalbi šest je izjavljeno od strane pravnih lica a 15 žalbi od strane fizičkih lica – korisnika. Takođe, žalbe su uložili i operatori i to „Crnogorskog Telekom“ je uložio pet žalbi na odluke Agencije, dok je „Telenor“ izjavio dvije žalbe.
- Rješenjima Ministarstva usvojeno je 17 žalbi.
- Od strane Ministarstva osam žalbi korisnika su usvojene, poništene su odluke Agencije i naloženo Agenciji, da u ponovnom postupku, sprovede postupak saslušanja stranke. U ponovnom postupku četiri odluke Agencije su potvrđene, dok su za četiri žalbe donijete drugačije - usvajajuće odluke.
- Po žalbama korisnika, na zahtjev Ministarstva, dostavljeni su spisi za tri predmeta, po kojim još nije odlučeno.

U saradnji sa Ministarstvom za informaciono društvo i telekomunikacije urađen je obrazac za utvrđivanje nepravilnosti i preduzetim mjerama od strane nadzora Agencije, u skladu sa odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama kao i Izveštaja o ostalim podacima koji se tiču prijave potrošača. Naime, preduzimanje ovih aktivnosti je definisano Akcionom planom za realizaciju Nacionalnog programa zaštite potrošača 2010 - 2012. godina, usvojen od strane Vlade Crne Gore. Na taj način, Agencija od juna 2011. godine, do 15-og u mjesecu, dostavljala podatke za svaki mjesec, pored aktivnosti preduzetih od strane nadzora Agencije i podatke o broju primljenih žalbi od strane korisnika na odluke operatora, kao i podatke o broju donijetih odluka po žalbama.

U prethodnoj 2011. godini, Agencija je u saradnji sa NVO „Ecom“ iz Podgorice, u cilju informisanja korisnika, štampala brošuru – Uputstvo za korisnike elektronskih komunikacionih usluga, u cilju informisanja korisnika kako postati korisnik elektronskih komunikacionih usluga, na šta treba obratiti pažnju prilikom potpisivanja ugovora kao i koja su prava korisnika elektronskih komunikacionih usluga i koji je postupak zaštite korisnika utvrđen Zakonom o elektronskim komunikacijama. Brošura je distribuirana preko štampanih medija u tiražu od 60.000 primjeraka. Na web stranici Agencije u rubrici „zaštita korisnika“ data je mogućnost postavljanja pitanja zainteresovanih korisnika o pravima i zaštiti prava u oblasti elektronskih komunikacija.

U vezi postupanja operatora prilikom zasnivanja pretplatničkog odnosa sa korisnicima i zadržavanja u trajni posjed fotokopije ličnih dokumenata, Agencija je po prijavama korisnika upućenih Agenciji za zaštitu ličnih podataka, shodno Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti („Službeni list Crne Gore“, broj 79/08 i 70/09), izvršila analizu pretplatničkih ugovora na koje je već dala saglasnost i naložila operatorima da se iz ugovora i Opštih uslova korišćenja usluga briše odredbe koje se odnose na „zadržavanje u trajni posjed fotokopije dokumenata“.

U vezi implementacije člana 113 Zakona o elektronskim komunikacijama, kojim je propisano da su operatori koji pružaju javne komunikacione usluge obavezni korisnicima izdati detaljan račun, raščlanjen do nivoa koji omogućava jasno raspoznavanje svih stavki i provjeru obračunatog iznosa, Agencija je sprovela više

aktivnosti koje su rezultirale donošenjem rješenja, kojim je naloženo "Crnogorskom Telekom"-u A.D. Podgorica, da iz Cjenovnika usluga briše stavke "troškovi naknadnog plaćanja korišćenja TT servisa za pokriće troškova kreditiranja TT usluga za koje se naplaćuje 1% mjesečnog iznosa obračuna kredita". Stim u vezi, "Crnogorski Telekom" je uskladio mjesečne račune korisnika i tu stavku izbrisao iz računa za 2011. godinu.

Agencija je takođe naložila operatorima da detaljne račune za mobilne usluge usklade sa članom 113 Zakona, jer isti ne sadrže podatke o broju poziva, trajanju tih poziva, broju obračunskih jedinica, jediničnoj cijeni obračunske jedinice, odvojeno po vrsti poziva, što su operatori realizovali zaključno sa decembarskim računima 2011. godine.

Što se tiče obaveze iz člana 102. Zakona o elektronskim komunikacijama, koja se odnosi na davanje saglasnosti na tipske pretplatničke ugovore od strane Savjeta Agencije, u istom periodu data je saglasnost za pretplatničke ugovore, za sljedeće operatore:

1. „Crnogorski Telekom“ A.D. - Ugovor o pretplatničkom odnosu (za pravna i fizička lica) čiji sastavni djelovi čine: Ponuda za zasnivanje pretplatničkog odnosa za PSTN, ruralni i ISDN telekomunikacioni priključak; Opšti uslovi za korišćenje ADSL servisa; Ponuda za korišćenje usluga brzog pristupa na internet mrežu korišćenjem ADSL tehnologije (pravna lica); Opšti uslovi za korišćenje Extra TV usluga; Ponuda za zasnivanje pretplatničkog odnosa za Extra TV (Start i Mini paket).
2. „M:Tel“ d.o.o. Podgorica - Ugovor za usluge prenosa podataka putem zakupa mjesnog - međumjesnog voda E1-2 Mbps i Ugovor o pružanju usluga zakupa voda kapaciteta __ Mbps .
3. „Telenor“ d.o.o. Podgorica - Ugovor za pružanje usluga Univerzalnog servisa.
4. „Cabling“ d.o.o. Budva - Ugovor o međusobnim pravima i obavezama pružanja usluga kablovske TV.
5. „M Kabl“ d.o.o. Podgorica - Aneks ugovora o zasnivanju korisničkog odnosa servisa distribucije TV programa i Interneta.
6. "Radio – difuzni centar" d.o.o. Podgorica - Opšti ugovor o pružanju usluga.

5.1.2. Upravni postupci po zahtjevima subjekata na tržištu elektronskih komunikacija i rješavanje sporova između tih subjekata

Zakonom o elektronskim komunikacijama propisano je, između ostalog, da Agencija rješava sporove između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, saradujući sa institucijama nadležnim za zaštitu konkurencije i zaštitu korisnika.

Takođe je Zakonom utvrđeno da Agencija odlučuje o pravima i obavezama operatora koji pružaju elektronske komunikacione usluge i/ili obezbjeđuju elektronske komunikacione mreže u roku od 30 (trideset) dana od dana podnošenja zahtjeva, te da se na postupak pred Agencijom primjenjuju odredbe zakona kojim je uređen opšti upravni postupak ako Zakonom o elektronskim komunikacijama nije drukčije određeno.

Protiv odluke Agencije može se izjaviti žalba Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije u roku od 15 dana od dana prijema odluke. Postupak po žalbi operatora na odluku Agencije razrađen je odredbama Zakona o opštem upravnom postupku („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 60/03 i 32/11).

Zakonom o elektronskim komunikacijama, takođe je, određeno da se u slučaju spora između operatora koji obezbjeđuju elektronske komunikacione mreže ili pružaju usluge, isti mogu pisanim putem dogovoriti ili Agencija može predložiti da se spor rješava primjenom pravila posredovanja ili arbitražnog postupka, ako bi isti doprinijeli boljem i blagovremenijem rješavanju spora, u skladu sa ciljevima efikasne konkurencije, razvoja tržišta i zaštite interesa korisnika. Takođe je propisano da je Agencija, ukoliko predloži mehanizme posredovanja, dužna o tome obavijestiti strane u sporu, bez odlaganja.

U vezi sa time, Agencija nastoji da preventivno djeluje već u procesu pregovaranja, posebno između operatora, ukoliko ocijeni da je to neophodno i u okviru datih nadležnosti, s obzirom na njihove zahtjeve a u

svakom slučaju, nakon njihovog neuspješnog završetka procesa dogovaranja, donošenjem odgovarajućih odluka-rješenja po pitanju zajedničkog korišćenja telekomunikacione infrastrukture, korišćenja određenih servisa, pregovora oko pristupa i interkonekcije i slično.

Pred Agencijom je u 2011. godini između operatora koji obezbjeđuju elektronske komunikacione mreže ili pružaju usluge, nije bilo sporova.

„VoIP Telekom“ d.o.o. je imao određene inicijative za rješavanje spora sa „Crnogorskim Telekom“-om A.D. i „Telenor“-om d.o.o. na koju inicijativu je Agencija dala odgovor. Međutim „VoIP Telekom“ d.o.o. nije bio zainteresovan za rješavanje problema na način koji je Agencija smatrala kao ispravan i zakonit, tako da je odustao od svojih zahtjeva pred Agencijom.

„Crnogorskom Telekom“-u A.D. je naloženo Rješenjem broj 0102-1781/4 od 08. 07. 2011. godine da uskladi RIP za fiksnu mrežu.

Data je saglasnost na “Referentnu ponudu Crnogorskog Telekoma za operatore usluga elektronskih komunikacija baziranih na IP protokolu”.

Donijeta su rješenja za sve operatore o regulatornim naknadama za 2011. godinu. “Radio – difuzni centar” d.o.o. i “Telenor” d.o.o. su se žalili na predmetna rješenja. Agencija je u ponovnom postupku donijela nova rješenja koja su trenutno u postupku po žalbi pred nadležnim Ministarstvom.

Podniet je 21 predlog za prinudno izvršenje, a povučeno je 50 predloga za izvršenje pred Privrednim sudom u Podgorici podnijetih protiv radio–difuznih emitera.

Donijeto je pet rješenja kojim je sedam operatora određeno kao operatori sa značajnom tržišnom pozicijom.

5.2. Izrada regulative u oblasti elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti

Program rada i Finansijski plan Agencije za 2011. godinu su usvojeni na sjednici Skupštine Crne Gore održanoj dana 22. 12. 2010. godine. Operativnim planom za izvršenje Programa rada Agencije, u 2011. godini je bilo planirano, između ostalog, i donošenje dijela sekundarnog zakonodavstva iz oblasti rada Agencije kao i priprema stručnih osnova za dio sekundarnog zakonodavstva koje donose resorno ministarstvo i Vlada Crne Gore.

U nastavku slijedi pregled podzakonske regulative donijete od strane Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije na osnovu stručnih osnova pripremljenih od strane ove Agencije:

1. Pravilnik o radio frekvencijama i uslovima pod kojima se radio frekvencije mogu koristiti bez odobrenja (“Službeni list Crne Gore”, broj 11/11),
2. Pravilnik o izmjeni Pravilnika o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža (“Službeni list Crne Gore”, broj 24/11)
3. Pravilnik o izmjeni Pravilnika o načinu određivanja elemenata elektronskih komunikacionih mreža I pripadajuće infrastrukture, širine zaštitnih zona i vrste radio-koridora u čijoj zoni nije dopuštena gradnja drugih objekata (“Službeni list Crne Gore”, broj 61/11)

Agencija je donijela i objavila sljedeća regulatorna akta:

1. Pravilnik o tarifama i paketima Univerzalnog servisa za korisnike sa niskom primanjima i korisnike sa invaliditetom (“Službeni list Crne Gore”, broj 14/11),
2. Pravilnik o regulaciji cijena maloprodajnih elektronskih komunikacionih usluga koje se pružaju putem javnih fiksnih telefonskih mreža (“Službeni list Crne Gore”, broj 52/11),
3. Odluka o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma (“Sužbeni list Crne Gore” broj 19/11),

4. Odluka o izmjeni Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori ("Službeni List Crne Gore" broj 23/11),
5. Odluka o uslovima korišćenja radio frekvencija iz opsega 1710-1785/1805-1880 MHz za pružanje MCA usluge (nije objavljena u Službenom listu, a donijeta 02. 02. 2011. godine),
6. Plan raspodjele radio frekvencija za digitalnu zemaljsku radio difuziju ("Službeni List Crne Gore" broj 55/11).

Zakon o digitalnoj radio-difuziji

Tokom 2011. godine predstavnici Agencije su bili intenzivno uključeni i u izradu Zakona o digitalnoj radio-difuziji, a u sklopu radne grupe obrazovane od strane Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije. Ovim zakonom je predviđeno da se proces prelaska sa analognog na digitalno emitovanje televizijskih programa u Crnoj Gori završi do 31. 12. 2012. godine, a da istovremeno emitovanje televizijskih programa u analognoj i digitalnoj tehnologiji počne najkasnije 01. 07. 2012. godine. Zakon je usvojen od strane Skupštine Crne Gore početkom jula 2011. godine i objavljen je u „Službenom listu Crne Gore“ broj 34/11.

Zakon o poštanskim uslugama

Skupština Crne Gore je, na petoj sjednici drugog redovnog zasijedanja u 2011. godini, donijela Zakon o poštanskim uslugama, koji je objavljen u "Službenom listu Crne Gore" broj 57/11.

Predlog novog Zakona o poštanskim uslugama je prethodno izrađen od strane radne grupe, koju je formiralo Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije, a u kojoj su, pored predstavnika Ministarstva i Pošte Crne Gore, aktivno učestvovali i predstavnici Agencije.

Ovim Zakonom uređuju se uslovi i način obavljanja univerzalne i drugih poštanskih usluga, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje poštanskih usluga. Zakonom o poštanskim uslugama su donekle smanjene nadležnosti Vlade i Ministarstva u odnosu na dosadašnja zakonska rješenja, a povećane su nadležnosti Agencije kao nezavisnog regulatornog tijela na tržištu poštanskih usluga.

U skladu sa nadležnostima Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, koje su definisane članom 65 Zakona o poštanskim uslugama, Agencija je u obavezi da u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu Zakona donese određeni broj propisa i akata, kao i da pripremi stručne osnove za izradu propisa i akata koje donosi Ministarstvo.

5.3. Implementacija projekta centralne administrativne baze podataka prenesenih brojeva i pružanje servisa prenosivosti brojeva

Prenosivost broja je usluga koja omogućava svakom pretplatniku da zadrži broj pri promjeni operatora. Broj se može prenositi iz fiksne u fiksnu mrežu, odnosno iz mobilne u mobilnu mrežu. Procedure implementacije i pružanja usluge prenosivosti brojeva je definisana Zakonom o elektronskim komunikacijama i Pravilnikom o prenosivosti brojeva.

Nakon usvajanja Pravilnika o prenosivosti brojeva, Agencija je otpočela pripremu za raspisivanje tendera za izbor najpovoljnije ponude za nabavku usluge administriranja sistemom centralne baze podataka prenesenih brojeva, a operatori su radili na prilagođenju svojih mreža, shodno članu 98 Zakona, odnosno članu 3 Pravilnika.

Savjet Agencije je u decembru 2010. godine donio Odluku o pokretanju i sprovođenju postupka javne nabavke, pa je Agencija 27. decembra objavila poziv broj 15/2010 na otvoreni postupak javne nabavke za

izbor najpovoljnije ponude za nabavku usluge administriranja sistemom centralne baze podataka prenesenih brojeva (SCBPB). Ovaj postupak javne nabavke nije sproveden do kraja, jer je po osnovu žalbe firme „Broadcom S.A.“ iz Luxemburga Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki 18. februara 2011. godine donijela rješenje da se ova žalba usvaja, te da se postupak javne nabavke poništava.

Agencija je, shodno zaključcima rješenja Komisije za kontrolu postupka javnih nabavki, donijela amandman na plan javnih nabavki za 2011. godinu, kojim je dodata pozicija vezana za nabavku usluge administriranja sistema centralne baze podataka prenesenih brojeva i dobila prethodnu saglasnosti za sprovođenje okvirnog sporazuma, da bi se stekli uslovi za ponovljeni tender. Nakon ovoga, Savjet Agencije je donio odluku o pokretanju i sprovođenju postupka javne nabavke za uslugu implementacije i administriranja centralne baze podataka prenesenih brojeva. Agencija je 10. 03. 2011. godine objavila javni poziv broj 02/2011. Javno otvaranje ponuda je održano 06. 04. 2011. godine.

Po predmetnom pozivu podnijete su četiri ponude sljedećih ponuđača:

1. Grupa ponuđača Asseco SEE d.o.o. Beograd, Srbija i Next NP ApS Kopenhagen Danska,
2. Teletech d.o.o. Maribor, Slovenija,
3. Zajednička ponuda GISData d.o.o. Beograd, GISData d.o.o. Zagreb, GISData d.o.o. Podgorica, Beltiston d.o.o. Zagreb, Alatel d.o.o. Podgorica i E-smart system d.o.o. Beograd,
4. Konzorcijum Telelink d.o.o. Podgorica, Crna Gora i Kapsch Zagreb, Hrvatska.

Komisija za otvaranje i vrednovanje ponuda je 21. aprila sačinila izvještaj o postupku javne nabavke, kojim je predložila da se ugovor za predmetnu nabavku dodijeli kompaniji Teletech iz Slovenije, koja je ujedno i jedina dostavila ispravnu ponudu. Na sjednici Savjeta Agencije, održanoj 5. maja 2011. godine donešena je Odluka o dodjeli ugovora. Potpisivanje ugovora je prolongirano jer je beogradska firma Asseco SEE d.o.o. 18. 05. 2011. godine uložila prigovor Agenciji po postupku ove javne nabavke, ističući:

- Da je ponuda ponuđača Grupa ponuđača Asseco SEE d.o.o., Beograd i Next NP ApS Kopenhagen neosnovano oglašena kao neispravna;
- Da je ponuda ponuđača Teletech d.o.o. Maribor, Slovenija neispravna i
- Da su povrijeđene odredbe Zakona o javnim nabavkama, s obzirom da je prihvaćena ponuda koja je po svojoj cijeni veća od procijenjene vrijednosti nabavke.

Agencija, po podnijetom prigovoru, donijela Rješenje kojim se prigovor odbija u cjelosti, kao neosnovan. Firma ASSECO SEE d.o.o. Beograd je dostavila žalbu Komisiji za kontrolu postupka javnih nabavki, koja je 17. 06. 2011. godine donijela zaključak da se ova žalba odbacuje. Tako je okončan postupak po javnom pozivu broj 02/2011 i istoga dana je sa kompanijom Teletech d.o.o. potpisan Ugovor za implementaciju sistema centralne baze podataka prenesenih brojeva i uslugu administriranja za period od četiri godine.

Administrator centralne baze podataka prenesenih brojeva, Teletech d.o.o. je shodno tenderskoj dokumentaciji i dostavljenoj ponudi instalirao servere i komunikacionu opremu na primarnoj i sekundarnoj

lokaciji u Podgorici i Bijelom Polju, završio razvoj softvera i interne testove sistema. U sklopu procesa implementacije usluge prenosivosti brojeva Teletech d.o.o. je izvršio obuku za korišćenje sistema centralne baze prenesenih brojeva (SCBPB) za operatore i Agenciju.

Agencija je, u međuvremenu donijela i odluku o utvrđivanju visine jednokratne naknade za uslugu prenosivosti broja i načinu raspodjele između operatora primaoca i operatora davaoca broja.

Nakon završenog prilagođenja mreža operatora i probnog rada, testiranja sistema prenosivosti brojeva u realnom okruženju, operatori su 1. decembra 2011. godine počeli sa unošenjem zahtjeva za

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

MIJENJAM OPERATORA **NE MIJENJAM BROJ**

PRENOSIVOST TELEFONSKOG BROJA

- Ako nijeste zadovoljni cijenama usluga ili njihovim kvalitetom, možete promijeniti operatora, a da pritom ne mijenjate telefonski broj. Tom prilikom prenosi se kompletan broj zajedno sa kodom operatora (069, 067, 068, 063).
- Broj se može prenijeti iz mobilne u mobilnu, odnosno iz fiksne u fiksnu mrežu.
- Zahtjev se podnosi kod operatora kod kojeg želite prenijeti broj i to je ujedno zahtjev za raskid ugovora sa postojećim operatorom. Uz zahtjev se dostavlja i dokaz o plaćenom računu za posljednji obračunski period.
- Rok za prenos broja ne može biti duži od 5 radnih dana od dana podnošenja zahtjeva.
- Korisnik neće moći da telefonira na dan prenosa broja u periodu od 13:00–16:00 časova.
- Broj se može ponovo prenijeti nakon 3 mjeseca od zadnjeg prenosa.
- Više informacija možete naći na: internet stranici Agencije (www.ekip.me) ili na internet stranicama operatora.

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST
Bulevar Džordža Vašingtona 56, 81000 Podgorica
website: www.ekip.me; email: np@ekip.me

prenos brojeva kroz Centralnu bazu podataka i toga dana je izvršen unos 150 zahtjeva. Prenos ovih brojeva je realizovan u skladu sa propisanom procedurom iz Pravilnika, što je označilo uspješnu implementaciju usluge prenosivosti telefonskih brojeva u Crnoj Gori.

Do kraja godine realizovano je 320 prenosa telefonskih brojeva u mobilnim mrežama. Zahtjeva za prenos između fiksnih mreža nije bilo.

U T-Mobile mrežu prenešeno je 159 brojeva, od čega 119 iz Telenora i 40 iz M:Tela. U mrežu M:Tela prenešena su 103 broja, 69 iz Telenora i 34 iz T-Mobile. U mrežu Telenora prenešeno je 58 brojeva, 22 iz T-Mobile i 36 iz M:Tela. U navedenom periodu sistema centralne baze prenesenih brojeva je funkcionisao na zadovoljavajućem nivou, sa potpunom raspoloživošću bez smetnji u radu.

5.4. Monitoring radio-frekvencijskog spektra

Prema Zakonu o elektronskim komunikacijama, Agencija je nadležna da upravlja, vrši nadzor i kontrolu korišćenja radio-frekvencijskog spektra (u daljem tekstu: RF spektar) na teritoriji Crne Gore u skladu sa Planom namjene radio-frekvencija i Planom raspodjele radio-frekvencija. S tim u vezi, Agencija je u obavezi da koncipira, projektuje, uspostavi i održava sistem za kontrolu i monitoring RF spektra, te da sa ostalim nadležnim državnim organima, saglasno međunarodnim propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, obezbjeđuje efikasno i nesmetano korišćenje ovog prirodnog resursa koji predstavlja dobro od opšteg interesa nad kojim svojinska prava i ovlašćenja vrši Crna Gora.

U osnovi, svrha kontrole i monitoringa RF spektra je da obezbijedi podršku upravljanju RF spektra (menadžment) koje između ostalog obuhvata i funkcije planiranja, dodjele i korišćenja radio-frekvencija. Kontrola i monitoring RF spektra predstavljaju „oči i uši” za menadžment RF spektra, jer je praksa pokazala da ovlašćeno korišćenje radio-frekvencija ne znači da se iste i propisno koriste. Osnovni zadaci u monitoringu RF spektra su:

- kontrola i mjerenje tehničkih i radnih parametara radio emisija;
- učešće u rješavanju štetnih interferencija;
- detekcija, identifikacija i lociranje nelegalnih radio emisija;
- kontrola i mjerenje parametara kvaliteta radikomunikacionih usluga;
- utvrđivanje zauzetosti pojedinih kanala i RF opsega sa generisanjem frekvencijskih snimaka;
- podrška u koordinaciji korišćenja radio-frekvencija sa administracijama susjednih država;
- učešće u međunarodnim programima (kampanjama) kontrole i monitoringa RF spektra.

Tokom 2011. godine kontrola i monitoring RF spektra na teritoriji Crne Gore se obavljala shodno mogućnostima postojeće kontrolno-mjerne opreme i softvera. Najveći dio ovih aktivnosti je obavljan korišćenjem mobilne kontrolno-mjerne stanice (u daljem tekstu MKMS), u skladu sa Planom redovne kontrole i monitoringa RF spektra u 2011. godini i Uputstvom o uslovima i proceduri korišćenja MKMS-e. Aktivnosti utvrđene Planom redovne kontrole i monitoringa RF spektra za 2011 godinu su u potpunosti izvršene. U 2011. godini je obavljen najveći broj terenskih izlazaka i s tim u vezi najveći obim redovne kontrole i monitoringa RF spektra počevši od 2006. godine, od kada istu radi Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

Kontrola i monitoring RF spektra (kako redovni tako i vanredni) u 2011. godini vršeni su takođe i iz Regionalnog kontrolno-mjernog centra Crni Rt u opštini Bar (u daljem tekstu RKMC) i Daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice Crljenice u opština Pljevlja (u daljem tekstu DUKMS Pljevlja).

Osnovni zadaci tokom 2011. godine su se odnosili na:

- utvrđivanje neovlašćenog korišćenja RF spektra, sa posebnim naglaskom na kontrolu pojave nepoznatih emisija i identifikacija smetnji u opsezima namijenjenim za vazduhoplovn i pomorsku mobilnu službu;
- utvrđivanje zauzetosti pojedinih RF opsega;
- kontrolu pojave nepoznatih emisija i identifikaciju smetnji u pojedinim RF opsezima;
- mjerenje i kontrolu radnih parametara lokalnih odobrenih FM i TV radio-difuznih emisija;
- mjerenje i kontrolu radnih parametara lokalnih odobrenih emisija funkcionalnih radio-mreža;
- vanrednu kontrolu i monitoring na zahtjev službi Agencije ili nosilaca odobrenja za korišćenje frekvencija (u daljem tekstu: nosioci odobrenja).

Na osnovu kontrole i monitoringa RF spektra vršenih iz RKMC-a, DUKMS-e Pljevlja i MKMS-om, vršene su i aktivnosti koje su se odnosile na:

- pripremu izvještaja o izvršenoj redovnoj ili vanrednoj kontroli i monitoringu RF spektra;
- pripremu i slanje dopisa – opomena svim nosiocima odobrenja kod kojih su uočeni nedostaci u radu ili nepoštovanje uslova propisanih tim odobrenjima;
- vođenje elektronske evidencije o utvrđenim nedostacima kod pojedinih korisnika RF spektra kojima su i slati dopisi - opomene.

Kao što je poznato, osim MKMS koja je u funkciji od 2006. godine i RKMC koji je u funkciji od kraja 2008. godine, od sredine 2010. godine u funkciji je i DUKMS Pljevlja. Polovinom 2011. godine ova stanica je postala i daljinski upravljiva, nakon što je ista adekvatno telekomunikaciono povezana, te se kontrolno-mjernom opremom i softverom od tada moglo i daljinski upravljati i vršiti mjerenja i iz sjedišta Agencije, odnosno krajem godine i iz Glavnog kontrolno-mjernog centra na Dajbabskoj Gori u Podgorici (u daljem tekstu GKMC).

Kontrolno-mjernom opremom kojom raspolaže Agencija moguće je obavljati kontrolu i monitoring RF spektra u frekventnom opsegu od 9 kHz do 3 GHz u skladu sa relevantnim ITU-R SM. preporukama. Glavni dio opreme čini ESMB – mjerni monitoring prijemnik koji je namijenjen za prijem emisija u gore navedenom frekventnom opsegu. Osim ovog prijemnika, u svim kontrolno-mjernim stanicama je instaliran identičan antenski sistem sastavljen od pet antena, od kojih su tri neusmjerene (omnidirektivne), a dvije su usmjerene (direktivne). Antenski sistem je montiran na odgovarajućim antenskim stubovima, shodno relevantnim ITU-R SM. preporukama. U RKMC-u Crni Rt radi se o čeličnom rešetkastom antenskom stubu visine 30 m, u DUKMS Pljevlja o čeličnom

rešetkastom antenskom stubu visine 10 m, dok je MKMS-a opremljena pneumatskim antenskim stubom koji se može podići na visinu do 10 m iznad površine tla, opet shodno relevantnim ITU-R SM. preporukama.

Za potrebe kontrole i monitoringa RF spektra koristio se namjenski softver – ROHDE & SCHWARZ Argus verzije 5.2.2 SP2 koji je instaliran u svim kontrolno-mjernim stanicama. Ovaj softver, pored toga što upravlja kontrolno-mjernom opremom koja je instalirana u pomenutim stanicama, omogućava da svi mjerni rezultati budu u sačuvani u numeričkoj formi, dok se ti rezultati u izvještajima prikazuju u grafičkom obliku.

Redovna kontrola i monitoring RF spektra korišćenjem MKMS-e u 2011. godini je obuhvatila 37 mikrolokacija u 19 crnogorskih opština, izuzev opštine Bar koja je kontrolisana iz RKMC-a i opštine Pljevlja koja je kontrolisana iz DUKMS-e Pljevlja. Mikrolokacije za korišćenje MKMS-e su izabrane shodno stečenom iskustvu iz prijednog perioda. Vodio se računa da se u svakoj od 19 opština ciklično obavlja monitoring dva puta godišnje korišćenjem MKMS-e.

Kada je u pitanju korišćenje MKMS-e, kampanja redovne kontrole i monitoringa RF spektra u 2011. godini je podrazumijevala ukupno 76 izlazaka na teren ove stanice, za što je bilo potrebno oko 714 radnih sati. U narednoj tabeli je dat prikaz angažovanja MKMS-e tokom 2011. godine.

Opština	Broj dnevnih izlazaka MKMS-e
Andrijevića	2
Berane	5
Bijelo Polje	5
Budva	4
Danilovgrad	2
Žabljak	2
Kolašin	4
Kotor	4
Mojkovac	2
Nikšić	9
Plav	3
Plužine	2
Podgorica	12
Rožaje	4
Tivat	4
Ulcinj	5
Herceg Novi	2
Cetinje	3
Šavnik	2

Sumarno gledano, ovakav režim korišćenja MKMS-e se može podvesti pod kategoriju veoma intenzivnog korišćenja ove stanice. Tokom 2011. godine obavljene su i tri vanredne kontrole i monitoring RF spektra i to dvije iz RKMC-a (08. 03. i 28. 04. 2011.), a jedna korišćenjem MKMS-e.

Izvršavanje zadataka u okviru RKMC-a je podrazumijevalo da zaposleni odlaze iz Podgorice u RKMC i obavljaju planirane zadatke. Krajem 2011. godine iz GKMC-a je omogućena daljinska kontrola opreme i softvera za kontrolu i monitoring RF spektra na objektu RKMC-a. Na taj način ovaj objekat je, uz povremene pomenute probleme u komunikaciji, postao dostupan za obavljanje redovnih zadataka, pa je daljinski iz GKMC-a odrađen drugi redovni krug kontrole i monitoringa RF spektra za RKMC.

Po obavljenim, kako redovnim tako i vanrednim, kontrolama i monitoringu RF spektra pravljani su detaljni izvještaji za svaku mikrolokaciju ponaosob (uključujući i fiksne stanice RKMC i DUKMS Pljevlja) tj. ukupno 58 (pedeset osam) izvještaja. U tim izvještajima su konstatovane uočene nepravilnosti uz odgovarajuće grafičke prikaze primljenih emisija na pojedinim frekvencijama (kanalima) i u pojedinim frekvencijskim opsezima. U izvještajima za MKMS se nalaze i fotografije mikrolokacija na kojima je obavljena kontrola i monitoring RF spektra. Tabelarni (numerički) prikazi rezultata mjerenja koji su pratili priložene grafike, a koji se zbog obima u pomenutim izvještajima ne prilažu, čuvaju se u elektronskoj formi u specifičnom formatu ranije pomenutog namjenskog softvera za monitoring RF spektra – Argus. Takođe, svi mjerni rezultati se mogu eksportovati iz Argus-a u Microsoft Excel format.

Agencija je nakon završene analize mjernih rezultata prikupljenih tokom kontrole i monitoringa RF spektra u 2011. godini poslala 225 dopisa – opomena nosiocima odobrenja, i to po opštinama: Andrijevica – 2, Bar – 20, Berane – 13, Bijelo Polje – 13, Budva – 16, Danilovgrad - 3, Žabljak - 6, Kolašin - 10, Kotor - 16, Mojkovac - 7, Nikšić - 16, Plav – 8, Pljevlja – 5, Plužine - 5, Podgorica – 30, Rožaje – 8, Tivat – 17, Ulcinj - 15, Herceg Novi – 4, Cetinje – 9 i Šavnik - 2.

Na osnovu svih kontrola i monitoringa obavljenih tokom 2011. godine kao i podataka iz pomenute elektronske aplikacije može se zaključiti da, kao i tokom 2010. godine, najveći broj neregularnosti u RF spektru (u opsegu od 10 kHz do 3 GHz), potiče od korisnika VHF I, VHF II, VHF III i UHF IV i V frekvencijskih opsega, a naročito od FM radio-difuznih operatera koji emituju u opsegu VHF II (od 87,5 do 108 MHz). Uočene nepravilnosti se odnose na nepoštovanje maksimalno dozvoljenih vrijednosti za pojedine tehničke i radne parametre kod FM radio-difuznih emisija (nivoa jačine polja, modulacije - frekvencijske devijacije, širine zauzetog opsega, pomjeraja - offseta noseće frekvencije), odnosno na nedovoljno oslabljene i potisnute harmonijske produkte kod istih što uzrokuje pojavu štetnih interferencija i intermodulacionih produkata koji onemogućavaju bezbjedno i nesmetano korišćenje drugih frekvencijskih opsega. Ovo je bilo posebno izraženo u opsezima namijenjenim vazduhoplovnoj radio - navigacionoj službi (posebno u opsegu od 108 do 137 MHz) i VHF III i UHF IV/V opsegu koji se koriste za TV radio-difuziju. Naime, tokom redovne kontrole i monitoringa demodulisan je veliki broj intermodulacionih produkata gore pomenutih FM radio-difuznih emisija, što je najvećim dijelom posljedica nepostojanja kvalitetnih filtera, prenatrpanosti FM opsega i visokih izračenih snaga. Sve ovo za rezultat ima ugrožavanje bezbjednosti vazdušne plovodbe, a posebno u zonama Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat. Takođe, je utvrđeno da nije mali broj korisnika pomenutog opsega koji ne koristi polarizaciju svojih talasa kao parametar određen Planom raspodjele frekvencija, a kroz njega propisan i odobrenjem za korišćenje frekvencije.

Pokazuje se da određeni broj opomenutih nosilaca odobrenja ne otklanja utvrđene nedostatke tj. najčešće ih ponavljaju ili djelimično otklanjaju. Određeni broj korisnika RF spektra ne koristi dodijeljene resurse (gotovo uvijek se radilo o istim korisnicima RF spektra) pa se u pojedinim opštinama dešava da nema emisija iz opsega VHF II (87,5 MHz – 108 MHz). Takođe, pojedini korisnici frekvencijskih resursa konstantno imaju radne parametre u skladu sa tehničkim normama i mogu poslužiti za primjer ostalim korisnicima RF spektra. Kontrolisane emisije funkcionalnih sistema skoro u potpunosti su zadovoljavale potrebne tehničke kriterijume za osnovne radne parametre ovih radio emisija. Nijesu uočeni značajniji problemi u korišćenju opsega namijenjenih pomorskoj mobilnoj službi. U pograničnim opštinama uočeno je prisustvo FM i TV radio-difuznih emisija iz susjednih država. Najvjerovatnije emisije iz susjednih država na našoj teritoriji postoje i u drugim opsezima od značaja (prvenstveno se misli na GSM/UMTS opsege), ali se to opremom koja je na raspolaganju u fiksnim i mobilnoj stanici ne može sa sigurnošću utvrditi. Već tokom 2012. godine koristiće se novonabavljena digitalna mobilna kontrolno-mjerna stanica za mjerenje kvaliteta GSM/UMTS mreža.

Sve u svemu, poboljšanje parametara rada emisione opreme preventivnim djelovanjem (slanjem dopisa - opomena) je uočljivo i stanje je tokom 2011. godine bilo znatno bolje nego u 2010. godini.

U oktobru 2011. godine završena je izgradnja objekta GKMC-a i isti je radno otvoren 06. 10. 2011. godine tj. toga dana je stavljen u funkciju. Naime, ovaj objekat je od posebnog značaja, koji svojom pozicijom dominantno prima i kontroliše radio emisije iz šireg područja Podgorice, Danilovgrada sa Bjelopavličkom ravnicom, emisionim centrom Lovćen i Bjelasica, Velje Gore, dijela opštine Bar, kao i iz susjedne Albanije. Kao što je ranije napomenuto, uporedo sa završetkom GKMC-a realizovano je i telekomunikaciono povezivanje GKMC-a sa sjedištem Agencije i objektima RKMC-a i DUKMS Pljevlja. Ovaj posao je, nakon sprovedene tenderske procedure, povjeren preduzeću Radio-difuzni centar d.o.o. Sada se kontrolno-mjernom opremom može upravljati daljinski iz GKMC-a.

Tokom 2011. godine završene su i aktivnosti vezane za nabavku mobilne kontrolno mjerne stanice za monitoring digitalnih radio emisija u pokretu (u daljem tekstu DMKMS). Predstavnici Agencije su, shodno Ugovoru potpisanom dana 12. 01. 2011. godine, pristupili finalnom dizajniranju adaptacije vozila i instaliranja opreme namijenjene za monitoring GSM/UMTS/DVB-T opsega. Dana 22. 07. 2011. godine izvršena je zapisnička primopredaja i kvalitativni prijem adaptiranog vozila sa instaliranom opremom u Podgorici kada je obavljen i predviđeni test o prihvatanju na našoj strani.

Zaposleni u Odsijeku za kontrolu i monitoring RF spektra (u daljem tekstu Odsijek) su od isporuke, koliko su to planirane obaveze dozvoljavale, intenzivno radili na teorijskom i praktičnom obučavanju za rad sa novom DMKMS-om, kako bi u II kvartalu 2012. godine otpočeli sa prvim mjerenjima kvaliteta parametara i pokrivenosti signalom odobrenih GSM/UMTS mreža širom Crne Gore.

Što se tiče stručnog usavršavanja i međunarodne afirmacije u oblasti kontrole i monitoringa RF spektra, zaposleni na ovim poslovima su nastavili sa aktivnim učešćem u radu CEPT/ECC WG FM PT22 radne grupe koja se bavi isključivo problemima vezanim za organizaciju, mjerne procedure i način monitoringa pojedinih frekvencijskih opsega i servisa.

5.5. Završetak radova na Glavnom kontrolno-mjernom centru na Dajbabskoj Gori u Podgorici i aktivnosti na izgradnji tri nove daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice u Rožajama, Kotoru i Ulcinju

Nakon sprovedene zakonske procedure, pristupna saobraćajnica do GKMC-a na Dajbabskoj Gori je završena krajem februara 2011. godine.

U prvoj polovini februara mjeseca, za završetak preostalih radova na GKMC-u, raspisan je otvoreni postupak javne nabavke po partijama, i to za završetak arhitektonsko-zanatskih radova te radova na elektroenergetskim, telekomunikacionim, hidrotehničkim i termotehničkim instalacijama. Ugovore za izvođenje radova po partijama Agencija je dodijelila društvima:

- za završetak arhitektonsko zanatskih radova i radova na elektroenergetskim i hidrotehničkim instalacijama - Konzorcijumu, kog su činila društva: „Erlang“ iz Nikšića, „Elko Tim“ iz Podgorice, „Tangent“ iz Nikšića, „MP Bedem“ iz Nikšića, „Primavera“ iz Herceg Novog, „Urban Studio“ iz Podgorice i „Sigurnost“ iz Podgorice,

- za završetak radova na telekomunikacionim instalacijama Konzorcijumu, kog su činila društva: „Hidrocop“ iz Podgorice, „Pro Engineering“ iz Podgorice i „Koving-M“ iz Budve i
- za završetak radova na termotehničkim instalacijama sa društvom „Grijanje“ iz Danilovgrada.

Postupci izbora izvođača radova po navedenim partijama (njih pet) trajali su do 6. jula 2011. godine, kada je Agencija zaključila i poslednji ugovor koji se odnosio za završetak radova na termotehničkim instalacijama. Javne nabavke po partijama trajale su dugo, zbog velikog broja ponuđača i korišćenja od strane pojedinih ponuđača prava prigovora odnosno žalbe na odluke o dodjeli ugovora o izvođenju radova. Po partijama za izbor izvođača radova na elektroenergetskim i telekomunikacionim instalacijama, Državna komisija je usvojila žalbe ponuđača i predmete vratila Agenciji, kao naručiocu, da ponovo izvrši bodovanje i vrednovanje dostavljenih ponuda po istim partijama, što je značajno produžilo trajanje postupka javnih nabavki po svim partijama i objektivno odložilo planirani početak radova. Zbog prirode preostalih zanatskih i instalacionih radova za završetak izgradnje objekata na Dajbabskoj Gori, a radi sinhronizacije radova, bilo je potrebno sve izvođače po partijama uvesti u posao istovremeno, tako da su radovi sa punim intezitetom otpočeli tek početkom jula i isti su završeni krajem oktobra mjeseca 2011. godine. Tokom jula 2011. godine, Agencija je pokrenula i odgovarajuće postupke javnih nabavki za: završetak izrade i montaže panoramskog lifta u junu (povjereni društvu „Euro Prost“ iz Gračanice u BiH), uređenje prilaza GKMC-u (povjereni društvu „Inženjering Put“ iz Podgorice) i opremanje prostorija GKMC-a (povjereni društvima „Ing Invest“ iz Danilovgrada i „DR Trade“ iz Podgorice). Svi ovi radovi završeni su u oktobru mjesecu, nakon čega je objekat i stavljen u funkciju.

Tokom 2011. godine nastavljene su aktivnosti na izgradnji tri ranije planirane daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice u opštinama Rožaje, Kotor i Ulcinj. Za daljinske stanice u Rožajama i Kotoru, na osnovu pribavljenih tehničkih uslova i saglasnosti nadležnih opštinskih organa i javnih preduzeća u tim opštinama, Agencija je obezbijedila izradu i reviziju glavnih projekata za njihovu izgradnju još u 2010. godini. U istoj godini podnijeti su i zahtjevi nadležnim sekretarijatima u opštinama Rožaje i Kotor za izdavanje urbanističke saglasnosti i građevinske dozvole. U postupku izdavanja urbanističke saglasnosti za daljinsku stanicu u Kotoru, nakon zaključivanja ugovora sa opštinom Kotor 2009. godine, o dugoročnom zakupu zemljišta na kojem treba da se gradi buduća stanica, došlo je do spora da li je zemljište u svojini Opštine ili države Crne Gore. Do kraja 2011. godine nije riješeno pitanje vlasništva predmetne parcele, zbog čega se zastalo sa postupkom izdavanja građevinske dozvole, a time i sa početkom izgradnje daljinske stanice.

Za daljinsku stanicu u Rožajama, Agencija je u 2010. godini, u odgovarajućim postupcima dobila neophodne tehničke uslove od nadležnih opštinskih organa i javnih preduzeća, na osnovu kojih je obezbijedila izradu i reviziju tehničke dokumentacije za izgradnju daljinske stanice. Zahtjev za izdavanje urbanističke saglasnosti i građevinske dozvole Agencija je dostavila nadležnom sekretarijatu opštine Rožaje krajem decembra mjeseca 2010. godine. U prvoj polovini 2011. godine, u više navrata, na zahtjev navedenog sekretarijata, Agencija je dopunjavala podnesenu dokumentaciju. Ova dopuna dokumentacije odnosila se na pribavljanje poljoprivredne saglasnosti, kojom je Agenciji izdato odobrenje od strane Sekretarijata za privredu opštine Rožaje da se poljoprivredno zemljište može koristiti u nepoljoprivredne svrhe odnosno za izgradnju daljinske stanice, saobraćajne saglasnosti, kojom je Agenciji, na osnovu prethodno izrađenog idejnog projekta saobraćajnog priključenja, odobreno od strane Direkcije za saobraćaj Crne Gore priključenje na regionalni put Rožaje-Tutin i na izradu projekta priključenja energetskog kabla na stubnu trafostanicu koja je najbliža lokaciji gdje će se graditi buduća daljinska stanica. Na osnovu ovako dopunjene dokumentacije, nadležni sekretarijat opštine Rožaje izdao je odobrenje za izgradnju daljinske stanice krajem mjeseca decembra 2011. godine. Agencija je žalbom u zakonskom roku osporila izdato odobrenje zbog neprimjereno kratkog roka izgradnje u trajanju od mjesec dana.

Za izgradnju daljinske stanice u opštini Ulcinj, Agencija je zaključila sa Opštinom ugovor o zakupu zemljišta na kojem će se graditi daljinska stanica u 2010. godini. Po zaključenju ugovora o zakupu, Agencija je podnijela zahtjeve nadležnim opštinskim organima i javnim preduzećima, za izdavanje tehničkih uslova za izradu glavnog projekta izgradnje daljinske stanice. Od novembra mjeseca 2010. godine, traje postupak izdavanja urbanističko-tehničkih uslova za izgradnju daljinske stanice, zbog odugovlačenja postupka nadležnog opštinskog organa da da mišljenje o procjeni uticaja korišćenja opreme na životnu sredinu, koja

će biti instalirana u daljinskoj stanici. Ovaj postupak nije okončan ni u 2011. godini i pored toga što je Agencija istom organu dostavila mišljenja nadležnih organa drugih opština u kojima je izgrađena ili se planira izgradnja daljinskih stanica, o nepostojanju štetnih uticaja takve opreme na životnu sredinu.

5.6. Elaborat o daljem razvoju Sistema za kontrolu i monitoring RF spektra u periodu 2012-2016. godine

Agencija je tokom 2011. godine radila na izradi dokumenta Elaborat o daljem razvoju Sistema za kontrolu i monitoring radio-frekvencijskog spektra u periodu 2012-2016. godine. Polazne osnove koje su korišćene pri izradi projektnog zadatka su bile Zakonom propisane nadležnosti Agencije u ovoj oblasti i to:

- da vrši stalni monitoring radio-frekvencijskog spektra,
- da vrši koordinaciju korišćenja radio-frekvencija sa administracijama susjednih država,
- da vrši nadzor nad radom operatora u sektoru elektronskih komunikacija,
- da upravlja radio-frekvencijskom spektrom u skladu sa Planom namjene i planovima raspodjele,
- da nadzornici kontrolišu ispunjenost uslova za korišćenje radio-frekvencija, usklađenost radnih parametara sa propisima i normama, utvrđuju porijeklo, lokaciju i identifikaciju izvora ometajućih zračenja i interferencija u radio-frekvencijskom spektru, te da rade na blagovremenom otkrivanju radio-stanica koje koriste radio-frekvencije bez odobrenja.

Imajući u vidu stručnu osposobljenost zaposlenih, Savjet Agencije je odlučio da ovaj dokument uradi stručna služba Agencije a da se revizija dokumenta povjeri renomiranoj instituciji koja na sveobuhvatan način može dati jedan visoko stručni osvrt na rješenja koja će biti predložena ovim novim Elaboratom. Stručne službe Agencije su poslije višemjesečnog rada polovinom 2011. godine uradile predmetni Elaborat. Ovaj dokument ima za cilj da na osnovu generalne koncepcije sistema za monitoring RF spektra u Crnoj Gori, definisane Elaboratom iz 2003. godine i trenutnog statusa njegove realizacije, dà smjernice i dinamiku daljeg razvoja sistema u periodu od 2012. do 2016. godine imajući u vidu regulatorni, tehnički i tehnološki napredak u radiokomunikacijama, kao i tržišnim promjenama koje su se desile u periodu od 2003. do 2011. godine.

Agencija je krajem oktobra 2011. godine od Direkcije za javne nabavke, na osnovu podnešenog zahtjeva za dobijanje prethodne saglasnosti za sprovođenje pregovaračkog postupka bez prethodnog objavljivanja poziva za javno nadmetanje, dobila traženu saglasnost tako da je u obavljen zakonom propisani postupak i potpisan Ugovor sa Elektrotehničkim fakultetom Univerziteta Crne Gore, kao jedinom kompetentnom institucijom u Crnoj Gori koja je u mogućnosti da na stručan način, a pri tome vodeći računa o interesima države, uradi reviziju predmetnog dokumenta. Ugovor je potpisan dana 08. 12. 2011. godine, a Elektrotehnički fakultet se obavezao da će Izvještaj o izvršenoj reviziji dostaviti u roku od 90 dana od dana potpisivanja Ugovora..

5.7. Stručni nadzor u oblasti elektronskih komunikacija

Nadzor nad radom operatora koji su registrovani kod Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (Agencija), shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, vrši Agencija preko nadzornika za elektronske komunikacije. Nadzornici za elektronske komunikacije obavljaju poslove nadzora u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o inspekcijском nadzoru.

Redovni stručni nadzori kod operatora registrovanih kod Agencije i subjekata kojima je Agencija izdala odobrenje za korišćenje radio-frekvencija su vršeni u skladu sa Planom nadzora elektronskih komunikacija za 2011. godinu koji je odobren od strane Savjeta Agencije. Vanredni pregledi vršeni su po ukazanoj potrebi u slučajevima kada:

- je stručni nadzor došao do saznanja da subjekat obavlja djelatnost bez registracije i odobrenja Agencije,
- su radio stanice ometale rad drugih radio stanica,
- su izvještaji monitoringa radio spektra ukazivali na pojavu nepravilnosti u radu radio stanica,
- je operator, korisnik ili drugi subjekat uputio opravdan zahtjev za vršenjem pregleda.

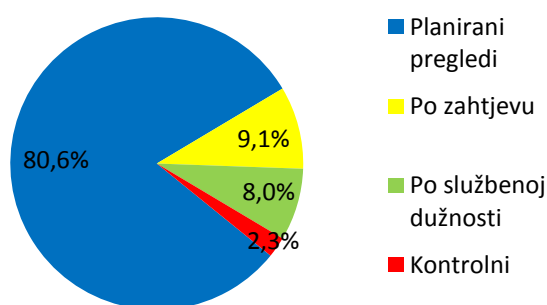
Kontrolni pregledi vršeni su po ukazanoj potrebi u slučaju kada je trebalo izvršiti provjeru postupanja po rješenju nadzornika za elektronske komunikacije, rješenjima i odlukama Agencije.

Pri vršenju stručnog nadzora, u skladu sa Zakonom o inspeksijskom nadzoru, nadzornici su djelovali prvenstveno preventivno. Ukazivano je na utvrđene nepravilnosti i određivan rok za njihovo otklanjanje.

U toku 2011. godine izvršeno je ukupno 263 pregleda čime je u potpunosti realizovan Plan nadzora za ovaj period. Na osnovu istog izvršeno je 212 planiranih pregleda, 24 pregleda po zahtjevu za vršenje stručnog nadzora, 21 pregled po službenoj dužnosti i 6 kontrolnih pregleda postupanja po ranije naloženim radnjama.

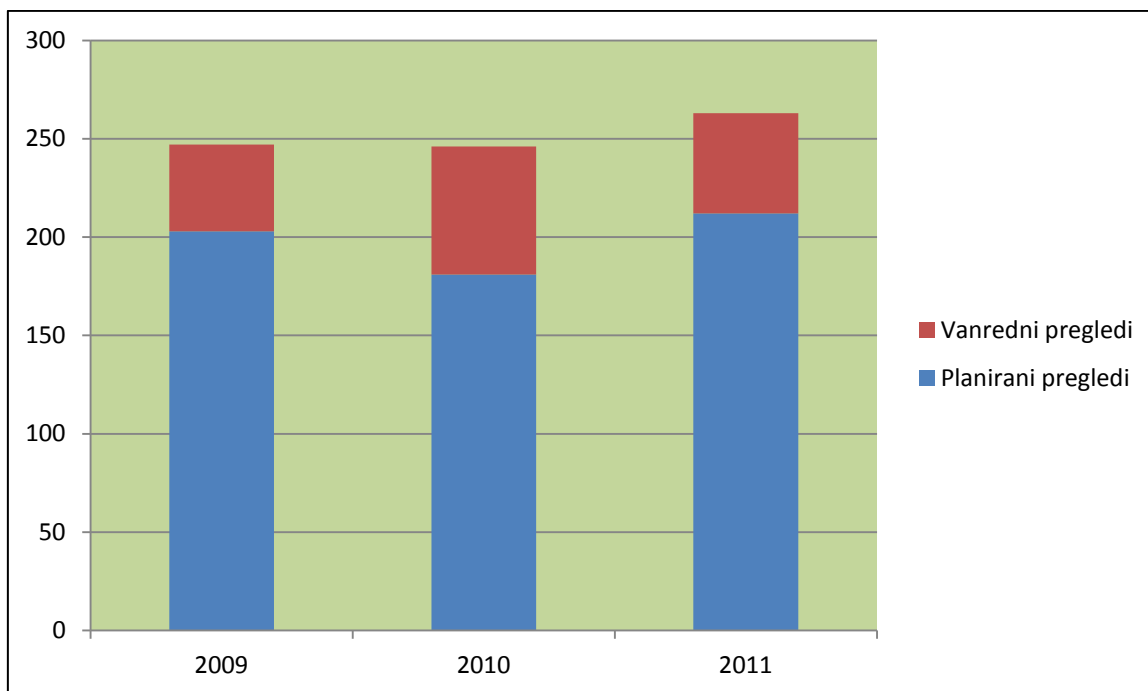
Naredna tabela daje prikaz pregleda izvršenih u toku 2011. godine po vrsti pregleda:

Godina 2011.	Planirani pregledi	Vanredni pregledi			Ukupno pregleda
		Po zahtjevu	Po službenoj dužnosti	Kontrolni	
Januar	10	1	2	0	13
Februar	16	2	3	0	21
Mart	25	2	3	4	34
April	19	4	2	0	25
Maj	22	2	0	0	24
Jun	29	5	1	1	36
Jul	7	0	1	0	8
Avgust	8	2	2	1	13
Septembar	21	1	2	0	24
Oktobar	27	1	1	0	29
Novembar	19	3	3	0	25
Decembar	9	1	1	0	11
Ukupno	212	24	21	6	263

Uporedni prikaz stručnih nadzora u 2009, 2010. i 2011. godini dat je sljedećom tabelom i grafikom.

Godina	Planirani pregledi	Vanredni pregledi	Ukupno pregleda
2009	203	44	247
2010	181	65	246
2011	212	51	263

O izvršenim pregledima sačinjeni su zapisnici. Na sačinjene zapisnike ovlašćeni predstavnici subjekata nadzora nijesu imali primjedbi. Kopije zapisnika uručene su ovlašćenim predstavnicima subjekata nadzora i uredno je vođena evidencija u skladu sa Zakonom o inspeksijskom nadzoru.

U 106 slučajeva naloženo je otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, od čega je u 66 slučajeva zapisnikom naloženo otklanjanje nedostataka, a u 40 slučajeva je izdato rješenje na zapisnik. U odnosu na ukupan broj izvršenih pregleda, procenat utvrđenih nepravilnosti u toku 2011. godine iznosi 40,3%. Utvrđene nepravilnosti su se odnosile na:

- neposjedovanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija,
- neusaglašenost radnih parametara sistema sa izdatim odobrenjima za korišćenje radio-frekvencija (promjena frekvencije, devijacija frekvencije, širina kanala, kapacitet, antenski sistem i sl.),
- neposjedovanje saglasnosti Savjeta Agencije na tipske pretplatničke ugovore,
- neposjedovanje odobrenja za korišćenje numeracije za pojedine kratke kodove,
- neposjedovanje odobrenja za korišćenje adresa za pojedine kodove signalizacionih tačaka,
- neusklađenost forme raščlanjenog pretplatničkog računa sa odredbama Zakona,
- nepoštovanja odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga,
- nedostatak atesta elektro i gromobranskih instalacija objekata,
- nepoštovanje rokova iz izdatih Rješenja Agencije i važećih Pravilnika (prenosivost brojeva, univerzalni imenik, i dr.).

U narednoj tabeli je dat uporedni prikaz utvrđenih nepravilnosti prilikom vršenja nadzora u 2009, 2010. i 2011. godini.

Godina	Broj izvršenih pregleda	Broj utvrđenih nepravilnosti	Procenat utvrđenih nepravilnosti
2009	247	102	41,3%
2010	246	98	39,8%
2011	263	106	40,3%

Pregled rada opreme radio-difuznih emitera izvršen je na emisionim objektima u opštinama Bar, Kotor, Tivat, Budva, Ulcinj, Nikšić, Kolašin, Bijelo Polje, Andrijevića, Rožaje, Mojkovac, Plav, Pljevlja, Šavnik, Podgorica i Cetinje. Tom prilikom je kod određenog broja emitera utvrđena neusaglašenost radnih parametara sistema sa izdatim odobrenjima za korišćenje radio-frekvencija (devijacija frekvencije, neposjedovanje izlaznog filtera i sl.). Na emisionom objektu Velji Grad utvrđeno je da radio-difuzni emiteri Radio D i Radio D plus ne rade na dodijeljenim frekvencijama, već su ih međusobno zamijenili. Dat je nalog za usklađivanje rada opreme sa izdatim odobrenjima. Takođe, i za ostale uočene nepravilnosti izdati su nalozi u zapisniku za usklađivanje rada opreme sa važećim odobrenjima.

Pregledom korišćenja VSAT stanica utvrđeno je da Crnogorska komercijalna banka koristi opremu bez odobrenja Agencije, a Britanski informativni centar ne koristi frekvenciju u skladu sa odobrenjem. Nakon izdatih naloga u zapisniku preduzete su mjere od strane subjekata nadzora i usklađen je rad opreme sa odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama.

Izvršen je pregled opreme mobilnih operatora (RBS-ovi i RR veze) u opštinama Podgorica, Tivat, Kotor, Pljevlja, Plužine, Žabljak, Berane, Andrijevića, Plav, Kolašin, Budva i Danilovgrad. Tom prilikom je utvrđeno sljedeće:

- Crnogorski Telekom je koristio 10 RR veza bez odobrenja o korišćenju radio-frekvencija, 7 RR veza suprotno izdatim odobrenjima o korišćenju radio-frekvencija, 4 RBS-a bez odobrenja i 1 RBS suprotno izdatom odobrenju;
- Telenor je koristio 14 RR veza bez odobrenja o korišćenju radio-frekvencija, 28 RR veza suprotno izdatim odobrenjima o korišćenju radio-frekvencija, 27 RBS-ova bez odobrenja, 3 RBS-a suprotno izdatom odobrenju, dok je za jedan RBS u međuvremenu istekao rok važnosti dozvole;
- M:Tel je koristio jednu Wimax stanicu i 1 RR vezu bez važećeg odobrenja.

Kod sva tri operatora je utvrđeno da na pojedinim lokacijama ne posjeduju ateste o primijenjenim mjerama zaštite uređaja i opreme, pa je zapisnicima dat rok za otklanjanje uočenih nepravilnosti, što je ispoštovano. Takođe, za operatora Radio-difuzni centar je utvrđeno da ne posjeduje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija na kojima radi oprema koju koristi kao pristupne linkove za digitalni sistem radio-relejnih veza. U svim ovim slučajevima rješenjem je naloženo pribavljanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija ili da frekvencije budu stavljene van upotrebe. Operator je u predviđenom roku postupio sa naredbama iz izdatih rješenja.

Pregledom pružanja usluga iznajmljenih linija kod Radio-difuznog centra utvrđeno je da RDC koristi opremu za RR veze iz nelicenciranog opsega (5,4 GHz) koja radi snagom većom od dozvoljene. Takođe, cijene za iznajmljene linije su određene samo prema kapacitetu, dok rastojanje nije uzeto u obzir. Utvrđeno je da RDC pruža uslugu preuzimanja saobraćaja na lokaciji, a za koju nijesu definisane i javno objavljene cijene u cjenovniku. Za utvrđene nepravilnosti su izdata rješenja i naloženo otklanjanje nedostataka, što je operator ispoštovao u predviđenom roku, osim za slučaj formiranja cijena iznajmljenih linija prema kapacitetu i dužini jer rok još uvijek nije istekao.

Kod operatora Crnogorski elektroprenosni sistem izvršen je pregled pružanja usluga iznajmljivanja optičkih vlakana. Pregledom je utvrđeno da operator nije pribavio saglasnost Savjeta EKIP na formu pretplatničkog ugovora, a opšte uslove pružanja usluga nije objavio u skladu sa odlukom Savjeta EKIP. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima. Pregledom pružanja usluga iznajmljivanja optičkih vlakana i iznajmljenih linija kod operatora Fibernet, utvrđeno je da isti nije počeo sa pružanjem usluga.

Kod operatora MNNews uočene nepravilnosti su se odnosile na neposjedovanje saglasnosti Savjeta Agencije na tipske pretplatničke ugovore i nepoštovanja odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga. Rješenjem je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima u rješenju.

Pregled sistema za pružanje usluga preko sistema fiksnog bežičnog pristupa (WiMAX) izvršen je kod operatora M:Tel, Telenor, BBMi, Montenegro Connect, WiMAX Montenegro a putem WiFi pristupa kod Dasto Montel, W-net i VIP Broadband Montenegro. Operatori WiMAX Montenegro, Montenegro Connect, W-net i VIP Broadband Montenegro još uvijek nijesu počeli sa pružanjem usluga, BBMi ima samo tri korisnika, Telenor 18 korisnika (većina su zaposleni u Telenoru i ujedno su testni korisnici), Dasto Montel ima 331 korisnika, a M:Tel ima 7.103 korisnika. Zbog nepostojanja odgovarajuće telekomunikacione infrastrukture M:Tel nije realizovao 13.749 zahtjeva, a Telenor 20 zahtjeva. Operator Dasto Montel nije pribavio saglasnost Savjeta EKIP na formu pretplatničkog ugovora, opšte uslove pružanja usluga nije objavio u skladu sa odlukom Savjeta EKIP, a takođe i forma računa nije usaglašena sa članom 113. Zakona o elektronskim komunikacijama. Za uočene nepravilnosti izdati su nalozi u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, što je ispoštovano.

Pregled pružanja usluga interneta i prenosa radio i TV programa do krajnjih korisnika izvršen je kod operatora Cabling (Budva) i M-kabl (Tivat, Herceg-Novi, Bijelo Polje i Pljevlja). Kod operatora BBM i Total TV Montenegro izvršen je pregled pružanja usluga prenosa radio i TV programa do krajnjih korisnika. Kod operatora M-kabl je utvrđeno da sa korisnicima vrši potpisivanje, pored osnovnog ugovora, i Aneksa ugovora za koji ne posjeduje saglasnost Savjeta EKIP. Zapisnikom je naloženo podnošenje zahtjeva za dobijanje saglasnosti na formu Aneksa ugovora, što je subjekat nadzora i ispoštovao. Kod ostalih operatora nijesu uočene nepravilnosti u radu.

Pregled sistema za pružanje usluga prenosa govora putem interneta (VoIP) izvršen je kod operatora IPMONT, Pronto-Tel, Montecom, VoIP i VoIP Telekom. Operator Montecom još uvijek nije počeo sa pružanjem usluga. Utvrđeni nedostaci kod operatora Pronto-Tel i VoIP su se odnosili na neposjedovanje web sajta i javno neobjavljivanje cijena i tarifa pružanja usluga. Takođe, kod operatora Pronto-Tel je utvrđeno da se obračun usluga za korisnike iz Crne Gore vrši u Ukrajini, kao i da forma pretplatničkog računa nije usklađena sa članom 113. Zakona. U svim slučajevima rješenjem je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka. Operator Pronto-Tel je prije isteka roka datog u rješenju obavijestio o izvršenju naloženih radnji, što je i potvrđeno kontrolnim pregledom. Takođe, i operator VoIP je postupio u skladu sa nalogom iz rješenja. Kod operatora VoIP Telekom je utvrđeno neobjavljivanje opštih uslova pružanja usluga na sajtu operatora, neposjedovanje saglasnosti Savjeta EKIP na formu korisničkog ugovora, neusklađenost forme detaljnog računa sa Zakonom, neusklađenost cijena u tarifnom planu i javno objavljenom cjenovniku, neposjedovanje atesta elektro instalacija i protivpožarne zaštite. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima.

Izvršen je pregled rada komutacionih sistema Crnogorskog Telekoma na centralama LC1 Podgorica, LC3 Podgorica, LC Herceg Novi, LC Tivat, LC Bijelo Polje, LC Plav, LC Danilovgrad, LC Cetinje, međunarodnoj i tranzitnoj centrali IC/TC Podgorica i IC/TC Bijelo Polje, kao i pregled MSC T-Mobile-a u Podgorici i Bijelom Polju. Objekti su obezbjeđeni neophodnim sistemima i sredstvima protiv požarne zaštite koji se redovno servisiraju. U toku 2009. i 2010. godine izvršena je instalacija novih baterija i kupovina dizel-elektro agregata, čime je povećana autonomnost rada uređaja u slučaju prekida napajanja električnom energijom sa elektrodistributivne mreže. Uočeni su duži prekidi u radu udaljenih pretplatničkih stepena koji se nalaze na teritoriji koja je bila zahvaćena poplavama krajem 2010. godine. Uočeni nedostaci u radu opreme su se odnosili na neposjedovanje atesta elektro i gromobranskih instalacija pojedinih objekata, pa je dat nalog za pribavljanje istog. Takođe, utvrđeno je neposjedovanje odobrenja za korišćenje određenih numeracija, pa je rješenjem naloženo pribavljanje odobrenja. Još uvijek nije u potpunosti izvršena ovjera tačnosti mjerenja vremena svih telefonskih centrala, iako se operator zahtjevom za provjeru tačnosti mjerenja obratio Zavodu za metrologiju.

Pregledom pružanja MIPNET usluga Crnogorskog Telekoma utvrđeno je da subjekat nadzora nije učinio javno dostupnim popuste na zvanični cjenovnik usluga kao i principe njihovog određivanja. Popusti pojedinih korisnika se kreću do -70% na priključnu taksu i -50% na mjesečnu pretplatu u odnosu na zvanični cjenovnik.

U 2011. godine izvršeni su pregledi kod Crnogorskog Telekom, Telenora i M:Tela u vezi postupanja po rješenjima za SMP operatore. Crnogorski Telekom i M:Tel su objavili Referentne interkonekzione ponude na zvaničnoj internet stranici, a Telenor je to uradio nakon izvršenog pregleda. U toku aprila 2011. godine, a nakon izvršenog pregleda, operatori su izvršili usklađivanje postojećih ugovora o interkonekciji sa objavljenim Referentnim interkonekcionim ponudama, što je kasnije provjereno kroz kontrolu interkonekcionog bilinga. Takođe, operatori su i u novembru izvršili usklađivanje cijena u ugovorima i Referentnim interkonekcionim ponudama na osnovu Rješenja izdatih od starne Agencije.

Izvršena je kontrola sistema za naplatu usluga Telenora, Crnogorskog Telekom i M:Tela (interkonekcion i pretplatnički biling). Nijesu primjećene nepravilnosti kod naplate usluga. Takođe, izvršeni su stručni nadzori komutacionih sistema mobilne telefonije Telenora i M:Tela. Kod M:Tela je utvrđeno neposjedovanje odobrenja za korišćenje određenih kratkih kodova, kao i neposjedovanje odobrenja za korišćenje signalizacionih tačaka, pa je rješenjem naloženo pribavljanje odobrenja. Još uvijek nije u potpunosti izvršena ovjera tačnosti mjerenja vremena telefonskih centrala, iako su se svi operatori sa zahtjevom za provjeru tačnosti mjerenja obratili Zavodu za metrologiju.

Izvršen je pregled rada funkcionalnih sistema: Aerodrom Podgorica, Služba zaštite i spašavanja Podgorica i Kotor, Elektro distribucija (Kotor, Mojkovac, Plav, Budva), Taxi Nikšić, Taxi Žabljak, Taxi Berane, Taxi Kolašin, Taxi Podgorica, Taxi Budva. Tom prilikom nijesu uočene nepravilnosti u radu.

Kod operatora Crnogorski Telekom, Telenor i M:Tel izvršeni su pregledi u smislu usklađenosti rada ovih operatora sa poglavljem IX (Prava i zaštita interesa korisnika) Zakona o elektronskim komunikacijama. Tom prilikom je utvrđeno da su operatori, za ranije utvrđene nepravilnosti za koje su donijeta rješenja kojima je naloženo njihovo otklanjanje (neusklađenost forme detaljnih računa koje operatori dostavljaju korisnicima sa ZEK-om, neposjedovanje saglasnosti Savjeta EKIP na tipske pretplatničke ugovore, javnu nedostupnost određenih cijena usluga, nemogućnosti ograničenja potrošnje i neomogućavanje geografske prenosivosti brojeva), postupili po izdatim nalogima.

Kontrolnim pregledom po osnovu postupanja operatora Crnogorski Telekom, M:Tel i Telenor u skladu sa odredbama Pravilnika o prenosivosti brojeva, a nakon njegovog stupanja na snagu, utvrđeno je da operatori nijesu počeli odmah sa njegovom primjenom. Zahtjeve za prenos brojeva operatori su zadržavali duže nego što je to Pravilnikom predviđeno. Izdata su rješenja da se podnešeni zahtjevi procesuiraju i operatorima naređeno dalje postupanje u skladu sa odredbama Pravilnika.

Kontrolnim pregledom po osnovu postupanja po rješenju Savjeta EKIP kod Crnogorskog Telekom, utvrđeno je da je Crnogorski Telekom izvršio radnje naložene rješenjem i uklonio stavku "Troškovi naknadnog plaćanja korišćenja TT servisa" iz cjenovnika. Takođe, kontrolnim pregledom pružanja usluge ograničenja potrošnje na obračunski period kod Crnogorskog Telekom, po osnovu rješenja nadzornika za elektronske komunikacije, utvrđeno je da je subjekat nadzora postupio po nalogima iz rješenja. Korisnicima usluga na fiksnoj lokaciji, kao i korisnicima mobilnih usluga, bez obzira na paket koji koriste, omogućeno je da na zahtjev aktiviraju uslugu ograničenja potrošnje, do iznosa koji sami naznače.

Takođe, izvršen je kontrolni pregled registracije prepaid korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori od strane operatora Crnogorski Telekom, Telenor i M:Tel. Pregledom je utvrđeno da operatori vrše registraciju korisnika u skladu sa Pravilnikom o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža. Registracija novih prepaid korisnika se vrši na mjestu prodaje kartica (poslovnice, trafike, marketi) na način da se prvo popunjava registracioni formular, a kasnije se podaci unose u bazu podataka. Forma registracionog formulara kod svih operatora sadrži sve neophodne podatke propisane Pravilnikom. Svi operatori koriste kontakt sa korisnicima u svojim poslovnicama u cilju informisanja o obavezi registracije. Takođe, operatori šalju starim prepaid korisnicima obavještenja putem SMS poruka o obavezi registracije. Rok za registraciju svih prepaid korisnika je bio 31. 12. 2011. godine, a kontrola postupanja operatora po ovm osnovu je izvršena početkom 2012. godine.

Izvršena je kontrola sistema za naplatu usluga iznajmljenih linija kod Crnogorskog Telekom (klasične i internet iznajmljene linije) i M:Tela (internet iznajmljene linije). Pružene usluge se obračunavaju u skladu sa potpisanim ugovorima. Operatori nijesu učinili javno dostupnim principe određivanja popusta na pružanje usluga iznajmljenih linija.

Stručni nadzor kod korisnika elektronskih komunikacionih usluga vršen je po zahtjevu korisnika ili Odsjeka za zaštitu prava i interesa korisnika. Zahtjevi su se odnosili na nepravilnosti u mjesečnom računu ispostavljenom za pružene usluge, neodgovarajućem kvalitetu usluga, kao i izostanku pružanja usluga.

Na osnovu inicijativa za pokretanje postupka nadzora vršeni su pregledi po zahtjevima operatora:

- operator VoIP Telekom je prijavio da operatori Pronto-Tel i VoIP ne vrše obračun svojih usluga na teritoriji Crne Gore. Istovremeno sa vršenjem planiranih pregleda kod ovih operatora, izvršena je provjera navoda iz prijave i rješenjem dat nalog za otklanjanje uočenih nepravilnosti.
- Radio-difuzni centar je prijavio da operator BBM vrši pružanje usluga prenosa radio-difuznih signala do emisionih objekata i tu uslugu pruža Televiziji Montena, iako nije registrovan kod Agencije za pružanje te vrste usluge. Stručnim nadzorom su pootvrđeni navodi iz prijave, pri čemu je utvrđeno da BBM nije vršio obračun i naplaćivao ovu uslugu Televiziji Montena. U dogovoru sa predstavnicima Televizije Montena i BBM-a dat je nalog da BBM uskladi rad opreme sa važećim odobrenjem za pružanje usluga distribucije radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika, i raskine važeći ugovor sa Televizijom Montena kojim su definisani uslovi pružanja usluge prenosa signala do emisionih objekata sa kojih Televizija Montena vrši emitovanje. Takođe, dogovoreno je da Televizija Montena na lokacijama gdje ima instalirane predajnike izvrši instalaciju resivera i kao krajnji korisnik BBM-a iskoristi signal na izlazu resivera za modulisanje predajnika, a na koji način ne bi došlo do urušavanja kvaliteta signala.
- Operator M:Tel je prijavio da Crnogorski Telekom ne postupa u skladu sa odredbama Pravilnika o prenosivosti brojeva, odnosno da odbija da izvrši prenos brojeva iz razloga što se korisnički brojevi nalaze u zatvorenoj korisničkoj grupi (CUG), a prethodno nijesu istupili iz iste.

Zbog nedostavljanja podataka u formi i roku kako je to Agencija zahtijevala, Odsijek za nadzor je, u skladu sa Zakonom o prekršajima, izdao prekršajni nalog operatoru Telenor i odgovornom licu u Telenoru.

Saradnja sa drugim inspekcijским organima

U skladu sa članom 134, stav 2, tačka 5 Zakona o elektronskim komunikacijama, inspektor za elektronske komunikacije obavješten je o:

- pružanju telekomunikacione usluge Upravi policije Crne Gore od strane preduzeća SBS Network Montenegro. Pregledom je utvrđeno da SBS Network Montenegro pruža usluge pristupa Internetu putem satelita, a za koje nije registrovan kod Agencije. SBS Network Montenegro se dopisom broj 0205-3979/1 od 08. 10. 2010. godine obratio Agenciji i zatražio upis u Registar operatora. Agencija je negativno odgovorila na ovaj dopis uz obrazloženje da način na koji se planira pružanje elektronske komunikacione usluge nije u skladu sa članom 24, stav 2 ZEK-a. Naknadnim podnošenjem zahtjeva za upis u registar operatora od strane SBS Network Montenegro, operatoru je dodijeljeno rješenje o upisu u registar operatora;
- pružanju usluge prenosa govora putem Interneta (VoIP) u opštini Ulcinj, bez odobrenja Agencije, od strane fizičkog lica;
- korišćenju radio-frekvencija bez odobrenja od starne Službe zaštite i spašavanja SO Pljevlja;
- emitovanju programa TV Luna sa lokacije Kofiljača-Plav bez odobrenja za korišćenje frekvencije.

Takođe, na osnovu inicijative za pokretanje postupka nadzora izvršen je pregled po zahtjevu operatora Crnogorski Telekom koji je prijavio da je vlasnik hotela "Rivijera" u Njivicama – Herceg Novi, u okviru kojeg se nalazi udaljeni pretplatnički stepen, pregradio ulazna vrata čime je onemogućen pristup opremi za pružanje telefonskih usluga na fiksnoj lokaciji. U saradnji sa Glavnim inspektorom za elektronske

komunikacije i poštansku djelatnost izvršen je pregled i subjektu nadzora naloženo da omogući pristup opremi.

Na osnovu prigovora operatora Cabling u vezi nelegalnog pružanja usluge prenosa TV programa do krajnjih korisnika, u saradnji sa Glavnim inspektorom za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i predstavnikom Agencije za elektronske medije izvršen je nadzor u opštini Budva. Tom prilikom nije utvrđeno kršenje odredbi Zakona.

5.8. Proces prelaska sa analognih na digitalne radio-difuzne sisteme

U skladu sa zaključkom Vlade Crne Gore, sa sjednice održane krajem 2010. godine, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je dalo na javnu raspravu Nacrt zakona o digitalnoj radio-difuzijikoja. Javna rasprava je trajala u periodu od 28. 01 - 08. 02. 2011. godine, a centralna rasprava održana je 07. 02. 2011. godine. Nakon završene javne rasprave, Rješenjem broj 346-01-768/1-11 od 18. 02. 2011. godine, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je obrazovalo radnu grupu u čijem sastavu su bili i predstavnici Agencije, a čiji zadatak je bio da pripremi predlog Zakona o digitalnoj radio-difuziji. Rok za pripremu predloga je određen za drugi kvartal 2011. godine. Radna grupa je uspješno okončala posao i blagovremeno uputila nacrt teksta Zakona Vladi koja je u sklopu ispunjavanja obaveza Crne Gore iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, utvrdila Predlog zakona o digitalnoj radio-difuziji. Ovim zakonom je predviđeno da se proces prelaska sa analognog na digitalno emitovanje televizijskih programa u Crnoj Gori završi do 31. 12. 2012. godine. Kako je i saopšteno od strane Vlade Crne Gore, digitalizacija će se sprovesti uvođenjem DVB-T2 standarda, čime se omogućava brza tranzicija sa analogne na digitalnu tehnologiju za sve komercijalne elektronske medije, pri čemu se postiže visok stepen iskorišćavanja radio-frekvencijskog spektra i zadržava dostignuti nivo medijskog pluralizma u Crnoj Gori. Skupština Crne Gore je usvojila Zakon o digitalnoj radio-difuziji početkom jula 2011. godine i isti je objavljen u „Službenom listu Crne Gore“ broj 34/11.

Inače, početkom marta mjeseca 2011. godine, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je obrazovalo radnu grupu čiji zadatak je bio da sprovede analiza koštanja uvođenja DVB-T2 tehnologije i izgradnje drugog multipleksa a u cilju procjene vezano za opravdanost uvođenja DVB-T2 tehnologije. Rok za izradu analize bio je 31. mart 2011. godine. U sklopu aktivnosti koje je imala ova komisija održan je jedan sastanak u prostorijama privrednog društva "Radio-difuzni centar" d.o.o. Podgorica (u daljem tekstu RDC) kako bi se postigao dogovor oko načina rada i podataka koji su relevantni za samu procjenu. Obzirom da je za ovu procjenu, neophodne podatke u smislu komparacije DVB-T i DVB-T2 tehnologija, mogao da dostavi jedino RDC, a imajući u vidu prethodne pripreme vezano za digitalizaciju, zaključeno je da je RDC dužan da dostavi iste nadležnom Ministarstvu.

Iz samog teksta Zakona o digitalnoj radio-difuziji, kao ni iz bilo kojeg drugog dokumenta, ne može se zaključiti da je u Crnoj Gori došlo do promjene važećeg standarda digitalne radio-difuzije. Imajući u vidu dalji tehnološki razvoj kao i znatne prednosti DVB-T2 standarda u odnosu na prethodne, u Strategiji razvoja informacionog društva 2012 – 2016. koja je usvojena od strane Vlade Crne Gore krajem 2011. godine, u poglavlju 6.1-Tehnologija i infrastruktura za medije i radio-difuziju navodi se: "*Kao prihvaćen standard za digitalnu radio-difuziju je DVB-T2 standard koji je odobren u septembru 2009. godine od strane Evropskog instituta za standardizaciju (ETSI)*".

Nakon potpisivanja ugovora o nabavci opreme za potrebe digitalne radio-difuzije između Delegacije Evropske Unije u Podgorici i italijanske kompanije Eurotel a koja će biti korišćena od strane RDC-a, početkom juna 2011. godine, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je formiralo komisiju za praćenje implementacije programa prelaska sa analognih na digitalne radio-difuzne sisteme, u čiji sastav je pored predstavnika Ministarstva i RDC-a bio i jedan predstavnik ove Agencije. Prvi i jedini sastanak komisije, na poziv Predsjedavajućeg komisije, održan je 02. 09. 2011. godine. Komisija je donijela zaključke

u smislu neophodnosti daljeg rada na donošenju Plana raspodjele radio-frekvencijskog spektra za digitalnu zemaljsku radio-difuziju kao i dalje aktivnosti u okviru prve faze nabavke predajničke opreme od strane RDC-a.

Shodno odredbama člana 3 i člana 18 Zakona o digitalnoj radio-difuziji, Savjet Agencije je dana 30. 09. 2011. godine usvojio Plan raspodjele radio-frekvencija za digitalnu zemaljsku radio-difuziju („Službeni list Crne Gore“ broj 55/11), nakon što je Savjet Agencije za elektronske medije dao saglasnost na donošenje ovog plana shodno odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama. Plan raspodjele radio-frekvencija za digitalnu zemaljsku radio-difuziju utvrđuje:

- tehničke uslove i način korišćenja radio-frekvencija koje su Planom namjene radio frekvencijskog spektra u Crnoj Gori ("Službeni list Crne Gore" broj 42/10) namijenjene za korišćenje od strane digitalnih zemaljskih radio-difuznih sistema,
- geografska područja (alotment zone) za pokrivanje digitalnim radio-difuznim signalom.

5.9. Davanje mišljenja na prostorno plansku dokumentaciju

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je u svojstvu pravnog lica nadležnog za poslove telekomunikacija i radio difuzije, shodno članu 38 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, dužna da na zahtjev nosioca pripremljenih poslova dostavi raspoložive podatke, kao i svoje predloge i mišljenja koja su neophodna za izradu planskog dokumenta.

Agencija je u 2011. godini izdala 38 mišljenja na plansku dokumentaciju u dijelu elektronskih komunikacija, od kojih 29 Ministarstvu održivog razvoja i turizma i 9 lokalnim samoupravama (6 Opštini Herceg Novi i po jedano mišljenje opštinama Pljevlja, Žabljak i Tivat). Mišljenja na nacрте planskih dokumenata Agencija zasniva na Zakonu o elektronskim komunikacijama, podzakonskim aktima donijetim na osnovu istog, Strategiji razvoja informacionog društva od 2012. do 2016. godine: Crna Gora – digitalno društvo i savremenim trendovima razvoja elektronskih komunikacija. Davanjem mišljenja na nacрте planskih dokumenata Agencija teži stvaranju preduslova i definisanju pravaca daljeg i ubrzanog razvoja ICT sektora i širokopojasnog pristupa, privlačenju investicija u ICT sektor, podsticanju konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija, obezbjeđivanju dostupnosti širokopojasnom pristupu, podsticanju građana i poslovnih subjekata da koriste dostupne ICT alate i servise u svakodnevnom životu i poslovanju i na kraju obezbijediti primjenu najsavremenijih tehnoloških rješenja. Na taj način Agencija daje smjernice koje su osnov razvoja snažne i opšte dostupne infrastrukture, koja omogućava zajedničko korišćenje od strane više operatora pri pružanju širokopojasne konekcije velike brzine i korišćenje savremenih servisa od strane svih korisnika.

Uz predloge i sugestije za izradu planske dokumentacije, u dijelu koji se odnosi na elektronske komunikacije, Agencija je dostavljala raspoložive podatke o operatorima i uslugama koje isti pružaju u opštinama na kojima se nalazi prostor obuhvaćen granicama planskog dokumenta, broju korisnika usluga, antenskim stubovima, radio baznim stanicama i komutacionim sistemima koji se nalaze na prostoru opština. Agencija je takođe upućivala na adekvatnu procjenu stepena razvoja elektronskih komunikacija u granicama planskog dokumenta, koja se zasniva na podacima o penetraciji fiksne telefonije i fiksnog širokopojasnog pristupa i poređenju sa stepenom razvoja u zemljama EU.

Prilikom davanja mišljenja na plansku dokumentaciju Agencije je posebnu pažnju skretala na sljedeće:

- Značaj implementacije novih tehnika i tehnologija, liberalizaciju tržišta i konkurencije u sektoru elektronskih komunikacija koji treba da doprinesu bržem razvoju elektronskih komunikacija, povećanju broja servisa, njihovoj ekonomskoj i geografskoj dostupnosti, boljoj i većoj informisanosti kao i bržem razvoju privrede i opštine u cjelini;

- Planiranje i građenje elektronske komunikacione infrastrukture treba da zadovolji zahtjeve više operatora elektronskih komunikacija, koji će građanima ponuditi kvalitetne savremene elektronske komunikacione usluge po ekonomski povoljnim uslovima,
- Planiranje elektronske komunikacione mreže treba da se zasniva kako na realizaciji planova operatora tako i na infrastrukturi koju bi lokalna samouprava mogla koristiti za svoje potrebe;
- Gradnja, rekonstrukcija i zamjena elektronskih komunikacionih sistema treba da se obavlja po najvišim tehnološkim i ekološkim kriterijumima;
- Planirani i na osnovu tog plana izgrađeni kapaciteti u kablovskoj telekomunikacionoj kanalizaciji i kućnim instalacijama treba da omoguće dalju modernizaciju elektronskih komunikacionih mreža (FTTX tehnologije) bez potrebe za izvođenjem dodatnih radova;
- Korišćenje optičkih kablova u pristupnoj mreži, koji bi omogućavali korišćenje naprednijih servisa sa čijim se pružanjem počinje ili tek planira.

Davanjem podataka iz oblasti elektronskih komunikacija o operatorima, servisima, i infrastrukturi i mišljenja za potrebe izrade planske dokumente Agencija je doprinijela poboljšanju kvaliteta istih i profiliranju svoje pozicije u aktivnostima razvoja, kako sektora elektronskih komunikacija tako i cjelokupnog crnogorskog društva.

5.10. Izdavanje uslova prilikom izgradnje stambenih i poslovnih objekata

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost na osnovu zahtjeva izdaje uslove prilikom izgradnje objekata u skladu sa odredbama Izmjena i dopuna Zakona o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 32/11) i Izmjena i dopuna Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata („Službeni list Crne Gore“ broj 34/11). Na osnovu člana 26 stav 4 Zakona o elektronskim komunikacijama uslove za izgradnju pretplatničkih komunikacionih kablova, kablova za kablovsku distribuciju i/ili zajedničkog antenskog sistema utvrđuje Agencija. U stavu 5 istog člana se navodi da se ovi uslovi određuju uz nadoknadu stvarnih troškova koje utvrđuje Agencija. Na preporuku Ministarstva održivog razvoja i turizma, a u cilju smanjenja troškova pri dobijanju građevinskih dozvola, Agencija uslove iz svoje nadležnosti za sada izdaje bez nadoknade.

Zahtjev za izdavanje uslova prilikom izgradnje objekata Agenciji podnose organi lokalne samouprave – sekretarijati nadležni za poslove uređenja prostora i izgradnju objekata, kao i Ministarstvo održivog razvoja i turizma. U periodu od 23. 08. 2011. godine do 31. 12. 2011. godine podnijeto je 310 zahtjeva. Zahtjevima za izdavanje uslova Agenciji su se obratili:

- Ministarstvo održivog razvoja i turizma	26 zahtjeva
- Sekretarijat za uređenje prostora, komunalno – stambene poslove i zaštitu životne sredine Opštine Bar	107 zahtjeva
- Sekretarijat za planiranje i uređenje prostora i zaštitu životne sredine Prijestonice Cetinje	3 zahtjeva
- Sekretarijat zaprostorno planiranje i izgradnju Opštine Herceg Novi	35 zahtjeva
- Sekretarijat za planiranje i uređenje prostora i zaštitu životne sredine Glavnog grada Podgorice	116 zahtjeva
- Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine Opštine Tivat	16 zahtjeva
- Sekretarijat za urbanizam i uređenje prostora Opštine Ulcinj	7 zahtjeva

Prema podnesenim zahtjevima kojima su traženi uslovi za izgradnju objekata u roku predviđenom zakonom, izdati su uslovi za izgradnju i rekonstrukciju različitih vrsta objekata: stambenih – individualnog i kolektivnog stanovanja, turističkih (hoteli, vile, turistički kompleksi), poslovnih, stambeno–poslovnih, baznih stanica, trafostanica, kablovskih vodova, kao i uslovi za: izgradnju i rekonstrukciju saobraćajnica, izgradnju

terminala za tečna goriva, izgradnju sanitarne deponije, izgradnju pristaništa, rekonstrukciju mostova, revitalizaciju utvrđenja, uređenje različitih javnih površina.

5.11. Međunarodne aktivnosti

Agencija je početkom oktobra 2011. godine organizovala deveti put za redom Međunarodnu konferenciju pod nazivom „Aktuelna pitanja u regulaciji Sektora elektronskih komunikacija“. Na Konferenciji je učestvovalo oko 90 učesnika među kojima su bili predstavnici regulatornih tijela Srbije, Hrvatske, Slovenije, Albanije, Makedonije, Rumunije, Njemačke i naravno Crne Gore, nadležnih ministarstava Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, te predstavnici brojnih operatera kako iz Crne Gore tako i zemalja iz okruženja. Na Konferenciji su u prvom redu bila razmatrana pitanja vezana za poziciju regulatornog organa u procesu regulacije sektora, kao i pitanja vezana za implementaciju

novog regulatornog okvira Evropske Unije. Konferencija se bavila i pravima i zaštitom interesa korisnika, zaštitom privatnosti, pitanjem prenosivosti brojeva, troškovnog i odvojenog računovodstva. U fokusu je bio i „re-farming“ radio-frekvencijskog spektra te pitanja vezana za namjenu i korišćenje digitalne dividende. Imajući u vidu višegodišnji doprinos međunarodnom renomeu Festivala informatičkih dostignuća, a povodom desetogodišnjice rada, na kraju XVIII INFOFEST-a organizator je dodjelio **nagradu - veliko priznanje INFOFEST-a Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost Crne Gore**. Nagradu su u ime organizatora INFOFEST-a uručili prof. dr Vujica Lazović, potpredsjednik Vlade Crne Gore i ministar za informaciono društvo i telekomunikacije u Vadi Crne Gore i prof. dr Milica Pejanović-Đurišić, predsjednik Stručnog odbora INFOFEST-a. U ime Agencije nagradu je primio izvršni direktor Zoran Sekulić.

Agencija je tokom 2011. godine nastavila saradnju sa najznačajnijim međunarodnim institucijama iz oblasti elektronskih komunikacija poput Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), Evropskom konferencijom poštanskih i telekomunikacionih administracija (CEPT), Evropskom Komisijom i Cullen Internationalom. Takođe, Agencija je uspostavila saradnju sa Udruženjem Evropskih regulatora za elektronske komunikacije (BEREC), a nastavljena je saradnja sa regulatornim tijelima iz okruženja kako po uopštenim pitanjima vezanim za regulaciju sektora elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti, tako i na pojedinim konkretnim projektima.

U sklopu saradnje sa **ITU-om**, predstavnici Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost su prisustvovali dvodnevnom seminaru u organizaciji Biroa za razvoj telekomunikacija krajem juna. Seminaru je prisustvovalo 35 predstavnika rukovodilaca i stručnjaka regulatora iz ove oblasti iz 24 države. Tokom dvodnevne obuke predavači su istakli važnost implementacije cjenovnih i troškovnih modela u pravcu ostvarivanja konkurentskog ambijenta. Seminarom su bile obuhvaćene teme: Ekonomika konkurentnosti, propisi o zaštiti konkurencije i regulacija, Definicija tržišta – Struktura i svrha sprovođenja postupka analiza tržišta, Definisane regulatorne strategije za primjenu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva – Izbor optimalnog pristupa u skladu sa nacionalnim specifičnostima, Cijenovna kontrola i njena korelacija sa troškovnim modeliranjem i regulatornim računovodstvom. Osim ovog, predstavnici Agencije su učestvovali na sastancima i diskusijama koji su, sljedstveno instrukcijama datim od strane Odbora za radiokomunikacije (RRB) Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), održani u cilju rješavanja štetne interferencije kada je u pitanju radio-difuzna služba, za oblast Mediterana. Na ovim sastanicima, gdje su osim predstavnika ITU-R Biroa, prisustvovali predstavnici Italije, čije stanice uzrokuju interferenciju, kao i

predstavnicima susjednih administracija, izložena su gledišta i dat kritički osvrt na pitanje štetne interferencije, uz posebno naglašavanje da je potrebno da Italija odmah preduzme mjere za rješavanje prijavljenih problema. S tim u vezi, dogovoreno je da se formira baza podataka koja će sadržati sve prijavljene smetnje koje uzrokuju stanice administracije Italije, u skladu sa odredbama Pravilnika o radio-komunikacijama (RR), da takva baza bude osnova za uspostavljanje mape puta s ciljem definisanja konkretnih koraka za rješavanje problema, posebno datuma za izvršenje, uz stalno ažuriranje iste, kako bi se na taj način za sve zainteresovane strane obezbijedio monitoring nad ovim problemom i konkretno prikazali rezultati, odnosno rješenja problema ukoliko se ista postignu, uključujući i suprotno. Predstavnicima Agencije su po ovom pitanju izrazili spremnost na saradnju u detekciji i eliminaciji štetnih smetnji, u skladu sa odredbama prethodno navedenog međunarodnog instrumenta kojim se reguliše upotreba radio-frekvencija. Predstavnicima Agencije zajedno sa predstavnikom Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije su učestvovali na drugoj sesiji Pripremnog skupa za konferenciju (CPM²⁵11-2) za Svjetsku konferenciju o radiokomunikacijama (WRC²⁶-12) na kojoj su razmatrana mnoga pitanja vezana za buduću upotrebu radiofrekvencijskog spektra i razvoj radiokomunikacija u smislu omogućavanja dalje konvergencije i koordinacije svih radio servisa.

Kada je u pitanju saradnja sa CEPT-om Agencija je i tokom 2011. godine imala intenzivnu saradnju koja se ogledala kroz dostavljanje brojnih informacija i popunjavanje upitnika koji su služili pojedinim radnim tijelima CEPT-a na izradi dokumenata, predloga tehničkih standarda... Takođe, nastavljeno je učešće u pojedinim radnim grupama CEPT-a. U cilju pripreme učešća na Svjetskoj konferenciji o radiokomunikacijama (WRC2012) održan je plenarni sastanak (*Conference Preparatory Group*) Grupe za pripremu učešća zemalja članica CEPT-a s ciljem definisanja zajedničkog evropskog stava (*European Common Proposal – ECP*) i pripreme jedinstvenog evropskog nastupa na pomenutom skupu. Na skupu su razmatrani izvještaji projektnih timova (*Project Team - PT*) koji su poslužili za formiranje nacrtu zajedničkih evropskih prijedloga po tačkama Dnevnog reda Konferencije WRC-12.

Tijelo evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (**BEREC**) obezbjeđuje platformu za saradnju, razmjenu informacija i najbolje tekuće prakse među regulatorima za oblast elektronskih komunikacija, priprema mišljenja i stavove o raznim pitanjima regulacije za potrebe Evropske komisije i Savjeta - na njihov zahtjev ili samoinicijativno. Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, kao nacionalno regulatorno tijelo iz Crne Gore se kao posmatrač u BEREC-u pridružila od septembra 2011. godine, što je potvrdila potpisivanjem Deklaracije o posvećenosti na Generalnoj Skupštini BEREC-a održanoj u Barseloni. Ovo svojstvo ima već od dobijanja statusa kandidata u EU. Organizaciono u BEREC-u postoje: Odbor regulatora (BoR) i Upravljački komitet (MC). Kod pripreme odluka koje treba da donese Odbor regulatora, Odboru pomaže radna grupa (Kontakt mreža: CN) koju sačinjavaju viši predstavnici svih članica. Plenarne sjednice Odbora regulatora (BoR) i Upravljačkog komiteta (MC) održavaju se u isto vrijeme i na istom mjestu četiri puta godišnje.

Uviđajući značaj koji usluge elektronskih komunikacija imaju za društvenu i privrednu dobrobit, a imajući u vidu zajedničku osnovu za planove i programe te spremnost za održavanje redovnih kontakata i razvijanje praktične saradnje po pitanjima koja se odnose na usluge elektronskih komunikacija kao i saradnju po pitanjima razmjene informacija, iskustva i dokumentacije koja se odnosi na razvoj regulacije elektronskih komunikacionih usluga, ova Agencija je tokom 2011. godine potpisala Memorandume o saradnji u oblasti elektronskih komunikacija sa nacionalnim regulatornim tijelima Hrvatske, Turske i Makedonije, te Memorandum o saradnji u oblasti poštanske djelatnosti sa regulatornim tijelom Srbije.

²⁵ Conference Preparatory Meeting

²⁶ World Radiocommunication Conference

Dugogodišnja saradnja je nastavljena i sa Cullen International-om iz Brisela. Novi trogodišnji ugovor o pružanju pomoći za realizaciju Projekta nadgledanja i razvoja tržišta elektronskih komunikacija i informacija o duštvenim servisima je, nakon javnog tendera, je dodijeljen Cullen International-u od strane Evropske komisije. Glavni cilj projekta je da pomogne progres nadgledanja od strane svake zemlje iz jugo-istočne Evrope u skladu sa integracijama internog tržišta Evropske Unije za elektronske komunikacije i informacije socijalnih servisa. Tokom prethodne godine, u Tirani je u periodu od 26-28. septembra održan prvi Forum Cullen Internationala. Na Forumu se raspravljalo o temama koje su utvrđene na preliminarnom sastanku u Briselu 31. 03. 2011. godine (shodno novoj EU metodologiji prikupljanja i obrade padataka) i pratio napredak koji su devet zemalja iz proširenja postigle po pitanjima usaglašavanja zakonodavstva, sprovođenja zakona i implementacije, kao i sposobnosti, transparentnosti i nezavisnosti regulatornih tijela kod praćenja regulatornog i tržišnog razvoja. Cullen International će raditi periodične Status izvještaje koji će prezentovati široki opseg stvarnih informacija i regulacije na nacionalnom tržištu kao i informacije o tome kako su regulisana tržišta u Crnoj Gori, Srbiji, Kosovu, Makedoniji, Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Turskoj.

Agencija je početkom 2011. godine potpisala Ugovora o grantu potpisanim sa Delegacijom Evropske Unije u Crnoj Gori vezan za učešće u regionalnom projektu Digitalna televizija u državama jugoistočne Evrope (SEE Digi.TV), koji se realizuje pod okriljem Transnacionalnog programa saradnje država jugoistočne Evrope, za period 2007 – 2013, a finansira se uz podršku EU strukturalnih fondova ERDF, IPA i ENPI. Osim ove Agencije, u projekat je uključena pod istim statusom i Agencija za elektronske medije. Predstavnici Agencije su, tokom 2011. godine imali značajno učešće na ovom projektu čiji cilj je harmonizacija pravnog, ekonomskog i tehničkog aspekta digitalizacije, kao i okvira koji treba da obezbijedi kvalitetno informisanje potrošača i zaštitu njihovih interesa.

Evropska Komisija, Generalni Direktorat za proširenje je u Briselu 1. decembra 2011. godine, organizovala TAIEX Seminar na temu poštanskih usluga (TAIEKS-ref 47018), kojem su prisustvovali predstavnici nadležnih ministarstva i nacionalnih regulatornih organa zemalja iz regiona zapadnog Balkana. Seminar je organizovan sa ciljem da učesnicima pomogne u rješavanju problema i nedoumica koji se mogu javiti u procesu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU i problema oko uspostavljanja odgovarajućih institucionalnih struktura u oblasti poštanskih usluga. Pomenutom seminaru su kao članovi crnogorske delegacije prisustvovali i predstavnici Agencije. Seminar je bio interaktivan, jer su na osnovu diskusije i razmene iskustava među zemljama obrađena mnoga institucionalna i regulatorna pitanja koja se tiču podsticanja ravnopravnosti na tržištu poštanskih usluga, ukidanja privilegije u vidu rezervisane poštanske usluge, određivanja cijena i metodologija formiranja cijena i sistema vođenja računovodstva, poboljšanja kvaliteta poštanske usluge. Generalni Direktorat za unutrašnja tržišta i usluge je organizovao i pojedinačne bilateralne razgovore zainteresovanih delegacija sa ekspertom Evropske Komisije zaduženim za usaglašenost sa evropskim zakonodavstvom u oblasti poštanskih usluga.

5.12. Istraživanje o upotrebi informacionih i komunikacionih tehnologija u Crnoj Gori

Za potrebe Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost istraživanje o upotrebi informacionih i komunikacionih tehnologija u Crnoj Gori sproveo je stručni tim DeFacto Consultancy. Istraživanje je sprovedeno u periodu od 1. do 28. februara 2011. godine. Metodologija istraživanja je prilagođena propisanoj metodologiji koju koristi EUROSTAT, nakon izmjena koje su učinjene 2008. godine. U sastavu ovog istraživanja izvršeno je i istraživanje o zadovoljstvu korisnika uslugama fiksne telefonije, mobilne telefonije, interneta i distribucije TV programa.

Podaci o korišćenju ICT od strane pojedinaca i domaćinstava su prikupljeni kroz reprezentativan uzorak od 1503 ispitanika. Osnovna karakteristika uzorka je izbor na osnovu *multilevel random sampling procedure*

koja je omogućila da standardna statistička greška bude +/- 2.53% sa intervalom povjerenja od 95% za distribuciju od 50%. Prema metodologiji EUROSTAT-a, anketom su obuhvaćeni:

- Pojedinci od 16 do 74 godine starosti
- Domaćinstva u kojima bar jedan član ima između 16 i 74 godine starosti.

Za potrebe anketiranja preduzeća je napravljen uzorak od 500 preduzeća. Osnov za kreiranje uzorka su podaci Unije poslodavaca i privredni registar preduzeća. Uzorak je bio četverostruko stratifikovan sa slučajnim izborom preduzeća u okviru definisanih stratuma. Kriterijumi stratifikacije su bili: veličina, broj zaposlenih, tip svojine i regionalna distribucija.

Po završenom istraživanju dobijeni rezultati su prezentirani javnosti na konferenciji za novinare. Publikacija sa rezultatima istraživanja dostavljena je organima državne uprave, lokalnim samoupravama, Privrednoj komori Crne Gore, štampanim i elektronskim medijima, univerzitetskim jedinicama, organizacijama za zaštitu potrošača i regulatornim tijelima za oblast elektronskih komunikacija iz okruženja. Cjelokupno istraživanje nalazi se na internet stranici Agencije, www.ekip.me, u dijelu izvještaji. U nastavku teksta dat samo dio podataka koji se odnosi na elektronske komunikacione usluge.

Fiksna telefonija

Fiksnu telefonsku liniju posjeduje 72,2% ispitanika u svom domaćinstvu. Kao glavni razlog ne posjedovanja telefonske linije njih 75% je navelo da koristi mobilni telefon umjesto fiksnog, a njih 20% da ne postoje tehničke mogućnosti. Provjedera fiksne telefonije je promjenilo 5,1% ispitanika. Kvalitetom usluge je zadovoljno 85,5% ispitanika. Kada su u pitanju pojedini servisi najveće zadovoljstvo iskazuju u vezi sa lokalnim pozivima njih 90,8%, a najveće nezadovoljstvo u vezi sa servisima sa dodatnom vrijednošću njih 48,2%. Cijenama usluga je zadovoljno 63,5% ispitanika. Provajdera fiksne telefonije ukoliko bi mogli da zadrže postojeći broj promjenilo bi 13,7% ispitanika. Uslugom servisa za korisnike (call centar) je zadovoljno 79,1% ispitanika koji su koristili tu uslugu. U vezi ovog servisa ispitanici su najviše nezadovoljni vremenom čekanja na odgovor njih 28,8%.

Mobilna telefonija

Aktivan mobilni broj ima 94,6% ispitanika, od čega 52% ima jedan, 26,7% dva, 15,9% više od dva mobilna telefonska broja. Samo 5,4% ispitanika nema aktivan mobilni broj. Najviše se koriste govorne usluge 92,1%, a onda slijede slanje SMS-MMS poruka sa 70,3%, i pristup internetu sa 20%. Video pozive koristi svega 7,7% ispitanika. Ispitanici su najzadovoljniji sa govornim uslugama i SMS-MMS preko 90%, a najnezadovoljniji video pozivima 40,3%. Podrškom za korisnike je zadovoljno 90,6% ispitanika, a najviše su nezadovoljni vremenom čekanja na odgovor njih 22%. Usluge rominga koristi 40,8% ispitanika, njima je zadovoljno 23,9%, a 59,6% smatra da su cijene u romingu previsoke. Do sada je mobilnog operatora promjenilo 32,4% ispitanika. Mobilnog operatora bi promjenilo 9,3% ispitanika ako bi mogli da zadrže postojeći broj.

Distributeri TV programa

Usluge provajdera TV programa koristi 58,9% ispitanika. Ponudom programa je zadovoljno 77,2% ispitanika a cijenom 80,9%.

Upotreba računara i pristup internetu

Pristup računaru u kući ima 66,5% ispitanika, a pristup internetu 59,3% bez obzira da li ga koristi ili ne. Od ispitanika koji imaju pristup kao razlog nemanja interneta kod kuće 34,8% ispitanika je navelo da ne zna da ga koristi, 32,1% da je pristup internetu skup, 26,3% da je neophodna oprema za pristup internetu skupa. Internet ADSL konekciju ima 55,6% domaćinstava, a dial-up konekciju koristi 29,4%.

Internet je u zadnja tri mjeseca koristilo 54,1% ispitanika. Od tog broja 71,6% internet koristi svakog dana ili gotovo svakog dana. Internet nikada nije koristilo 39,5% ispitanika. Od ispitanika koji koriste internet najviše ispitanika internet koristi kod kuće i to njih 89%.

Internet se najviše koristi za slanje e-mail-ova 67,6%, čitanje vijesti 51,9%, pristup socijalnim mrežama, čatovanje 49,5% i za telefoniranje 41,3%.

Kvalitetom internet servisa zadovoljno je 86,1% ispitanika, dok je cijenom zadovoljno 69,2% ispitanika. Da bi trebalo da ima više internet servis provajdera smatra 52,1% ispitanika. Uslugom podrške za korisnike zadovoljno je 81,7% ispitanika, a najviše ispitanika 26,4% je nezadovoljno vremenom čekanja na odgovor.

Računare u poslovanju u januaru 2011. godine koristilo je 96,3% anketiranih preduzeća, a 55,9% zaposlenih je bar jednom nedeljno koristilo računar. Pristup internetu u januaru 2011. godine je imalo 94,9% preduzeća, a 54,5% zaposlenih je koristilo računar koji ima pristup internetu. ADSL konekciju je imalo 89,5% preduzeća.

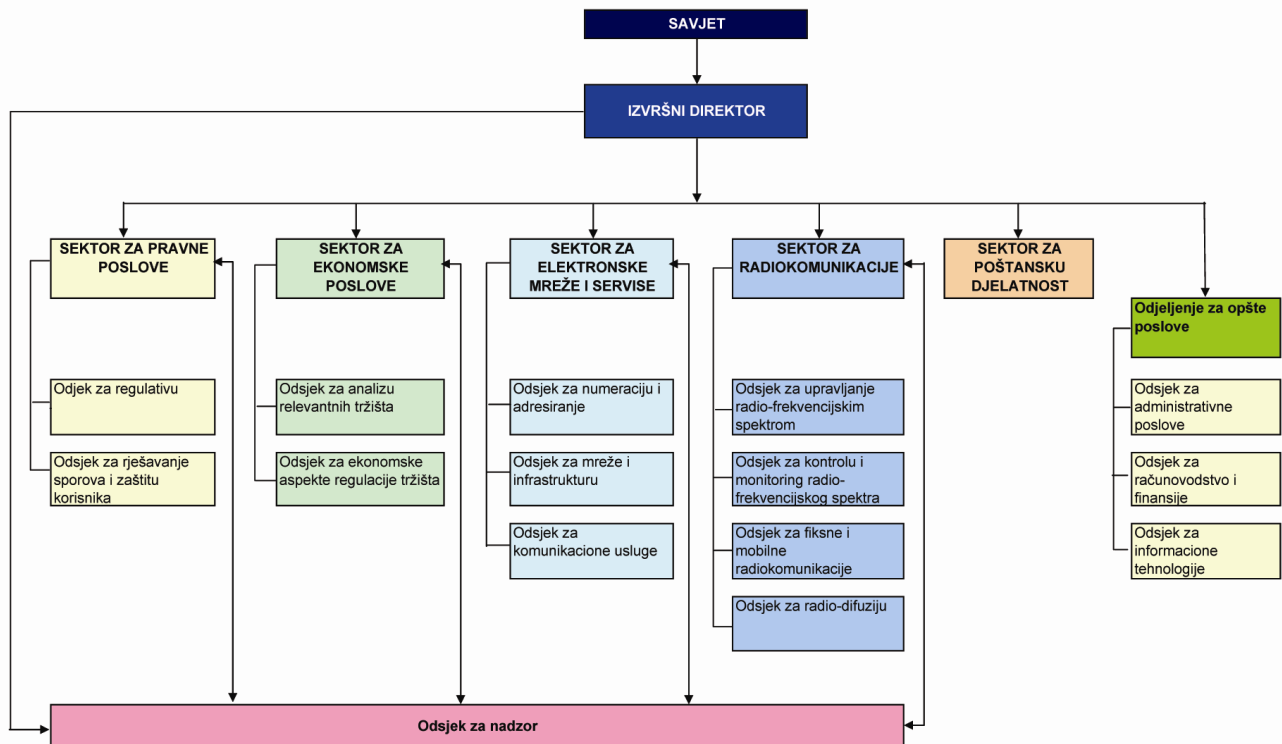
5.13. Razvoj kadrovskih resursa

Saglasno Pravilniku o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, koji je donio Savjet Agencije, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost se organizuje kroz rad sektora, odjeljenja i odsjeka.

U Agenciji postoje slijedeće organizacione jedinice:

- Sektor za pravne poslove,
- Sektor za ekonomske poslove,
- Sektor za elektronske mreže i servise,
- Sektor za radiokomunikacije,
- Sektor za poštansku djelatnost,
- Odjeljenje za opšte poslove i
- Odsjek za nadzor.

Sektori i Odjeljenje se organizuju kroz unutrašnje organizacione jedinice – odsjeke. Organizaciona struktura Agencije je data na sljedećoj slici.

Imajući u vidu administrativne kapacitete Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost one su na visokom nivou i valja naglasiti, da su pomenutim Pravilnikom o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, svi zaposleni obavezni na stručno usavršavanje u cilju kvalitetnog obavljanja poslova i zadataka svog radnog mjesta. Permanentno stručno osposobljavanje zaposlenih, s obzirom na nova tehnološka rješenja na poljima elektronskih komunikacija, radiokomunikacija i poštanske djelatnosti, ogleda se u učešću na stručnim skupovima, seminarima, konferencijama i radu u radnim grupama pod okriljem ITU-a, CEPT-a, BERECA, itd, kao i kroz organizovanje stručnih skupova međunarodnog karaktera.

Na kraju 2011. godine u Agenciji je bilo 68 zaposlenih radnika, od čega su 4 člana Savjeta (predsjednik i tri člana), izvršni direktor i 63 zaposlena. Zaposleni su slijedeće kvalifikacione strukture:

- 2 doktora nauka,
- 2 magistra nauka,
- 24 diplomirana inženjera elektrotehnike,
- 13 diplomiranih ekonomista,
- 8 diplomiranih pravnika,
- 1 profesor engleskog jezika,
- 1 diplomirani inženjer građevinarstva,
- 4 Spec. Sci. elektrotehnike
- 1 viša školska sprema
- 12 srednja stručna sprema.

5.14. Evropske integracije – Poglavlje 10: Informaciono društvo i mediji

Predstavnici Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost su tokom 2011. godine učestvovali na aktivnostima u procesu Evropskih integracija vezanim za Poglavlje 10 „Informaciono društvo i mediji“.

Početak aprila 2011. godine predstavnici Agencije su učestvovali u pripremi materijala i neposrednom predstavljanju stanja na tržištu elektronskih komunikacija na sastanku Pododbora za inovacije, ljudske resurse, informaciono društvo i socijalnu politiku u Briselu. Operativni zaključci, koji se odnose na rad i ulogu ove Agencije su od strane gore pomenutog Pododbora bili prezentovani kroz Izveštaj sa tog sastanka u sljedećoj formi: „Crna Gora je nadalje obavijestila o univerzalnim uslugama, rebalansu tarifa, analizi tržišta i prenosivosti brojeva. Komisija je konstatovala određeni napredak u stvaranju uslova za konkurentno tržište, ali su potrebni dalji naponi, te je Komisija ohrabrila Crnu Goru da veći prioritet da sprovođenju i primjeni. Komisija je pozitivno ocijenila rad Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (EKIP), posebno kada je riječ o zaštiti potrošača i podsjetila Crnu Goru da očuva nezavisnost ove agencije“.

O procesu napretka u ovoj oblasti, svjedoče i ocjene Evropske komisije iz Izveštaja o napretku Crne Gore za 2011. godinu (Brisel, 12. 10. 2011), kojim je konstатовano sljedeće: *“Regulator, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (EKIP), je izgradila svoje administrativne kapacitete i raspolaže sa dovoljno sredstava da obavlja svoje zadatke. EKIP je razvijao svoje aktivnosti u smislu usvajanja primjene zakonodavstva, pripreme za analizu tržišta i odlučivanja o značajnoj tržišnoj snazi (SMP). Značajno je pojačala rad na pitanjima zaštite potrošača, primoravajući operatore da striktno poštuju zakon i objavljuju tarife i opšte uslove. Jedna kompanija je izabrana za provajdera univerzalnih usluga za period od pet godina, a druga da obezbijedi univerzalni telefonski imenik i usluge upita. Broj žalbi na odluke EKIP-a je povećan. U žalbenom postupku je većina odluka potvrđena.*

U toku 2011. godine Agencija je kvartalno pripremala materijale o napretku u oblasti elektronskih komunikacija u cilju približavanja usvajanja *Acquis*-a Evropske zajednice u toj oblasti od strane Crne Gore, odnosno obaveza iz člana 106 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju zaključenog između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore, koji se odnosi na mreže i usluge elektronskih komunikacija.

6. TRŽIŠTE POŠTANSKE DJELATNOSTI

6.1. Regulacija tržišta poštanskih usluga

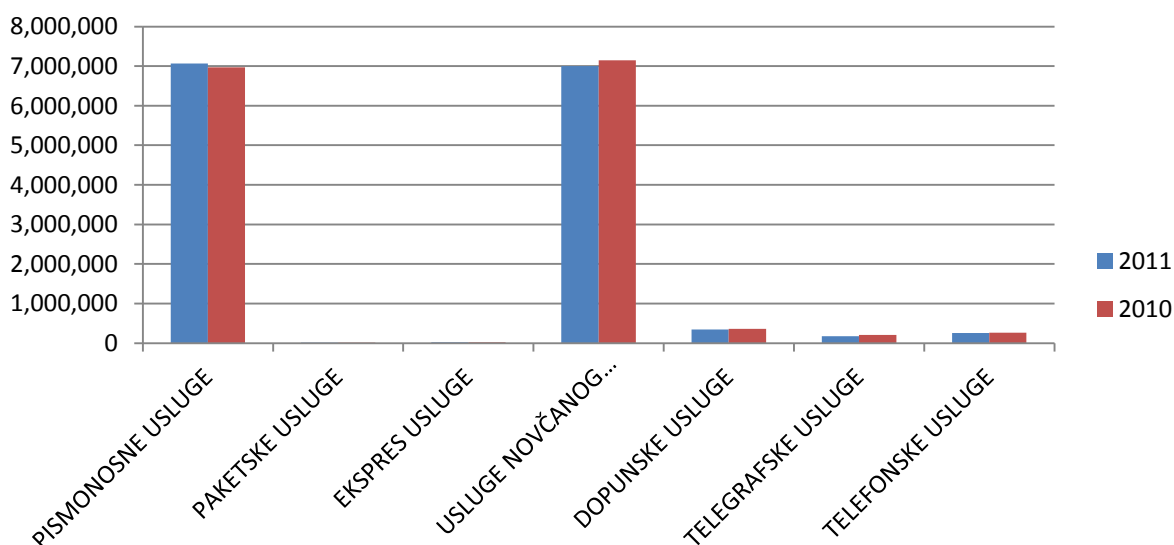
Prema podacima dobijenim na osnovu godišnjih izvještaja registrovanih poštanskih operatora, na tržištu poštanskih usluga u Crnoj Gori je tokom 2011. godine pruženo oko 15 miliona različitih poštanskih usluga, što je bio slučaj i u 2010. godini.

6.1.1. Pošta Crne Gore

Ostvareni fizički obim usluga Pošte Crne Gore za 2011. godinu u odnosu na 2010. godinu je dat u narednoj tabeli.

VRSTA USLUGA	Ostvarenje 2011.	Ostvarenje 2010.	Index (11/10)
PISMONOSNE USLUGE	7.068.573	6.971.955	104,4
PAKETSKE USLUGE - PAKETI	10.018	11.879	84,3
EKSPRES USLUGE	18.502	21.693	85,3
USLUGE NOVČANOG POSLOVANJA	7.002.567	7.147.460	98,0
DOPUNSKE USLUGE	343.617	359.300	95,6
TELEGRAFSKE USLUGE	171.967	203.376	84,6
TELEFONSKE USLUGE	252.247	262.473	96,1

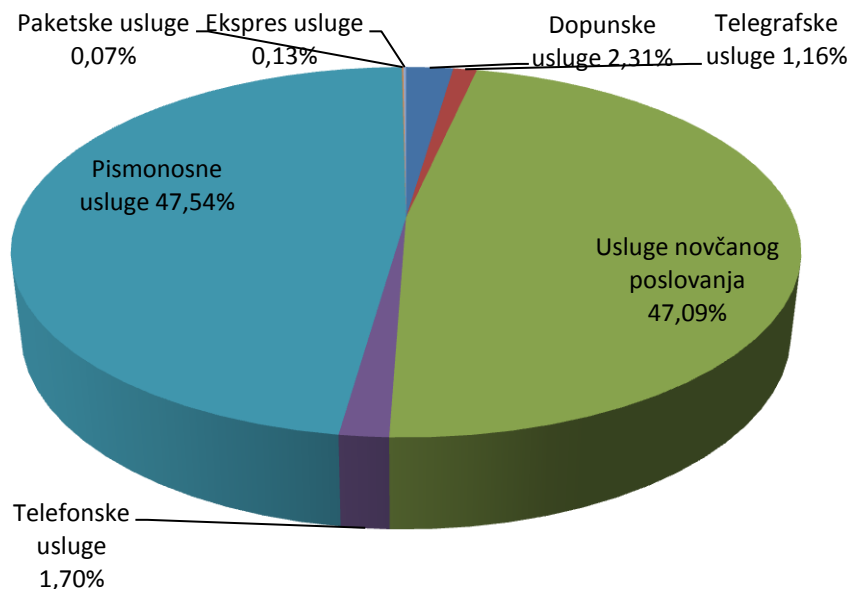
Grafički prikaz ostvarenog fizičkog obima usluga Pošte Crne Gore u 2011. godini u odnosu na 2010. godinu je dat na narednom grafiku.

Ostvareni fizički obim usluga u 2011. godini je manji u skoro svim segmentima, osim kod pismonosnih usluga čiji je obim za 1,4% veći u odnosu na 2010. godinu. Trend pada fizičkog obima usluga uočava se kod

usluga novčanog poslovanja, kod kojih je ostvareni obim za 2% manji od fizičkog obima ovih usluga ostvarenog 2010. godine. Fizički obim telefonskih i telegrafskih usluga takođe bilježi pad i to za 3,9% odnosno 15,4% u odnosu na 2010. godinu.

Na grafiku koji slijedi je data struktura ostvarenog fizičkog obima usluga Pošte Crne Gore.

U strukturi ostvarenog fizičkog obima usluga najveće učešće imaju pismonosne usluge 47,54% i usluge novčanog poslovanja 47,09%.

Finansijski pokazatelji poslovanja Pošte Crne Gore

Prihodi

POZICIJA		2010	2011
I.	POSLOVNI PRIHODI	11.619.383	12.164.031
1.	Prihod od prodaje usluga - UPS	10.860.795	11.397.538
	POŠTANSKE USLUGE	5.598.245	5.864.750
	UPUTNIČKE USLUGE	1.628.441	1.493.103
	NOVČANE USLUGE	2.241.354	2.501.220
	TELEGRAFSKE USLUGE	605,053	558,812
	USLUGE TF GOVORNICA	271,516	199,877
	USLUGE HIBRIDNE POŠTE	346,060	397,711
	OSTALE USLUGE	170,126	382,065
2.	Prihod od prodaje usluga - MPS	554,213	576,538
	POŠTANSKE USLUGE	317,252	313,870
	TELEGRAFSKE USLUGE	66,803	63,114

MEĐUNARODNI OBRAČUN		170,157	199,554
3.	Prihod od prodaje robe	204,375	189,955
II.	OSTALI POSLOVNI PRIHODI	4.729.274	2.645.783
III.	FINANSIJSKI PRIHODI	156,491	118,118
I-III.	UKUPNI PRIHODI	16.505.148	14.927.932

Ostvareni prihodi Pošte Crne Gore u 2011. godini iznose 14.927.932,00 € i manji su za 9,6% u odnosu na ostvarene prihode u 2010. godinu.

Poslovni prihodi u 2011. godini su, u odnosu na poslovne prihode u 2010. godini, veći za 4,7%.

Najveće učešće u ukupnim prihodima imaju prihodi od poštanskih usluga 39,3%.

Rashodi

POZICIJA		2010.	2011.
I	POSLOVNI RASHODI	14.830.724	14.195.874
1.	DIREKTNI TROŠKOVI ROBE I MATERIJALA	1.069.758	1.117.168
2.	TROŠKOVI ZAPOSLENIH	9.682.754	9.270.547
3.	TROŠKOVI AMORTIZACIJE	600,865	598,996
4.	OSTALI POSLOVNI RASHODI	3.477.348	3.209.164
II	FINANSIJSKI RASHODI	25,482	15,529
III	UKUPNI RASHODI	14.856.206	14.211.403

Ostvareni rashodi u 2011. godini iznose 14.211.403,00€ i manji su od rashoda ostvarenih u 2010. godini za 4,3%. Najveće učešće u ukupnim rashodima imaju troškovi zaposlenih 65,2%.

Pošta Crne Gore je u 2011. godini ostvarila pozitivan finansijski rezultat, tj. dobit u iznosu od 716.529,00€.

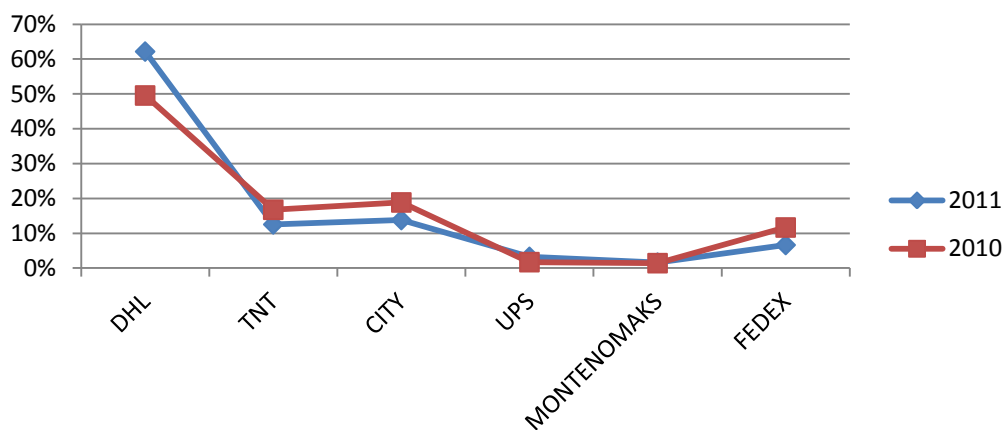
Kapital Pošte Crne Gore predstavlja državni kapital i na dan 31. 12. 2011. godine je iznosio 36.986.789,00€ što je za 2.356.231,00€ više u odnosu na prethodnu godinu. Osnovni uzrok ovog povećanja su efekti retroaktivne ispravke materijalno značajnih grešaka i promjena računovodstvenih politika.

6.1.2. Ostali operatori

Osim Pošte Crne Gore na tržištu poštanskih usluga su prisutni i sljedeći operatori:

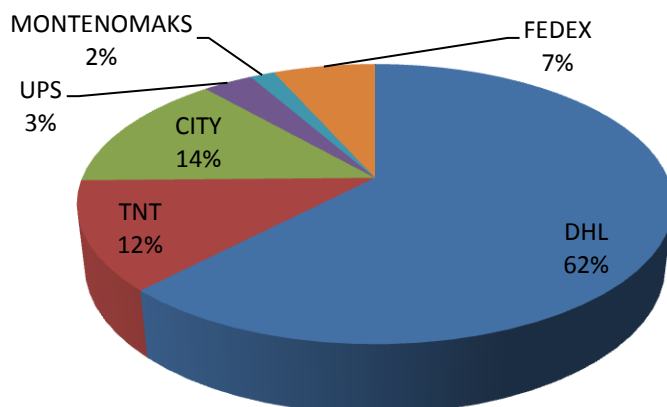
- „Kingscliffe Distribution Montenegro” - (DHL);
- „City Express” - Filijala Podgorica;
- „Rhea Express” d.o.o. Podgorica - (Fedex);
- „Montenomaks Control&Logistics“;
- „Tim Kop” - (TNT);
- „Express courier” - (UPS)

Struktura ostvarenih prihoda ostalih poštanskih operatora u 2011. godini u odnosu na 2010. godinu je dat na grafiku koji slijedi.

Prihod kod ostalih poštanskih operatora je u 2011. godini povećan za 51% u odnosu na prethodnu 2010. godinu.

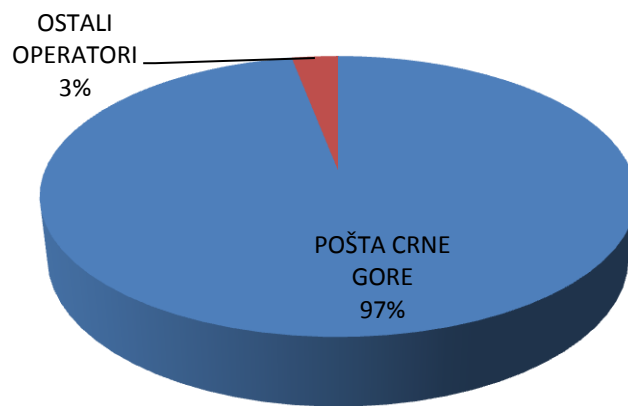
Tržišno učešće ostalih operatora na tržištu poštanskih usluga, bez Pošte Crne Gore je dato na sljedećem grafiku.

Na tržištu ostalih poštanskih operatora vodeće mjesto zauzima DHL 62%, City Express 14%, TNT 12%, Fedex 7%, Montenomaks 2% i UPS 3%.

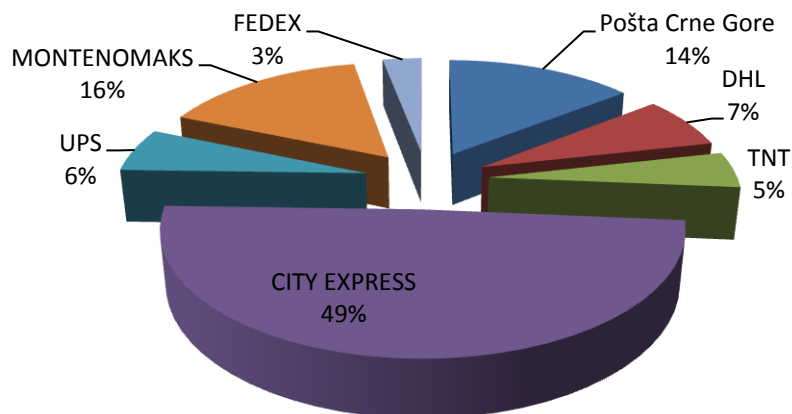
6.1.3. Pošta Crne Gore i ostali operatori

Učešće operatora na tržištu poštanskih usluga je dato na sljedećem grafiku.

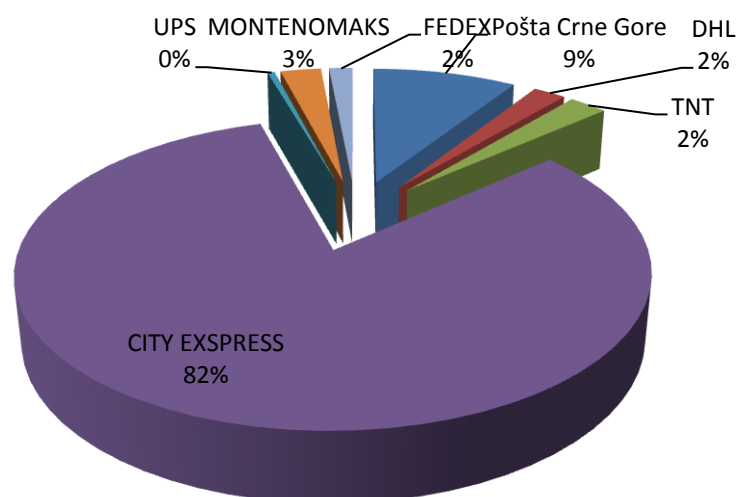
Pošta Crne Gore, kao univerzalni poštanski operator, i dalje zauzima značajan dio tržišta i ima dominantnu ulogu na tržištu poštanskih usluga. Međutim, učešće ostalih operatora poštanskih usluga je u 2011. godini povećano za 2% u odnosu na prethodnu godinu.

Učešće operatora na tržištu ekspres usluga je dato na grafiku koji slijedi.

U pružanju ekspres usluga u odnosu na Poštu Crne Gore dominantnu ulogu imaju ostali operatori. Kao što se može vidjeti tržišni udio u pružanju ekspres usluga je sljedeći: City Express 49%, Montenomaks 16%, Pošta Crne Gore 14%, DHL 7%, UPS 6%, TNT 5% i Fedex 3 %.

Udio operatora na tržištu paketskih usluga je data na sljedećem grafiku.

Vodeće mjesto na tržištu paketskih usluga zauzima City Express sa 82%, a zatim slijede Pošta Crne Gore 9%, Montenomaks 3%, DHL 2%, Fedex 2%, TNT 2% i UPS 0,45%.

Ukoliko operatori na tržištu poštanskih usluga u Crnoj Gori žele zadržati, odnosno povećati potražnju za svojim uslugama, moraju u narednom period ponuditi nove usluge, ali i unapređivati obavljanje postojećih poštanskih usluga, uz pronalaženje prostora za smanjivanje cijena pojedinih proizvoda i usluga. Poštanski operatori se takođe moraju sve više prilagođavati specifičnim potrebama korisnika poštanskih usluga.

Poslovne strategije i planove poštanskih operatora, a posebno univerzalnog poštanskog operatora koji ima i obavezu obavljanja univerzalnih poštanskih usluga, potrebno je temeljiti i na promjenama koje će uslijediti nakon predviđenog potpunog otvaranja tržišta poštanskih usluga, od 01. 01. 2013. godine.

6.2. Kvalitet obavljanja univerzalne poštanske usluge

Jedno od načela na kojima se zasniva uređenje odnosa u oblasti poštanskih usluga jeste i obezbjeđivanje kvaliteta i primjene standarda u obavljanju poštanskih usluga.

Pod kvalitetom univerzalne poštanske usluge podrazumijevaju se mjerila kvaliteta vezana za sve tehnološke faze u procesu pružanja univerzalne poštanske usluge, koje moraju obezbijediti davaoci univerzalne poštanske usluge korisnicima poštanskih usluga.

Kvalitet pružanja poštanskih usluga osigurava konkurentsku prednost na tržištu poštanskih usluga i povjerenje korisnika.

Pravilnikom o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga („Službeni list Republike Crne Gore“, broj 29/06) utvrđeni su standardi kvaliteta u unutrašnjem i međunarodnom poštanskom saobraćaju, gdje se, između ostalog, ističe da se pod kvalitetom obavljanja univerzalne poštanske usluge podrazumijeva uručenje 95% poštanskih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju u propisanim rokovima. Pod rokovima uručjenja poštanskih pošiljaka podrazumijeva se vrijeme od prijema poštanske pošiljke do njenog uručjenja. Poštanski operator je obavezan uručiti poštanske pošiljke u roku od tri radna dana.

U međunarodnom poštanskom saobraćaju sa državama Evropske Unije mora se obezbijediti prenos prosječno 85% pismonosnih pošiljaka u najviše tri radna dana i 97% u najviše 5 radnih dana.

Rokovi prenosa pošiljaka u međunarodnom poštanskom saobraćaju zavise od udaljenosti države primaoca, saobraćajnih veza i standarda kvaliteta nacionalnih operatora univerzalnih poštanskih usluga.

Pošta Crne Gore je u toku 2011. godine obavila kontrolu i mjerenje kvaliteta prenosa poštanskih pošiljaka u tri segmenta:

- Mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka;
- Mjerenje kvaliteta prenosa knjiženih poštanskih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju;
- Mjerenje kvaliteta prenosa preporučених poštanskih pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja u dolazu.

6.2.1. Mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju

Kontrole i mjerenje kvaliteta prenosa i uručenja običnih poštanskih pošiljaka realizovane su na dva načina:

- a) Fotografisanjem običnih pošiljaka u Poštanskom centru i provjerom kod poštanskih jedinica vremena njihovog uručenja i
- b) Ubacivanjem različitih vrsta običnih pošiljaka u poštanske sandučiće i praćenjem njihovog uručenja.

Kontrola kvaliteta prenosa i uručenja običnih poštanskih pošiljaka je data kroz sljedeću tabelu.

Vrijeme prenosa i uručenja	Broj pošiljaka	%
1 dan	87	45,1%
2 dana	75	38,9%
3 dana	24	12,4%
Ukupno do 3 dana	186	96,4%
Od 4 do 5 dana	3	1,5%
Preko 5 dana	4	2,1%
Ukupno preko 3 dana	7	3,6%
Ukupan uzorak	193	100%

Od 193 obične poštanske pošiljake, u roku od tri dana uručeno je 186 pošiljaka, ili 96,4%, što je iznad propisanog cilja za ovaj standard (član 56 Pravilnika o opštim uslovima za vršenje poštanskih usluga).

Kvalitet dostave običnih pismonosnih pošiljaka je poboljšan u odnosu na rezultate mjerenja sprovedenih 2010. godine za standarde kvaliteta J+1 i J+2.

- Za standard J+1 prošle godine je postignut procenat 31%, a ove godine 45,1%.
- Za standard J+2 prošle godine je postignut procenat 30%, a ove godine 38,9%.

Kontrola pražnjenja poštanskih kovčežića

Kontrola pražnjenja kovčežića je izvršena u junu 2011. godine. Kontrolisane su ispravnost, izgled, redovnost pražnjenja, vrijeme pražnjenja i brzina prenosa običnih pošiljaka primljenih na ovaj način.

U tabeli koja se odnosi na obične pismonosne pošiljke ubačene u kovčežić, prikazana je brzina prenosa tih pošiljaka.

		Do 3 dana	Više od 3 dana	Nije izvađeno
Broj pošiljaka	42	30	10	2
Broj pošiljaka u %	100%	71,4%	23,8%	4,8%

Rezultati ove kontrole su pokazali da je od 42 pošiljke ubačene u poštanske kovčežice, 40 izvađeno iz kovčežica, dok su dvije pošiljke izvađene posle upozorenja Sektora za kvalitet i unutrašnju kontrolu Pošte (franzizne pošte Rijeka Crnojevića i Bioče). Takođe je utvrđeno da se u cijelom sistemu sandučići slabo ili nikako ne održavaju.

Pošta Crne Gore mora u budućnosti, po uzoru na mreže i sisteme zemalja EU, pokloniti mnogo veću pažnju održavanju postojećih i postavljanju novih sandučića, kao i modernizaciji izgleda postojećih sandučića.

6.2.2. Mjerenje kvaliteta prenosa knjiženih poštanskih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju

Na osnovu uzorka od 22.665 komada knjiženih pošiljaka, utvrđeno je da je 95,70% poštanskih pošiljaka uručeno u roku od tri dana, što znači da je za propisani standard J+3 ostvaren cilj kvaliteta 95% unutrašnjeg poštanskog saobraćaja, u skladu sa članom 56 i 58 Pravilnika o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga.

	Uzorak	Do 3 dana	Preko 3 dana
Broj pošiljaka	22665	21689	976
Broj pošiljaka u %	100%	95.70%	4.30%

Uzorak knjiženih pošiljaka od 22.665 knjiženih pošiljki je uzet iz baze podataka Track and Trace Pošte Crne Gore, za period od 06 - 20. 06. 2010. godine.

6.2.3. Mjerenje kvaliteta prenosa preporučenih poštanskih pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja u dolazu

Ovo mjerenje, kojim se provjerava kvalitet prenosa preporučenih pošiljaka koje dolaze iz međunarodnog saobraćaja, Pošta Crne Gore još uvijek ne vrši od kraja do kraja (od mjesta slanja do mjesta prijema), kako to međunarodni standardi nalažu. Ono se vrši tako da bi se mogao sagledati bar onaj segment vremena za koje se međunarodne pošiljke uruče u Crnoj Gori. O vremenu od prijema poštanske pošiljke u inostranstvu do prispjeća u Crnoj Gori nema validnih podataka. Zbog nepotpunih podataka ne može se ocijeniti kvalitet prenosa pošiljaka u međunarodnom saobraćaju u odnosu na standard i ciljeve kvaliteta propisane članom 56 Pravilnikom o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga.

Uzorak - broj pošiljaka	Do 3 dana	Do 5 dana	Preko 5 dana
276	265	8	3
100%	96%	2,9%	1,1%

Rezultati mjerenja kvaliteta prenosa preporučenih poštanskih pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja u dolazu, pokazuju da se u roku od tri dana uruči 96% pošiljaka, u roku od pet dana još 2,9%, tj. 98.9% pošiljaka, a preko pet dana preostalih 1,1% pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja.

6.2.4. Primljene i riješene potražnice u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju

Ukupan broj primljenih potražnica u unutrašnjem saobraćaju je 923. Riješenih je 921, odnosno 99,8% (pozitivno 883, negativno 38), a neriješenih je 2 (kao razlog je navedena promjena adrese).

Kada je u pitanju međunarodni saobraćaj, ukupan broj primljenih potražnica u 2011. godini je iznosio 313. Riješenih je 313, odnosno 100% (pozitivno 280, negativno 33).